

"CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023"

OUR INDEXING

zenodo

**Research Science and
Innovation House**

OUR FIELDS

- Exact Sciences
- Natural sciences
- Medical sciences
- Technical sciences
- Economics
- Philological sciences
- Pedagogical sciences
- Social and humanitarian sciences
- Psychological sciences
- Arts and cultural sciences
- Physical education and sports

+998 (88) 808-21-07

<http://universalpublishings.com>

"RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE" MCHJ

"CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023"

+998 (88) 808-21-07

<http://universalpublishings.com>

VOLUME 2, ISSUE 12

«Conference on Universal Science Research 2023» ilmiy konferensiyasi:

30.12.2024-yil.

Ushbu to'plamda «Conference on Universal Science Research 2023» ilmiy konferensiyasi 2024-yil 2-soni 12-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga DOI unikal raqami biriktirilib, **Zenodo**, **Open Aire**, **Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniylikiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Choriyevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrası mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib:

Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi:

Eshqarayev Samariddin Sadiridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti magistranti

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrası dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrası dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdulkarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasini mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

ISH HAQI VA MEHNAT MUNOSABATLARI

**Yunusova Sarvinoz, Mahkamboyeva Dilobar
Jumaniyozova Nazokat**

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute
tadbirkorlik va boshqaruv turizm va
mehmondo'stlik yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Bu maqola ish haqining qanday taqsimlanishi, mehnat munosabatlari va budjet tizimlarning qay tartibda ishlashi haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar : Budjet tashkiloti, kartochka-ma'lumotnoma, qaydnoma.

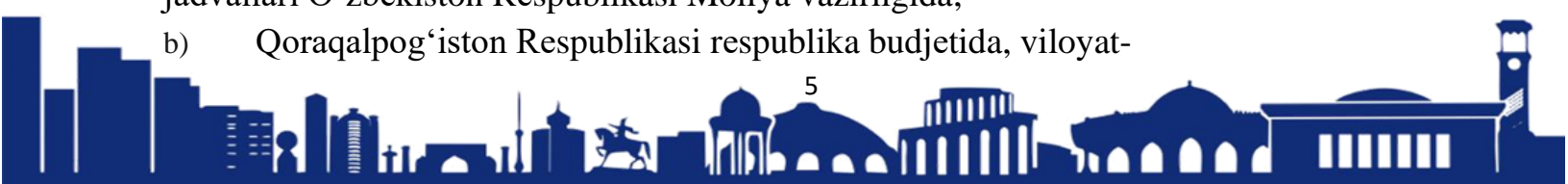
Budjet tashkilotiga reja asosida ish haqi fondi belgilanadi. Ish haqi fondi rejadagi va hisobotdagi fondlarga bo'linadi. Vaqtning muayyan davrida ishchi va xizmatchilarga ish haqi to'lash uchun budjet tashkilotining xarajatlar smetasida ko'zda tutilgan pul mablag'lari summasi ish haqining rejadagi fondi hisoblanadi. Muayyan davr uchun shtatdagi va shtatdan tashqaridagi xodimlarga haqiqatda hisoblangan ish haqi summasi ish haqining hisobotdagi fondi hisoblanadi. Ish haqi qaysi vaqtga to'lanayotganligi, miqdori va bajarilgan ishning sifatiga qarab asosiy va qo'shimcha mehnat haqiga bo'linadi. Ishchi va xizmatchilarning ishlagan vaqti yoki bajargan ishlarining miqdori va sifati uchun to'lovlar asosiy ish haqi hisoblanadi. Ishchi va xizmatchilarga qonunda ko'zda tutilgan ishlagan vaqti (ta'til vaqti uchun to'lov, davlat va jamoat vazifa larini bajargan davri uchun to'lov, o'smirlarga imtiyozli soatlari uchun to'lov va boshqalar) uchun to'lovlar qo'shimcha ish haqi hisoblanadi.

Shtatdagi xodimlar soni, ish haqi stavkalari, xodimlarning ayrim kategoriyalari, ish staji va ma'lumoti haqidagi ma'lumotlar bo'yicha hamda tashkilot tarmoqlarini mo'ljallangan kengaytirish bo'yicha va boshqa ko'rsatkichlarni hisobga olgan holda ish haqi fondi hisoblab chiqiladi.

Bank muassasalari xodimlarning ish haqi va budjet tashkilotlarining xarajatlari uchun mablag' berishni tegishli moliya organi tomonidan berilgan ro'yxatga olish kartochkasi taqdim etilgandan so'ng amalga oshiradi.

Budjet tashkilotlarining shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazish:

- a) O'zbekiston Respublikasi respublika budjetida turuvchi tashki lotlarning shtat jadvallari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligida;
- b) Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika budjetida, viloyat-

lar budjetlarida va Toshkent shahrining shahar budjetida turuvchi tashkilotlarning shtat jadvallari Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirlig'ida, viloyatlar va Toshkent shahar moliya boshqarmalarida;

d) shaharlar va tumanlar budjetida turuvchi tashkilotlarning shtat jadvallari shaharlar, shaharlarning tumanlari va tumanlar moliya bo'limlarida amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarining shtatlarni tasdiqlash huquqi berilgan rahbar lari tomonidan tasdiqlangan shtatlar jadvallari ro'yxatdan o'tkazishga qabul qilinadi.

Budjet tashkilotlari xodimlarining lavozim maoshlari va tarif setkalari ish haqi to'lash bo'yicha tasdiqlangan yagona tarifikatsiyalash tizimi asosida o'rnatiladi, smeta bo'yicha ko'zda tutilgan mehnatga haq to'lash fondi doirasida ro'yxatdan o'tkazishga qabul qilinadi. Xodimlarni moddiy rag'batlantirish maxsus fondi ajratilgan ish haqi to'lash fondidan 15 foiz miqdorida ro'yxatdan o'tkazishga qabul qilinadi.

Stipendiya fondi budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasiga qilingan hisob-kitoblar asosida ro'yxatdan o'tkazishga qabul qilinadi.

Budjet tashkilotlarining shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazish ro'yxatdan o'tkazish kartochkasini berish yo'li bilan rasmiylashtiriladi. Ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi bank muassasalarida tegishli depozit hisobvaraqlari bo'lgan budjet tashkilotlariga beriladi. Ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi yuqori tashkilotning vakiliga beriladi.

Budjet tashkilotlarining smetalarida ish haqiga qilingan xarajatlar smetaning eng ko'p qismini tashkil etadi. Shuning uchun ish haqi hisobini to'g'ri tashkil qilish katta davlat ahamiyatiga ega. Barcha budjet tashkilotlari ish haqi uchun berilgan mablag'larni xarajat qilganda shtat tartibini saqlashga, ish haqi stavkalarining ko'tarilishiga yo'l qo'yilmaslik, ish haqi fondidan tayinlanishi bo'yicha foydalanish va ish haqini smetaning boshqa moddalari hisobidan to'lashga yo'l qo'yilmasligini ta'minlashga majburdirlar. Ish haqi fondining to'g'ri sarf qilinishi, belgilangan stavkalar va shtatlarga rioya etilishi uchun javobgarlik budjet tashkilotlarining rahbarlari va bosh hisobchilari zimmasiga yuklatilgan. Budjet tashkilotiga xodimni ishga qabul qilish haqidagi buyruq asosida buxgalteriya xodimga tabel raqami beradi, tabel yurituvchi shaxs esa uning familiyasini Ish vaqtdan foydalanish hisobi va ish haqini hisoblash tabeli (392-mex shakl)ga kiritadi. Buxgalteriya xodimni ishga qabul qilish haqidagi buyruq asosida Kartochka-ma'lumotnoma (417-shakl)ni ochadi. U yil davomida xodimning ish haqi to'g'risidagi ma'lumotlarni ro'yxatga olish uchun qo'llaniladi. Kartochka-ma'lumotnoma har bir xodimga ochiladi. Kartochka-ma'lumotnomalar ishchi va xizmatchilarning o'tgan davrdagi ish haqi to'g'risidagi ma'lumot olish uchun xizmat qiladi. Kartochka-ma'lumotnomada xodim to'g'risidagi umumiy ma'lumotlardan (familiyasi, ismi, otasining ismi, tabel raqami, lavozimi, oylik

miqdori, tarifikatsiya bo'yicha razradi, tug'ilgan yili, qayerda ishlashi, mehnat haqidan ushlanmalar, soliq bo'yicha imtiyozlar va boshqalardan) tashqari har oyda ishlagan kunlari soni va turlari bo'yicha hisoblangan ish haqi summasi qayd qilinadi.

Mehnat kodeksiga ko'ra grafiklarga va xodimlarning arizalariga asosan xodimlarga beriladigan navbatdagi mehnat, qo'psimcha va o'quv ta'tillariga xodimning chiqishi Ta'til berish haqidagi ma'lumot xati (425-mex shakl) bilan rasmiylashtiriladi. Ma'lumot xatini ta'til berish haqidagi buyruq asosida xodimlar bo'limi yozadi. Ma'lumot xati, xodimlar bo'limi tomonidan buxgalteriyaga «Ta'til berish haqidagi va xodimlarni ishdan bo'shatish haqidagi ma'lumot xatlarini» ro'yxatga olish jurnaliga imzo chektirib beriladi. Xodimning ishdan bo'shatilishi Bo'shatish haqidagi ma'lumot xati (426-mex-shakl) bilan rasmiylashtiriladi. Bo'shatish haqidagi ma'lumot xati xodimlar bo'limi tomonidan xodimni ishdan bo'shatish haqidagi buyruq asosida yoziladi. Bo'shatilayotgan xodim o'z hisobida bo'lgan barcha moddiy qiymatliklarni topshiradi, undan keyin bo'shatish haqidagi ma'lumot xati xodimlar bo'limi tomonidan buxgalteriyaga «Ta'til berish haqidagi va xodimlarni ishdan bo'shatish haqidagi ma'lumot xatlarini» ro'yxatga olish jurnaliga imzo chektirib beriladi. Tegishli hujjatlashtarishlarda ko'zda tutilmagan to'lovlarning yoki ushlab qolishlarning turlari bo'yicha yoki ularni to'lash hisob-kitob qilish davrining muddatlari bo'yicha to'g'ri kelmaganda hisoblangan mehnat haqi yoki ushlangan summalar To'lov yoki ushlab qolishlarning boshqa turlari qaydnoma (426-mex-shakl)da amalga oshiriladi. Qaydnoma hisob-kitob qilish davri uchun buxgalteriya tomonidan to'lovlarga alohida va ushlab qolishlarga alohida rasmiylashtiriladi. Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha nafaqalar Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqasi asosida amalga oshiriladi. Vaqtincha mehdatga layoqatsizlik bo'yicha nafaqalarni to'lash ish haqi bilan birga amalga oshiriladi. Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik varaqalari alohida papkaga tikiladi va yil boshidan boshlab xronologik tartibda raqamlanadi. Har bir varaqda u hisoblash uchun kiritilgan hisob-kitob-to'lov qaydnomaning raqami qo'yiladi. Ish haqi bo'yicha hisob-kitoblarni tuzish bir vaqtning o'zida mehnat haqi to'lash uchun ham ishlatiladigan hisob-kitob-to'lov qaydnoma (49-shakl) bo'yicha amalga oshiriladi. U oylik ish haqini hisoblash va oxirgi hisob-kitoblar bo'yicha oynning ikkinchi yarmi uchun xodimlarga tegishli bo'lgan ish haqini berishda qo'llaniladi. Bir nechta hisob-kitob-to'lov qaydnomalari yoziladigan budjet tashkilotlarida bu qaydnomalarning jamlanmalari bo'yicha ish haqiga doir memorial-order bo'ladigan «5-memorial-order. Ish haqi va stipendiyalar bo'yicha hisob-kitob qaydnomalarning yig'masi» (405-shakl) rasmiylashtiriladi. Ayrim hujjatlar bo'yicha ma'lumotlar, xatolarni aniqlash bilan bog'liq bo'lgan turli xildagi qo'shimcha muomalalar va storno-yozuvlari, hujjatlarni to'ldirishda

kelib chiqqan va shunga o'xshash ma'lumotlarni yozishga buxgalteriya Buxgalteriya ma'lumotnomasi (433-mex-shakl)ni to'ldiradi. Xodimlar ning ish haqidan alimentlarni ushlab berish haqidagi ijro varaqalari Alimentlarni ushlab berish haqidaga ijro varaqalarini hisobga olish kitobi (437-shakl)da ro'yxatdan o'tkaziladi. Rejadagi bo'nakni to'lash Bo'nakni to'lash uchun to'lov qaydnoma (389-shakl) bo'yicha amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarining ishchi va xizmatchilariga ish haqi belgilangan muddatlarda, budjet tashkilotlarining ko'pchiligida oyda ikki marotaba, ayrimlarida esa bir marta beriladi. Ish haqini hisoblash oyda bir marta amalga oshiriladi. Ish haqi va boshqa to'lovlarni hisoblash bo'yicha hisob-kitob qaydnoma ishga kelganlarni hisobga olish tabellari, ishchi va xizmatchilarni ishga qabul qilish, ishdan bo'shatish va xizmat yuzasidan bir joydan boshqa joyga o'tkazish haqidagi budjet tashkiloti bo'yicha chiqarilgan buyruqlar asosida rasmiylashtiriladi va o'zining oxirgi kunida hisobda qayd qilinadi. Tabel belgilangan shakl bo'yicha yuritiladi. O'zining oxirida tabel bo'yicha ishlangan kunlarning umumiy soni hamda meoyoridan ortiqcha ishlangan soatlar aniqlanadi. Tabel o'zining oxirgi kuni budjet tashkilotining buxgalteriyasiga ish haqini hisoblash uchun beriladi. Ish haqini hisoblash bo'yicha hisob-kitob qaydnomasi ish haqiga doir oylik hisob-kitoblar uchun xizmat qiladi. O'zining birinchi yarmi uchun mehnat haqining rejadagi 50 foizidan tegishli soliqlar va boshqa ushlab qolishlarni hisobga olgan holda bo'nak beriladi. Rejadagi bo'nakni to'lash uchun to'lov qaydnoma rasmiylashtiriladi. Ish haqini to'lash qaydnomalari budjet tashkilotining rahbari va bosh hisobchisi tomonidan imzolanadi. G'aznadan pul berishga ruxsatnoma ham budjet tashkilotining rahbari va bosh hisobchisi tomonidan imzolanadi.

Adabiyotlar

1. Alimardonov M.I., Kuzieva N.R. Soliqlar va soliqqa tortish. O'quv-uslubiy qo'llanma. / – T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2007. – 214 s.
2. Vahobov A., Jo'raev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. – T.: «Sharq», 2009. – 447 b.
3. Vahobov A., Jumaev N., Burxanov U. Xalqaro moliya munosabatlari. – T.: Sharq, 2003. – 400 b.
4. Jo'raev A.S. Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning samarali yo'llari. / Monografiya. «Fan» nashriyoti. 2004-y.
5. Jo'rayev A., Safarov G'. Soliq nazariyasi – T.: TMI, 2008. -210 b.
6. Malikov T.S., Haydarov N.H. «Davlat budjeti». O'quv qo'llanma. «IQTISOD-MOLIYA» – Toshkent. TMI. 2007-y.

7. Malikov T.S., Haydarov N.H. «Budjet daromadlari va xarajatlari». O‘quv qo‘llanma. «IQTISOD-MOLIYA» – Toshkent. TMI. 2007-y.
8. Malikov T.S. Soliqlar va soliqqa tortishning dolzarb masalalari. –T.: Akademiya, 2002. – 204 b.
9. Mirzayev T, Toshmurodov T, Abdullayev O, «Soliqlar va soliqqa tortish» O‘quv qo‘llanma. Toshkent: «Mehnat» nashriyoti, 2003-y.

**РАЗВИТИЕ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ У СТАРШЕКЛАССНИКОВ ЧЕРЕЗ
МЕТОД SHADOWING
DEVELOPING SPEAKING SKILLS IN HIGH SCHOOL STUDENTS
THROUGH THE SHADOWING METHOD**

Магистрантка “кафедры практического английского языка” Термезского государственного педагогического института

Мамаджанова Карина Абдукаримовна

E-mail: karinamamadjanova5@gmail.com

Тел.: +998 97 550 52 55

Научный руководитель: д.ф.п.н. (PhD)

Умаров Азиз Авазович

Аннотация. Ushbu maqolada yuqori sinf o‘quvchilarida chet tilini o‘rganishda Shadowing usulidan foydalanish imkoniyatlari o‘rganiladi. Shadowing usulining nazariy asoslari, nutq idroki va ishlab chiqarilishiga psixolingvistik ta’siri, hamda an’anaviy o‘qitish usullari bilan qiyosiy tahlili keltirilgan. Shuningdek maqolada Shadowing usulini darslarda qo‘llash metodikasi, tayyorgarlik bosqichlari, material tanlash va usulni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish ko‘rsatilgan. Empirik tadqiqot Shadowing usulining o‘quvchilarda nutq ko‘nikmalarini, motivatsiya va ishonchni oshirishga ijobiy ta’sirini ko‘rsatadi. Olingan natijalar ushbu usulning til o‘rganish jarayonida samaradorligini tasdiqlaydi.

Калит so‘zlar: Nutq ko‘nikmalari, yuqori sinf o‘quvchilari, Shadowing usuli, chet tillari, til o‘rganish, motivatsiya, nutqni idrok etish, eshitish xotirasi, nutq rivojlanishi, o‘qitish metodlari, til kompetensiyasi, audirovka, nutqiy ishonch, pedagogika, ta’lim jarayoni, til amaliyoti.

Аннотация. В статье исследуется использование метода Shadowing для развития речевых навыков у старшеклассников, изучающих иностранные языки. Рассматриваются теоретические основы метода, его психолингвистическое воздействие на восприятие и производство речи, а также сравнительный анализ с традиционными методами обучения. Также в статье представлена методика применения Shadowing на занятиях, включая этапы подготовки, выбор материалов и интеграцию метода в учебный процесс. Эмпирическое исследование демонстрирует положительное влияние метода на речевые навыки, мотивацию и уверенность учащихся. Полученные результаты подтверждают эффективность

метода Shadowing для улучшения образовательного процесса в области языкового обучения.

Ключевые слова: Речевые навыки, старшеклассники, метод Shadowing, иностранные языки, языковое обучение, мотивация, восприятие речи, слуховая память, развитие речи, методы обучения, лингвистическая компетенция, аудирование, уверенность в речи, педагогика, образовательный процесс, языковая практика.

Annotation. This article examines the use of the Shadowing method for developing language skills among high school students learning foreign languages. It explores the theoretical foundations of Shadowing, its psycholinguistic impact on speech perception and production, and a comparative analysis with traditional teaching methods. The article also presents an instructional approach to using Shadowing in lessons, covering preparation stages, material selection, and integration into the curriculum. The empirical study demonstrates the method's positive impact on students' language skills, motivation, and confidence. The findings confirm Shadowing's effectiveness in enhancing the language learning process.

Key words: Speaking skills, high school students, Shadowing method, foreign languages, language learning, motivation, speech perception, auditory memory, speech development, teaching methods, linguistic competence, listening comprehension, speech confidence, pedagogy, educational process, language practice.

В условиях современного образовательного процесса речевые навыки занимают одно из ключевых мест в формировании личности и профессиональных компетенций учащихся. Умение грамотно и уверенно выражать свои мысли, вести диалог и понимать других является необходимым для успешного взаимодействия в различных сферах жизни. Однако у старшеклассников часто возникают трудности в освоении языков, что связано с недостаточной практикой разговорной речи, неуверенностью в своих навыках и ограниченными возможностями для применения изучаемого материала на практике.

Для преодоления этих проблем необходимо внедрение эффективных методов, которые помогут учащимся развить речь и повысить уровень уверенности в использовании языка. Одним из таких методов является метод Shadowing, который сочетает в себе элементы имитации и повторения речи, стимулируя развитие слуховой памяти и улучшая произношение.

Цель данного исследования — рассмотреть возможности использования метода Shadowing для улучшения речевых навыков у старшеклассников. Для

достижения этой цели поставлены задачи, такие как определение специфических аспектов применения метода, его адаптация для работы со старшеклассниками, а также анализ результатов внедрения Shadowing в учебный процесс.

Метод Shadowing появился как инструмент для совершенствования навыков произношения и аудирования. Он основывается на том, что учащиеся синхронно повторяют за носителем языка, что развивает не только фонетические навыки, но и восприятие речи на слух. Исторически метод использовался для подготовки переводчиков, но со временем был адаптирован для более широкой аудитории, включая школьников.

Принципы работы метода заключаются в активном восприятии и немедленном повторении услышанного. Это позволяет учащимся развивать произношение, интонацию и ритм речи. Например, на занятиях Shadowing учащиеся могут повторять фрагменты новостных репортажей или диалогов, что помогает им лучше понять структуру языка и его особенности.

Сравнение с другими методами обучения показывает, что Shadowing помогает формировать правильное произношение и интонацию, создавая условия для «погружения» в язык, что способствует уверенности у учащихся. Однако для полноценного применения метода требуются качественные аудиоматериалы и техническая поддержка, что может быть затруднительно в школьных условиях.

Применение метода Shadowing в обучении старшеклассников требует четкой структуры и последовательности, что позволяет эффективно развивать речевые навыки. Этапы занятий включают инструктаж, практическое выполнение метода, а также обратную связь и анализ результатов.

1. Инструктаж учащихся: на первом этапе занятия важно четко объяснить учащимся цели и задачи метода Shadowing. Следует рассказать, как правильно воспринимать аудиоматериал и как синхронно повторять за носителем языка. Важно акцентировать внимание на том, что это не просто повторение слов, но и попытка полностью воспроизвести интонацию, ритм, паузы и акценты. Это помогает школьникам осознать важность точности в воспроизведении речи и повысить их уверенность в процессе.

Пример: преподаватель может показать ученикам короткий фрагмент видео с носителем языка, объяснив, что вначале необходимо внимательно слушать, а затем постараться точно повторить услышанное.

2. Практическое выполнение метода: шаги и рекомендации: после инструктажа переходим к практическому применению метода. На этом этапе

учащиеся начинают выполнять задания, где они прослушивают фрагменты аудио или видео и повторяют их. Важно, чтобы материалы соответствовали уровню подготовки учеников: не слишком сложными, чтобы не перегрузить их, и не слишком простыми, чтобы стимулировать развитие.

Занятия могут начинаться с коротких фраз или простых диалогов, а затем переходить к более сложным фрагментам. Важный момент — постепенное увеличение сложности материалов по мере того, как ученики будут улучшать свои навыки. Также можно использовать разные типы материалов: интервью, новости, художественные тексты, чтобы разнообразить процесс и развивать навыки восприятия разных типов речи.

3. Обратная связь и анализ результатов: после выполнения упражнений необходимо организовать обратную связь. Это может включать как самоконтроль учащихся, так и консультации с преподавателем. Важно анализировать, насколько точно учащиеся воспроизвели интонацию и произношение, а также выявлять слабые места, которые требуют дополнительной проработки.

Пример: преподаватель может записывать аудиофрагменты выполнения Shadowing учениками и в дальнейшем анализировать их вместе с ними. Это поможет ученикам услышать и понять свои ошибки, а также научиться исправлять их.

Таким образом, правильное проведение этапов занятий с использованием метода Shadowing способствует глубокому усвоению материала и улучшению речевых навыков старшеклассников.

Говоря о методе Shadowing, следует отметить, что данный метод оказал значительное влияние на развитие речевых навыков у старшеклассников, что подтверждается как количественными, так и качественными результатами исследования. В ходе исследования было заключено, что справедливо будет рассмотреть, как метод повлиял на мотивацию и уверенность учащихся, а также сделан сравнительный анализ с результатами других исследований.

а) Влияние метода Shadowing на мотивацию и уверенность учащихся: одним из заметных результатов применения метода Shadowing стало увеличение мотивации учащихся к обучению иностранным языкам. Учащиеся, которые вначале испытывали трудности в восприятии и произнесении сложных фраз, начали показывать больший интерес к занятиям, когда увидели свои первые успехи. Методика активно стимулирует желание ученика улучшить свой уровень произношения и слуховой памяти, что влияет на общую учебную мотивацию.

Кроме того, метод Shadowing способствует повышению уверенности учащихся. Когда учащиеся видят, что могут эффективно воспроизводить речь носителя языка, они начинают воспринимать себя как более компетентных в языке. Это, в свою очередь, положительно сказывается на их самооценке и готовности к более активному участию в разговорных практиках.

Пример: на примере группы учащихся, которые успешно применяли метод Shadowing, можно отметить, что их уверенность в использовании иностранного языка значительно возросла. После нескольких занятий они стали более смело использовать иностранные фразы в реальных коммуникациях, даже несмотря на возможные ошибки.

б) Сравнение с результатами других исследований: результаты данного исследования совпадают с результатами других научных работ, которые также утверждают, что метод Shadowing способствует улучшению слуховой памяти, произношения и общей беглости речи. Сравнение с исследованиями, проведенными другими авторами, показало, что метод особенно эффективен для студентов среднего уровня, так как на этом этапе у учащихся уже есть базовые навыки, которые можно развить с помощью данного метода.

Однако в некоторых исследованиях было указано, что метод может быть менее эффективным для учеников с начальным уровнем знания языка, поскольку сложность и интенсивность метода могут привести к усталости или снижению мотивации. Поэтому важно адаптировать материал и темп занятий в зависимости от уровня подготовленности учащихся.

Сравнительный анализ показывает, что метод Shadowing не только улучшает произношение, но и способствует более глубокому восприятию языка, что также подтверждается другими исследованиями, где наблюдается улучшение навыков восприятия на слух и повторения информации, особенно в контексте аудиовизуальных материалов.

Таким образом, метод Shadowing оказывает комплексное влияние на учеников, стимулируя их мотивацию и уверенность, а также давая положительные результаты в улучшении речевых навыков, что согласуется с данными других научных исследований.

Литература:

1. Бердиева, Ш. Н. (2022). Нон-фикшн как особый тип документальной литературы. Редакционная коллегия, 108.
2. Бозоров, П. (2024). EVOLUTION OF THE BIOGRAPHICAL GENRE IN DOCUMENTARY LITERATURE: ANALYSIS OF THE DIVERSITY OF FORMS AND TRENDS. *Modern Science and Research*, 3(2), 248-253.
3. Бердиева, Ш. (2023). БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМДА КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВНИНГ ЗАРУРИЯТИ. *Interpretation and researches*, 2(1).
4. Умаров, А. А., & Абдумуродова, М. Р. (2023). ЯЗЫКОВЫЕ И РЕЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ УСТНОЙ И ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ. *International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING*, 3(2).
5. Курбанова, Г., & Курбанова, Ш. (2023). Интерактивные образовательные технологии в развитии коммуникативной компетентности студентов по русскому языку. *Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков*, 1(1), 575-580.
6. Berdiyeva, S. (2023). Zamonaviy adabiyotda non-ficshning o 'ziga hosligi. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 1(1), 59-62.
7. Умаров, А. А. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ НА УРОКАХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ. *Научный Фокус*, 1(7), 185-189.
8. Нурмаматов, Б. Б., & Миротин, О. Д. (2023, June). РОЛЬ ЛИТЕРАТУРЫ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ РЕВОЛЮЦИИ. In *Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 2, No. 6, pp. 167-173)*.
9. Умаров, А. А., & Вохобов, Т. Т. (2023). СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО. *Научный Фокус*, 1(7), 181-184.
10. Умаров, А. А. (2023, May). ОЦЕНКА УРОВНЯ ВЛАДЕНИЯ РУССКИМ ЯЗЫКОМ В УЗБЕКСКИХ ШКОЛАХ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE (Vol. 2, No. 14, pp. 130-134)*.
11. Шавилова, Н. (2024). TECHNOLOGIES IN TEACHING RUSSIAN LANGUAGE IN A NON-LINGUISTIC UNIVERSITY. *Modern Science and Research*, 3(2), 230-234.
12. Оромидинова, Д. (2023). ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ДРЕВНЕГРЕЧЕСКИХ МИФОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ МИФА О МИНОТАВРЕ). *Экономика и социум*, (6-1 (109)), 933-936.

**ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ
В КОНТЕКСТЕ РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ**

**IDIOMS AS A TOOL FOR DEVELOPING STUDENTS' SPEECH IN THE
CONTEXT OF RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES**

Магистрантка “кафедры практического английского языка”

Термезского государственного педагогического института

Мамадаминова Жамила Турабоевна

E-mail: Miledi0180@gmail.com

Тел.: +998 91 577 36 96

Научный руководитель: д.ф.п.н. (PhD)

Умаров Азиз Авазович

Аннотация. Ushbu maqola rus va ingliz tillarida iboralar yordamida o'quvchilarning nutq malakasini rivojlantirish usullari haqida. Iboralarning obrazli va madaniy jihatdan o'ziga xosligi tufayli ularni o'zlashtirishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarga alohida e'tibor qaratiladi, bu esa o'rganish samaradorligini oshirish uchun qiyosiy tahlil zarurligini ta'kidlaydi. Tadqiqotning asosiy maqsadi rus va ingliz tillaridagi iboralarning xususiyatlari va funksiyalarini aniqlash hamda ularni o'rgatishda samarali foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bundan tashqari iboralar tuzilishi, semantik farqlar va ularni tarjima qilishdagi muammolar tahlil qilinadi, shuningdek, ularning qo'llanishidagi odatiy xatolarga misollar keltiriladi. Shu bilan birga, iboralarni o'rgatishga yordam beruvchi metodlar va mashqlar, shuningdek, autentik materiallar, dialoglar va o'yinga asoslangan mashg'ulotlar taklif etiladi.

Калит so'zlar: Iboralar, Nutqni rivojlantirish, Idiomatik ifodalar, Rus tili, Ingliz tili, Qiyosiy tahlil, O'qitish metodikasi, Madaniy xususiyatlar, Lug'at boyligi, Ma'noni sharhlash, Idiomalarni yaratish, O'qitish samaradorligi, Sintaksis va semantika.

Аннотация. В данной статье рассматриваются фразеологизмы как инструмент развития речевой компетенции учащихся на материале русского и английского языков. Особое внимание уделяется сложности освоения фразеологических единиц из-за их идиоматичности и культурной специфики, что обуславливает необходимость сравнительного анализа для более эффективного их

изучения. Основная цель исследования заключается в выявлении особенностей и функций фразеологизмов в русском и английском языках, а также в разработке методических рекомендаций для их успешного использования в обучении. Более того, анализируются структура, смысловые различия и проблемы перевода фразеологических выражений, приводятся примеры типичных ошибок в их использовании. Кроме того, предлагаются методы и упражнения, которые помогут учащимся овладеть фразеологизмами, а также рассматриваются аутентичные материалы, диалоги и игровые формы обучения, которые способствуют лучшему усвоению материала.

Ключевые слова: Фразеологизмы, Развитие речи, Идиоматические выражения, Русский язык, Английский язык, Сравнительный анализ, Методика преподавания, Культурные особенности, Словарный запас, Интерпретация значений, Образование идиом, Эффективность обучения, Синтаксис и семантика.

Annotation. This article examines idiomatic expressions as a tool for developing students' speech competence, using Russian and English as examples. Special attention is given to the challenges of mastering idioms due to their figurative and culturally specific nature, which necessitates a comparative analysis to enhance the effectiveness of learning. The main goal of the research is to identify the features and functions of idioms in Russian and English and to develop methodological recommendations for their successful use in teaching. Moreover, the structure, semantic differences and problems of translation of idiomatic expressions are analyzed, and examples of typical mistakes in their use are given. In addition, it offers methods and exercises to help students master idioms, as well as authentic materials, dialogues, and game-based activities that facilitate better understanding.

Key words: Idiomatic expressions, Speech development, Idioms, Russian language, English language, Comparative analysis, Teaching methodology, Cultural specificity, Vocabulary expansion, Meaning interpretation, Idiom formation, Learning efficiency, Syntax and semantics.

Фразеологизмы играют значительную роль в развитии речи учащихся, обогащая их языковую компетенцию и способствуя выразительности речи. Освоение фразеологических выражений представляет собой сложный процесс из-за их идиоматической природы и культурной специфики, что требует особого внимания и подходов в обучении. В контексте изучения русского и английского языков сравнение фразеологизмов становится особенно актуальным, так как

позволяет глубже понять их структуру и смысловые оттенки, тем самым повышая эффективность обучения.

Цель данного исследования — рассмотреть фразеологизмы как важный инструмент в развитии речи учащихся, анализируя их особенности в русском и английском языках и предлагая методы для их применения в образовательной практике. В рамках исследования решаются следующие задачи: определить понятие фразеологизма и его роль в языке, провести сравнительный анализ фразеологизмов в двух языках, выявить типичные ошибки учащихся при их использовании и разработать практические методы для эффективного обучения фразеологизмам на уроках русского и английского языков.

Фразеологизмы являются важной частью языка, способствующей не только его выразительности, но и развитию речевой культуры учащихся. Они представляют собой устойчивые выражения, смысл которых не складывается из отдельных слов, а передается целостно, часто имея переносное или идиоматическое значение. Именно эта идиоматичность делает фразеологизмы сложными для усвоения, особенно учащимися, изучающими язык как неродной. Однако понимание и активное использование фразеологизмов позволяет учащимся не только расширить свой словарный запас, но и глубже проникнуть в культурные и исторические аспекты языка.

В отличие от свободных словосочетаний, фразеологизмы обладают устойчивой структурой и ограниченной вариативностью, что требует особого внимания при их изучении. Например, русское выражение «бить баклуши», означающее «бездельничать», не может быть изменено или дословно переведено на английский язык, так как его значение теряется при буквальном переводе. В английском языке аналогом может служить выражение «*to sit on one's hands*», которое также передает идею бездействия.

Фразеологизмы классифицируются по своей структуре и смыслу, что позволяет учащимся более осознанно подходить к их изучению. Они могут выступать как метафоры, метонимии или синекдохи, что подчеркивает богатство и многослойность языка. Эти выражения не только помогают конкретизировать мысль, но и часто создают эмоциональный эффект, оживляя речь и делая её более выразительной. Более того, фразеологизмы передают культурные особенности народа, позволяя учащимся лучше понимать ценности и традиции изучаемого языка.

Таким образом, изучение фразеологизмов необходимо для развития полноценной языковой компетенции учащихся.

Фразеологизмы, несмотря на схожие функции в разных языках, часто обладают уникальными структурными и семантическими характеристиками, зависящими от культурных и исторических особенностей языкового сообщества. Сравнение фразеологических единиц русского и английского языков позволяет выявить как сходства, так и различия, которые играют ключевую роль в изучении и понимании данных выражений учащимися.

Одно из основных различий между фразеологизмами в русском и английском языках связано с их идиоматичностью и глубокой привязкой к культурному контексту. Например, русское выражение «душа в пятки ушла» (буквально: "the soul has gone to the heels"), означающее сильный испуг, в английском языке не имеет прямого аналога, но сходный смысл передаётся выражением «*to be scared out of one's wits*» ("быть напуганным до потери рассудка"). В то же время в обоих языках существуют фразеологизмы, строящиеся на сходных образах, таких как «*катать бочку*» и «*to roll the barrel*», передающие идею обвинения или осуждения, что подчеркивает общие человеческие представления, но различие в использовании и контексте может затруднить их понимание для учащихся.

Фразеологизмы, как правило, трудно поддаются переводу, поскольку их буквальный перевод часто не передаёт нужного значения. Одной из сложностей является то, что переводчик должен не только знать значение фразеологизма в исходном языке, но и подбирать аналогичное выражение в целевом языке, которое передаст тот же смысл. Например, английское выражение «*when pigs fly*» (дословно: «когда свиньи полетят»), означающее невозможность какого-либо события, в русском языке передаётся как «когда рак на горе свистнет», что может вызвать трудности в переводе у учащихся.

Типичными ошибками учащихся при использовании фразеологизмов на неродном языке являются как попытки дословного перевода, так и неправильное употребление выражений вне контекста. Это часто наблюдается у учеников с разным уровнем владения языком, что указывает на необходимость уделять особое внимание контекстуальному использованию фразеологизмов в образовательных методиках. Обучение на примерах и сопоставление фразеологизмов двух языков помогает учащимся не только избежать ошибок, но и глубже понять культурные особенности, лежащие в основе их значения.

Для успешного освоения фразеологизмов учащимися необходимо внедрение разнообразных методов и приемов, способствующих их пониманию и активному использованию в речи. Эффективное обучение фразеологизмам требует интеграции теоретических знаний и практического опыта, что позволяет учащимся не только запоминать выражения, но и осознавать их значение в контексте.

Начальным этапом обучения является введение в понятие фразеологизма и его роль в языке. Учителя должны объяснить, что фразеологизмы представляют собой устойчивые выражения, смысл которых не всегда можно вывести из значений отдельных слов. Например, фразеологизм «*бросить камень в огород*» (в значении: высказать критику в адрес кого-либо) иллюстрирует, как культурные и лексические особенности языка формируют уникальные выражения. Осознание этой специфики помогает учащимся легче воспринимать фразеологизмы.

Следующим шагом является изучение классификации фразеологизмов и их смыслового содержания. Учителя могут разделить фразеологизмы на группы в зависимости от их структуры и значения, что поможет учащимся систематизировать знания. Например, фразеологизмы могут быть сгруппированы по типу (метафора, метонимия и синекдоха) или по их функциональному назначению. Такое структурирование упрощает понимание и запоминание фразеологизмов.

Практические упражнения играют ключевую роль в обучении использованию фразеологизмов. Рекомендуется проводить такие виды занятий, как:

- а) соотнесение фразеологизма с его значением: учащиеся получают список фразеологизмов и их значений, после чего необходимо сопоставить их. Это помогает закрепить понимание;
- б) замена фразеологизма синонимом: задание включает использование синонимов фразеологизмов, что развивает лексическую гибкость и знание языка;
- в) Вставка фразеологизма в контекст: учащимся предлагается вставить фразеологизм в предложенный текст, что способствует активному использованию выражений в речи;
- г) Составление диалогов с использованием фразеологизмов: в этой активности студенты разрабатывают диалоги, которые включают заданные фразеологизмы, что развивает навыки устной речи и креативности;
- д) Создание текстов с фразеологизмами: учащиеся могут писать короткие рассказы или эссе, включая фразеологизмы, что углубляет их понимание контекста и применения выражений;

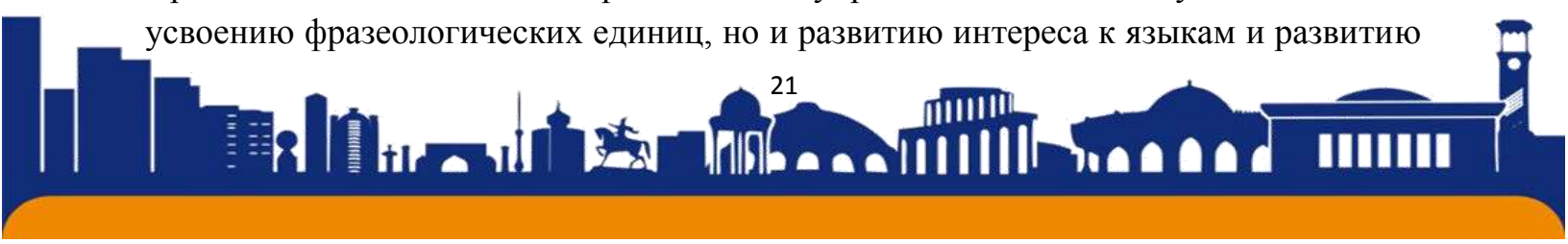
Использование аутентичных материалов, таких как тексты, аудио и видео, также является важной частью обучения. Показ реальных примеров использования фразеологизмов в разговорной речи или литературе помогает учащимся увидеть, как эти выражения функционируют в контексте. Например, прослушивание диалогов из фильмов или чтение художественной литературы может значительно обогатить словарный запас и углубить понимание.

Наконец, внедрение игр и конкурсов на использование фразеологизмов может повысить интерес учащихся к изучению языка. Интерактивные методы обучения, такие как викторины и кроссворды, помогают создавать непринужденную атмосферу, способствующую лучшему усвоению материала. Например, конкурс на лучшее использование фразеологизма в предложении или игре "фразеологизм в действии" могут сделать процесс обучения более увлекательным и запоминающимся.

Обучение фразеологизмам является важным аспектом формирования речевых навыков учащихся и оказывает значительное влияние на их уровень владения языком. Знание и активное использование фразеологических единиц позволяют ученикам выразить свои мысли более точно и выразительно, что делает их общение не только более эффективным, но и более увлекательным. Освоение фразеологизмов также способствует повышению уровня культуры речи. Учащиеся, владея фразеологическими оборотами, могут избегать неуместных формулировок и демонстрировать уважение к языковым традициям. Каждый фразеологизм, который они изучают, обогащает их словарный запас, открывая новые возможности для выразительного общения.

Таким образом, изучение фразеологизмов не только развивает речевые навыки учащихся, но и формирует их культурное восприятие языка, придавая общению насыщенность и выразительность, что в свою очередь обогащает образовательный и культурный опыт каждого учащегося.

Фразеологизмы играют важную роль в развитии речевых навыков учащихся в контексте русского и английского языков, обогащая речь выразительностью и эмоциональной окраской. Их изучение необходимо для повышения языковой компетенции, особенно учитывая их идиоматичность и культурную специфичность. Выше был проведён сравнительный анализ фразеологизмов, выявлены трудности перевода и типичные ошибки при их использовании. Предложенные методы и практические упражнения способствуют не только усвоению фразеологических единиц, но и развитию интереса к языкам и развитию

речевых способностей у учащихся, обеспечивая их навыками использования фразеологических особенностей иностранного языка как родного. В итоге, обучение фразеологизмам не только улучшает уровень владения языком и расширяет словарный запас, но и способствует формированию уважения к языковым традициям и культуре.

Литература:

1. Бердиева, Ш. Н. (2022). Нон-фикшн как особый тип документальной литературы. Редакционная коллегия, 108.
2. Бозоров, П. (2024). EVOLUTION OF THE BIOGRAPHICAL GENRE IN DOCUMENTARY LITERATURE: ANALYSIS OF THE DIVERSITY OF FORMS AND TRENDS. *Modern Science and Research*, 3(2), 248-253.
3. Бердиева, Ш. (2023). БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМДА КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВНИНГ ЗАРУРИЯТИ. *Interpretation and researches*, 2(1).
4. Умаров, А. А., & Абдумуродова, М. Р. (2023). ЯЗЫКОВЫЕ И РЕЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ УСТНОЙ И ПИСМЕННОЙ РЕЧИ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ. *International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING*, 3(2).
5. Курбанова, Г., & Курбанова, Ш. (2023). Интерактивные образовательные технологии в развитии коммуникативной компетентности студентов по русскому языку. *Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков*, 1(1), 575-580.
6. Berdiyeva, S. (2023). Zamonaviy adabiyotda non-ficshning o 'ziga hosligi. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 1(1), 59-62.
7. Умаров, А. А. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ НА УРОКАХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ. *Научный Фокус*, 1(7), 185-189.
8. Нурмаматов, Б. Б., & Миротин, О. Д. (2023, June). РОЛЬ ЛИТЕРАТУРЫ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ РЕВОЛЮЦИИ. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 2, No. 6, pp. 167-173).
9. Умаров, А. А., & Вохобов, Т. Т. (2023). СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО. *Научный Фокус*, 1(7), 181-184.
10. Умаров, А. А. (2023, May). ОЦЕНКА УРОВНЯ ВЛАДЕНИЯ РУССКИМ ЯЗЫКОМ В УЗБЕКСКИХ ШКОЛАХ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 2, No. 14, pp. 130-134).

11. Шавилова, Н. (2024). TECHNOLOGIES IN TEACHING RUSSIAN LANGUAGE IN A NON-LINGUISTIC UNIVERSITY. *Modern Science and Research*, 3(2), 230-234.

12. Ормидинова, Д. (2023). ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ДРЕВНЕГРЕЧЕСКИХ МИФОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ МИФА О МИНОТАВРЕ). *Экономика и социум*, (6-1 (109)), 933-936.

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN TEACHER-STUDENT RELATIONSHIPS AND ITS IMPACT ON LEARNING OUTCOMES

Esemuratova Gozzal

An assistant teacher at the department of “ Uzbek language, languages and social subjects” at Karakalpak Medical Institute

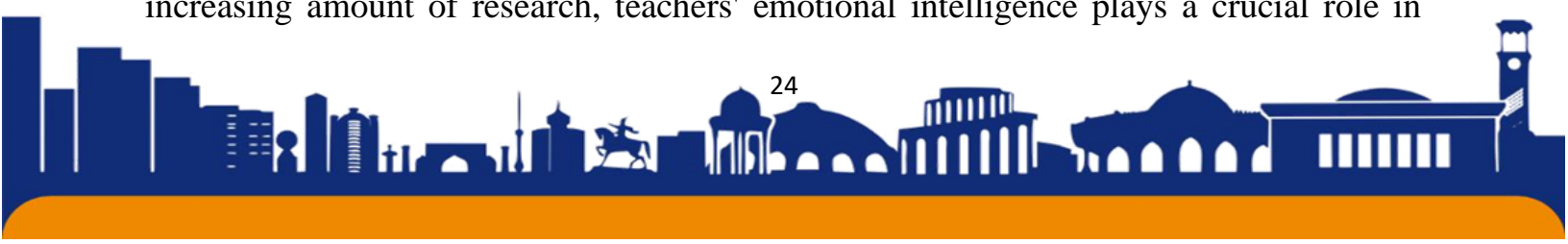
Abstract

This study explores the complex relationship between emotional intelligence (EI) and how it affects academic performance and teacher-student interactions. In order to promote constructive interactions in the classroom, emotional intelligence—which includes self-awareness, self-regulation, social awareness, and relationship management—is seen to be essential. The study investigates how the emotional intelligence of instructors affects the caliber of their interactions with students and, in turn, how well the kids perform academically. This work aims to further knowledge of the complex relationships among emotional intelligence, interpersonal relationships, and academic performance by an extensive examination of the body of current literature, empirical research, and case studies.

Key words: Student, teacher, emotion, research, studies, intelligence, aims, investigations, instructors, perform.

Introduction

The importance of emotional intelligence (EI) in determining academic success and forming the dynamics of teacher-student relationships has drawn more attention in the current educational environment. Salovey first proposed the idea of emotional intelligence, which popularized. It includes the capacity to identify, comprehend, control, and make good use of one's own emotions as well as those of others. Knowing how emotional intelligence affects the complex interactions between teachers and students becomes crucial as educators work to establish engaging learning environments. Beyond only imparting knowledge, the educational process entails intricate interpersonal relationships that have a big impact on the learning process. Teachers are essential in guiding this process and influencing how kids develop academically. According to an increasing amount of research, teachers' emotional intelligence plays a crucial role in

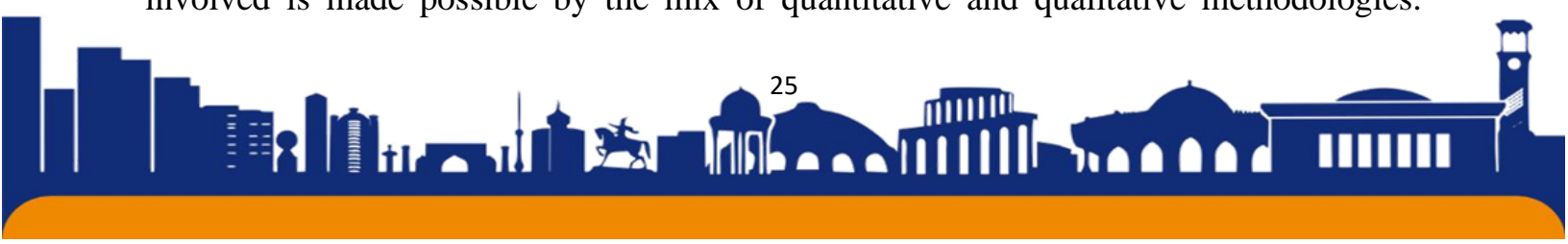

creating a helpful and productive learning environment by fostering strong teacher-student connections. These connections, which are marked by empathy, trust, and clear communication, are fundamental components that have the potential to significantly affect students' emotional health and academic achievement.[1:67]

Although most people agree that teacher-student interactions are important, little is known about the precise part emotional intelligence plays in forming these partnerships. By examining the complex linkages that exist between instructors' emotional intelligence and the caliber of their relationships with their pupils, this study aims to close this gap. Additionally, the study seeks to identify any connections that could exist between later academic success and the excellent teacher-student interactions that emotional intelligence fosters. For educators, educational policymakers, and teacher preparation programs, comprehending the emotional aspects of teacher-student relationships has practical ramifications in addition to being an intellectual endeavor. Understanding the complex interactions between emotions in the classroom allows stakeholders to create focused plans to improve teachers' emotional intelligence, which will eventually create a constructive and encouraging environment.[2:56]

Relationships between Teachers and Students: Research has repeatedly shown that positive teacher-student relationships are associated with a number of positive outcomes, such as higher levels of academic success, motivation, and student involvement. The quality of these interactions is crucial to the goal of successful education. The development of constructive teacher-student relationships is greatly aided by emotional intelligence. According to Mikolajczak, educators possessing strong emotional intelligence are able to relate to their students, comprehend their viewpoints, and modify their teaching methods to suit each student's requirements. Emotionally intelligent teachers are also adept at handling disagreement, fostering an environment of open communication and trust in the classroom. By being aware of their students' emotional indicators, educators may modify their methods and create a bond with their students that extends beyond the classroom.[3:55]

In order to thoroughly investigate the connection between academic accomplishment, teacher-student interactions, and emotional intelligence, this study uses a mixed-methods research approach. A detailed knowledge of the complex dynamics involved is made possible by the mix of quantitative and qualitative methodologies.

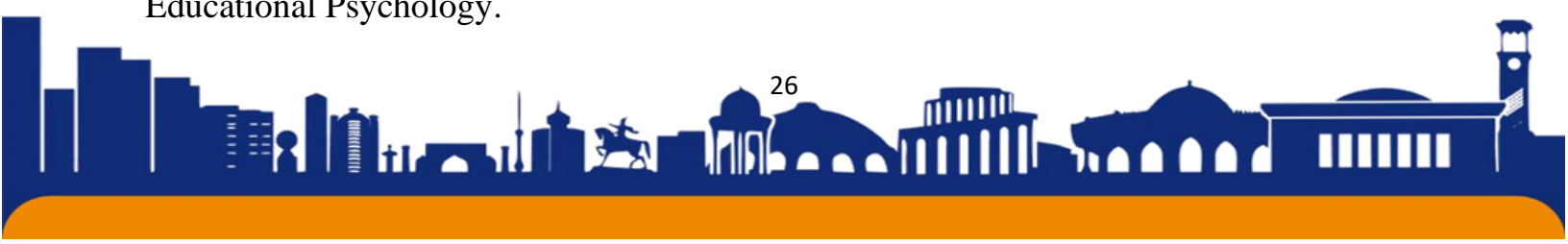
Teachers and students from a range of educational backgrounds make up the study's broad sample of participants. We'll use a purposive sampling strategy to make sure participation from a range of geographic areas, school kinds, and demographic backgrounds. All participants will be asked for their informed permission, and ethical considerations will be closely followed over the course of the investigation. [4:82]

Conclusion

In conclusion, all semantic processes are subject to its linguistic laws, determined by the systematic nature of the lexical level of language. In particular, manifests itself in the relationships between the meanings of terms, which change with the development of terminology. No matter how different the meanings of a particular medical term may be, there is something in common that maintains their unity within the system. It lies in a certain connection of values with each other. When identifying these connections, it is necessary to rely on the underlying meaning, this study offers factual proof of the connections between academic success, teacher-student interactions, and emotional intelligence. The findings highlight the necessity of an all-encompassing approach to education that takes into account the emotional aspects of relationships between teachers and students.

References

1. Brackett, M. A., Rivers, S. E., Shiffman, S., Lerner, N., & Salovey, P. (2006). Relating emotional abilities to social functioning: A comparison of self-report and performance measures of emotional intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*.
2. Davis, S. K., & Humphrey, N. (2012). Emotional intelligence as a moderator of stressor– mental health relations in adolescence: Evidence for specificity. *Personality and Individual Differences*.
3. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam.
4. Hughes, J. N., Luo, W., Kwok, O. M., & Loyd, L. K. (2008). Teacher-student support, effortful engagement, and achievement: A 3-year longitudinal study. *Journal of Educational Psychology*.

5. Jennings, P. A., & Greenberg, M. T. (2009). The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research*.

6. Mikolajczak, M., Petrides, K. V., Coumans, N., & Luminet, O. (2009). The moderating effect of trait emotional intelligence on mood deterioration following laboratory-induced stress. *International Journal of Clinical and Health Psychology*

**O‘ZBEKISTONDA TIBBIYOT TURIZMINING O‘RNI VA IQTISODIYOTGA
TA‘SIRI**

Rashidova Nargizaxon

nargizaxonrashidova0@gmail.com

Badalov Alisher, Pirimov Bexruz

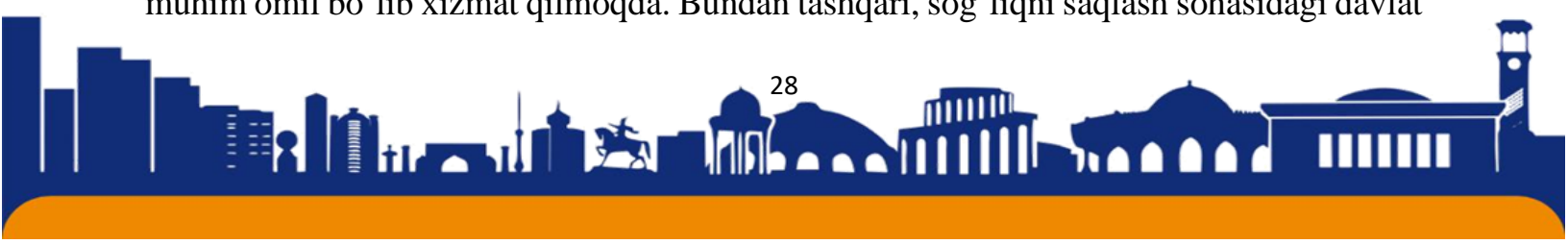
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda tibbiyot turizmining rivojlanishi, uning iqtisodiyotga ta‘siri va xalqaro maydondagi o‘rni tahlil qilinadi. Tibbiyot turizmining iqtisodiy foydalari, yangi ish o‘rinlari yaratish, sog‘liqni saqlash tizimini takomillashtirish va xorijiy valyuta tushumlarini oshirishdagi roli yoritilgan. Muammo va imkoniyatlar doirasida tibbiy infratuzilmani modernizatsiya qilish va xalqaro miqyosda raqobatbardosh bo‘lish masalalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Tibbiyot turizmi, iqtisodiy rivojlanish, sog‘liqni saqlash, O‘zbekiston, xorijiy turistlar, innovatsiya, xalqaro standartlar.

O‘zbekistonda tibbiyot turizmi so‘nggi yillarda mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ushbu yo‘nalishning rivoji nafaqat sog‘liqni saqlash tizimi samaradorligini oshirishga, balki xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshlikni ta‘minlashga ham xizmat qilmoqda. Tibbiyot turizmi mohiyatiga ko‘ra, xorijiy fuqarolarni sifatli va arzon tibbiy xizmatlardan foydalanish uchun jalb qilishni ko‘zda tutadi. O‘zbekiston bu borada katta salohiyatga ega bo‘lib, mamlakatda tibbiy xizmatlarning yuqori sifati, nisbatan past narxlar, madaniy va tarixiy turizm obyektlarining mavjudligi ushbu yo‘nalishni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Mamlakatimizda stomatologiya, kosmetologiya, oftalmologiya va jarrohlik xizmatlari xalqaro miqyosda e‘tirof etilmoqda. Ayniqsa, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatish narxlarining xorijiy davlatlarga nisbatan ancha arzonligi xorijiy turistlarni jalb qilishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Bundan tashqari, sog‘liqni saqlash sohasidagi davlat

islohotlari, yangi zamonaviy klinikalar tashkil etilishi va tibbiyot xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar sohaning kelajagini yanada yuksaltirish uchun mustahkam zamin yaratmoqda. Tibbiyot turizmi O'zbekiston iqtisodiyotiga sezilarli darajada foyda keltirmoqda. Xususan, xorijiy turistlardan tushadigan valyuta mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishning rivojlanishi yangi ish o'rinlari yaratish, xizmat ko'rsatish, transport, mehmonxona va farmatsevtika sohalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tibbiyot turizmi, shuningdek, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy uskunalar bilan ta'minlash va xalqaro standartlarga mos xizmat ko'rsatish orqali sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilishga hissa qo'shmoqda. Biroq, ushbu sohada hali ham ayrim muammolar mavjud. Masalan, ayrim hududlarda zamonaviy tibbiy infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmagani, yuqori malakali kadrlarning yetishmasligi va xalqaro miqyosda samarali marketing strategiyalarining yo'qligi kabi omillar tibbiyot turizmining to'laqonli rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun davlat va xususiy sektorning hamkorligini kuchaytirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va soha mutaxassislarini xalqaro tajribalar asosida tayyorlash zarur. O'zbekistonda tibbiyot turizmining rivoji nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Ushbu yo'nalish orqali aholining sifatli tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kengayadi, sog'liqni saqlash tizimining umume'tirof etilgan xalqaro darajada takomillashishiga erishiladi. Shu bilan birga, tibbiyot turizmi mamlakatimizni xalqaro maydonda ilg'or tibbiyot markazi sifatida tanitish imkoniyatini taqdim etadi.

Xulosa qilib aytganda, tibbiyot turizmi O'zbekiston uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, uning rivoji iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash, xalqaro imidjni oshirish va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli, mazkur sohani rivojlantirish bo'yicha davlat darajasida qat'iy choralar ko'rish va xorijiy tajribalarni joriy etish ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish yo'li. Toshkent: O'zbekiston, 2000.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2023–2025-yillarda turizm sohasini rivojlantirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori.
3. Abdurashidov A., Tursunov B. Turizm va iqtisodiyotning o‘zaro ta’siri. Toshkent: Fan, 2018.
4. Sog‘liqni saqlash vazirligining 2024-yilgi statistik ma’lumotlari va tahliliy sharhlari.
5. Mustafayev O. Turizm xizmatlari menejmenti. Toshkent: Iqtisodiyot, 2015.
6. Jenkins C., Hall D. Health and Wellness Tourism: Opportunities and Challenges. Routledge, 2020.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Turizm va sog‘liqni saqlash bo‘yicha yillik hisobotlar.
8. Beshimov A. Markaziy Osiyoda tibbiyot turizmi rivoji. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2022.
9. Xalqaro tibbiyot turizmi bo‘yicha Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti hisobotlari (WHO).
10. Xatamov N., Xudoyberdiyev R. O‘zbekistonning tibbiyot xizmatlari eksporti. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2021.

АНАЛИЗ ВЗАИМОСВЯЗИ ГЕНОТИПОВ MTR A2756G; RS1805087, MTHFR C677T; RS1801133 И RFC1 SLC19A1 G80A; RS105126680 A/G ПРИ ВРОЖДЕННЫХ ПОРОКАХ СЕРДЦА У ДЕТЕЙ

Саъдуллоева Ирода Курбоновна

Бухарский Государственный Медицинский институт

Актуальность: Иммуногенетические факторы играют важную роль в развитии врожденных пороков сердца. Врожденные пороки сердца (ВПС) могут иметь генетическую предрасположенность, и наследственные факторы могут существенно влиять на их появление[2].

Однако важно отметить, что развитие ВПС является сложным и многофакторным процессом, и генетические факторы могут взаимодействовать с другими окружающими факторами, такими как экологические, эпигенетические и поведенческие факторы, чтобы определить риск и характер ВПС у конкретного ребенка. Исследования в этой области продолжаются для более глубокого понимания роли иммуногенетических факторов в развитии ВПС и для разработки подходов к предотвращению и лечению этих пороков сердца[1].

Цель исследования: Изучить роль генов фолатного цикла в патогенезе ВПС у детей проживающих в Бухарском области.

Материалы и методы:

В настоящее исследование были включены 176 дети с установленным диагнозом ВПС такими как ТФ, ДМЖП и ДМПП. Группу контроля составили 97 практически здоровых детей. В исследовании участвовали дети в возрасте от 1 года до 12 лет. Исследование проведено на базе Бухарского областного детского многопрофильного медицинского центра (БОДММЦ) в течение 2023 года.

Молекулярно генетические исследования обследуемых детей проводились в Отделе клеточной терапии Института иммунологии и геномики человека АН РУз.

Для оценки полученных результатов и проведения статистической обработки данных в данной работе использовался пакет программ Microsoft Excel, и в статистическом программном пакете *Arlequin 3.5.2*.

Результаты и их обсуждения:

Нами был выполнен анализ показателя MTR A2756G; rs1805087 в группе детей с ВПС. В эту группу вошли 176 детей с такими ВПС, как ТФ, ДМЖП и ДМПШ.

Генотипы ОГ в сравнении с контрольной группой

Таблица 1 - Описательная статистика категориальных переменных

Показатели	Категории	Абс.	%	95% ДИ
Группа	ВПС	176	64,5	58,5 – 70,1
	Контрольная группа	97	35,5	29,9 – 41,5
MTR A2756G; rs1805087	A/A	175	64,1	58,1 – 69,8
	A/G	71	26,0	20,9 – 31,6
	G/G	27	9,9	6,6 – 14,1
MTHFR C677T; rs1801133	C/C	167	61,2	55,1 – 67,0
	C/T	80	29,3	24,0 – 35,1
	T/T	26	9,5	6,3 – 13,6
RFC1 SLC19A1 G80A; rs 1051266	A/A	63	23,1	18,2 – 28,5
	A/G	143	52,4	46,3 – 58,4

	G/G	67	24,5	19,6 – 30,1
--	-----	----	------	----------------

Анализ генотипов MTR A2756G; rs1805087 показал значимое рисковое значение для генотипов A/G и G/G. В свою очередь, генотип A/A был значимым протективным генотипом в данной выборке (Таб.2). Согласно представленной таблице при оценке показателя MTR A2756G; rs1805087 в зависимости от группы, были выявлены статистически значимые различия ($p < 0,001$) (используемый метод: Хи-квадрат Пирсона).

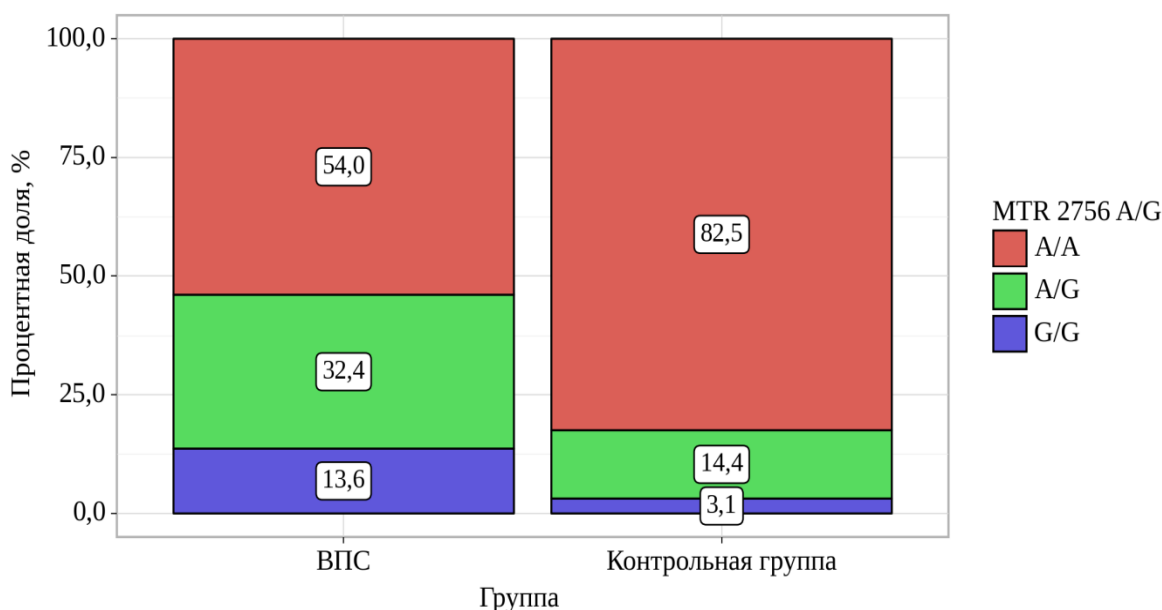

Рисунок 1 – Анализ показателя "MTR A2756G; rs1805087" в зависимости от группы

Далее нами был проведен анализ показателя MTHFR C677T; rs1801133 в группе детей с ВПС (n=176). При сопоставлении показателя MTHFR C677T; rs1801133 в зависимости от группы контроля, нами были выявлены статистически значимые различия (используемый метод: Хи-квадрат Пирсона).

В общей группе детей с ВПС выявлялся значимый рискованный генотип маркера MTHFR C677T; rs1801133 – это генотип T/T, встречающийся в 3 раза чаще в группе больных детей с ВПС, а генотип C/C нес в себе защитные функции с показателем $OR \geq 0.474$ (Таб.2).

Таблица 2 – Анализ показателя MTHFR C677T rs1801133 в группе детей с ВПС в сравнении с контрольной группой

Показатель	Генотип	Группа		O.R Wald 95% CI	χ^2 (p)
		ВП С, n=176	Контрольная группа, n=97		
MTHFR C677T; rs1801133	C/C	97 (55,1)	70 (72,2)	0.278 >0.474< 0.808	7.655 (p=0.005662)
	C/T	57 (32,4)	23 (23,7)	0.876 >1.541< 2.71	2.272 (p=0.13176)
	T/T	22 (12,5)	4 (4,1)	1.11 >3.321< 9.938	5.092 (p=0.024038)

* – различия показателей статистически значимы ($p < 0,05$)

Был проведен анализ показателя RFC1 SLC19A1 G80A rs1051266 в группе детей с ВПС в сравнении с контрольной группой. Как показано в таблице 3, в исследуемой выборке не было выявлено значимых различий в частоте встречаемости RFC1 SLC19A1 G80A rs1051266.

Таблица 3 – Анализ показателя SLC19A1 G80A; rs1051266 в зависимости от группы

Показатель	Генотип	Группа		O.R Wald 95% CI	χ^2 (p)
		ВП С, n=176	Контрольная группа, n=97		
RFC1 SLC19A1 G80A; rs1051266	A/A	39 (22,2)	24 (24,7)	0.48 4 >0.866 1.55	0.235 (p=0.62779)
	A/G	93 (52,8)	50 (51,5)	0.64 1 >1.053 1.73	0.042 (p=0.837595)
	G/G	44 (25,0)	23 (23,7)	0.60 1 >1.072 1.914	0.056 (p=0.812808)

При сопоставлении показателя SLC19A1 G80A; rs1051266 в зависимости от группы, нам не удалось установить статистически значимых различий ($p = 0,886$) (используемый метод: Хи-квадрат Пирсона).

Проведенный анализ взаимосвязи генотипов MTR A2756G (rs1805087), MTHFR C677T (rs1801133) и RFC1 SLC19A1 G80A (rs1051266) с врожденными пороками сердца (ВПС) у детей выявил следующие ключевые результаты:

-Генотип MTR A2756G (rs1805087) A/A демонстрировал защитные свойства и встречался значительно чаще в контрольной группе (82,5%) по сравнению с группой ВПС (54,0%) (OR = 0,249, 95% CI: 0,137–0,455, $p = 3.0E-6$).

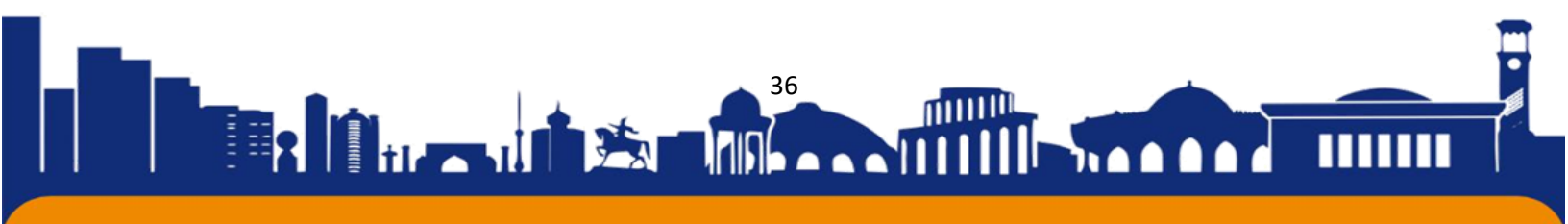
- Генотипы MTR A2756G (rs1805087) A/G и G/G ассоциированы с повышенным риском развития ВПС. Генотип G/G встречался в 4,9 раза чаще у детей с ВПС, чем в контрольной группе (OR = 4,947, 95% CI: 1,45–16,88, p = 0,005223).

Выводы: Таким образом, полиморфизмы MTR A2756G и **MTHFR C677T выявлены как важные генетические маркеры, ассоциированные с риском врожденных пороков сердца. Генотипы A/G и G/G (MTR A2756G), а также T/T (MTHFR C677T) увеличивают вероятность развития ВПС, в то время как генотипы A/A и C/C имеют защитные свойства.

Полиморфизм RFC1 SLC19A1 G80A не показал значимой ассоциации с ВПС в исследуемой выборке.

Литературы:

1. The Roles of Reduced Folate Carrier-1 (RFC1) A80G (rs1051266) Polymorphism in Congenital Heart Disease: A Meta-Analysis [Yi Kang](#), [Yu-Hu Ma](#), [Wei Wang](#), [Xin Zhang](#), February 2021, Medical Science Monitor: International Medical Journal of Experimental and Clinical Research DOI:[10.12659/MSM.929911](#)].
2. Гены фолатного цикла: частота и клиническая роль полиморфизмов Шкляев А.Е. Ижевская государственная медицинская академия 2019, Клиническая медицина С. 382-384]

**IQTISODIYOT NAZARIYASI FANINING PREDMETI VA O'RGANISH
USULLARI**

Abdurasul O'ralov, Ibragimov Abduvali, Pulatov O'rol

Uralov Lochinbek, Sharifov Abdulaziz

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

1-kurs turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi

7tu-24 guruhi talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiyot nazariyasi fanining predmeti va uning o'rganish usullari keng yoritilgan. Fan predmeti iqtisodiy resurslarning cheklanganligi va ularni samarali taqsimlash muammolarini, iqtisodiy jarayonlar mohiyatini, ishlab chiqarish va iste'mol qonuniyatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Iqtisodiyot nazariyasining o'rganish usullari sifatida ilmiy abstraksiya, deduksiya, induksiya, statistik tahlil va matematik modellashtirish batafsil bayon etilgan. Maqolada iqtisodiyot nazariyasining jamiyat farovonligini oshirish va iqtisodiy muammolarni hal etishda tutgan o'rni ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot nazariyasi, cheklangan resurslar, ilmiy abstraksiya, deduksiya, induksiya, statistik tahlil, matematik modellashtirish.

Kirish: Iqtisodiyot nazariyasi inson ehtiyojlari, iqtisodiy resurslarning cheklanganligi va ularni taqsimlashning samaradorligini o'rganuvchi fan sifatida butun dunyo bo'ylab o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda. Ushbu fan insoniyatning turli davrlarida yuzaga kelgan iqtisodiy muammolarni hal qilishda asosiy vosita sifatida shakllangan. Iqtisodiyot nazariyasi predmeti resurslarning yetishmasligi sharoitida inson ehtiyojlarini maksimal qondirish yo'llarini izlash va bu jarayonlarning qonuniyatlarini aniqlashdan iborat.

Bugungi kunda iqtisodiyot nazariyasi nafaqat ilmiy tadqiqotlar, balki davlat siyosatini shakllantirish, bozor munosabatlarini tartibga solish, korporativ boshqaruv va biznes modellarni rivojlantirishda ham asosiy vositalardan biri sifatida foydalanilmoqda. Ushbu maqola iqtisodiyot nazariyasining predmeti, o'rganish usullari va uning amaliy qo'llanilishiga bag'ishlangan.

Metodologiya Maqolada quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi:

Ilmiy abstraksiya: Murakkab iqtisodiy jarayonlarni soddalashtirib tushuntirish.

Deduksiya va induksiya: Nazariy xulosalarni amaliy misollar bilan bog'lash va kuzatuvlardan nazariyalarni aniqlash.

Statistik tahlil: Iqtisodiy ko'rsatkichlarni raqamli ko'rib chiqish.

Matematik modellashtirish: Iqtisodiy hodisalarni raqamli modellarda aks ettirish orqali samaradorlikni baholash.

Maqolada milliy va xalqaro iqtisodiyot bo'yicha ilmiy manbalar, so'nggi statistik ma'lumotlar va Jahon Banki, Xalqaro Valyuta Fondi tomonidan taqdim etilgan hisobotlardan foydalanildi.

Natijalar

1. Iqtisodiyot nazariyasi fanining predmeti

Iqtisodiyot nazariyasining asosiy predmeti quyidagi sohalarni qamrab oladi:

Resurslarning cheklanganligi va taqsimlash masalalari: Resurslarning yetarli emasligi va bu muammoni hal qilish usullari.

Ishlab chiqarish va iste'mol qonuniyatlari: Inson ehtiyojlarini qondirish uchun ishlab chiqarish resurslarining taqsimoti.

Bozor munosabatlari va iqtisodiy tizimlar: Narx belgilash, talab va taklif o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik.

Barqaror rivojlanish va iqtisodiy siyosat: Jamiyat farovonligini oshirishga qaratilgan strategiyalar.

2. O'rganish usullari

Iqtisodiyot nazariyasi fanining usullari iqtisodiy hodisalarning turli tomonlarini o'rganishga xizmat qiladi:

Ilmiy abstraksiya: Bozor mexanizmlarini oddiy modelga aylantirish orqali umumiy qonuniyatlarni aniqlash.

Deduksiya: Umumiy iqtisodiy nazariyalardan amaliy holatlarga tatbiq qilish.

Induksiya: Amaliy kuzatuvlar asosida umumlashma nazariyalarni ishlab chiqish.

Statistik tahlil: Mahsulotlar, xizmatlar va ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini miqdoriy baholash.

Matematik modellashtirish: Turli iqtisodiy vaziyatlarni oldindan bashorat qilish uchun algoritmik modellar yaratish.

3. Iqtisodiyot nazariyasining amaliy qo'llanilishi

Tadqiqot natijalari iqtisodiyot nazariyasining davlat boshqaruvi va biznes jarayonlarida keng qo'llanilishini ko'rsatdi:

Soliq tizimini takomillashtirish.

Investitsiya muhitini yaxshilash.

Bozor barqarorligini saqlash.

Korporativ menejmentni rivojlantirish.

Munozara

Iqtisodiyot nazariyasi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Ushbu fan resurslarni samarali boshqarish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi xulosalar chiqarildi:

Ilmiy abstraksiya va modellashtirish jarayonlarni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Deduksiya va induksiya usullari orqali iqtisodiy qonuniyatlarning nazariy va amaliy jihatlari o'zaro bog'lanadi.

Statistika va matematik modellashtirishdan foydalanish iqtisodiy siyosatni yanada samarali shakllantirish imkonini beradi.

Bu yondashuvlarning birgalikda qo'llanilishi davlat siyosati va korporativ boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish uchun ilmiy asos yaratadi.

Xulosa va tavsiyalar

Iqtisodiyot nazariyasi jamiyatning iqtisodiy ehtiyojlarini qondirish va barqarorlikni ta'minlash yo'llarini aniqlashda asosiy vosita hisoblanadi. Ushbu maqola natijalariga asoslanib quyidagilar tavsiya etiladi:

1. Iqtisodiyot nazariyasini o'rganishda zamonaviy ilmiy va texnologik usullardan foydalanish.

2. Bozor munosabatlarini chuqurroq o'rganish uchun statistik va matematik modellashtirishni kengroq qo'llash.

3. Resurslarning cheklanganligi sharoitida farovonlikni oshirish uchun iqtisodiyot nazariyasi asosida amaliy siyosiy strategiyalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar

1. Samuelson P. Iqtisodiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: O'zbekiston milliy nashriyoti, 2023.

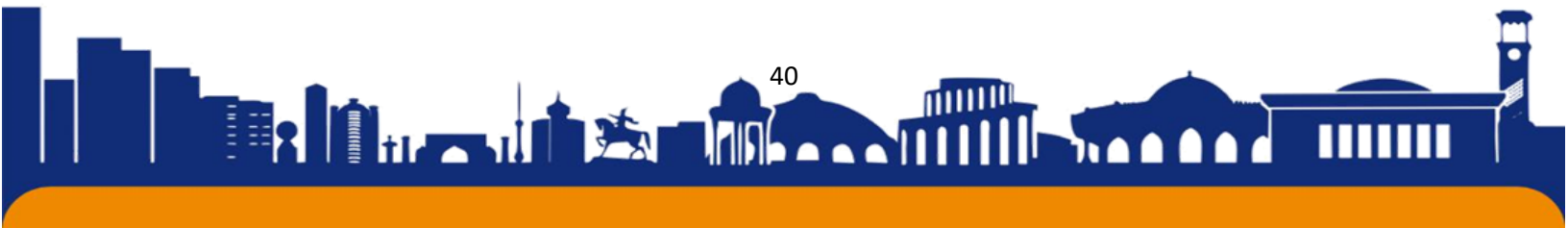
2. Marshall A. Iqtisodiyot prinsiplari. London: Macmillan, 2022.

3. Jahon Banki. Global iqtisodiy rivojlanish hisobotlari, 2023.

4. Xalqaro Valyuta Fondi. Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash hisobotlari, 2024.

5. Milliy iqtisodiyot tadqiqot markazi. Iqtisodiyot nazariyasining metodologik asoslari, Toshkent, 2024.

Agar yana ma'lumot yoki qo'shimchalar kerak bo'lsa, so'rashingiz mumkin!

NARXNING MOHIYATI VA SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI

**Almardanov Ro'zi, Hazraqtqulov Lochinbek,
Boborahmatov Asliddin**

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 1-bosqich talabalari.

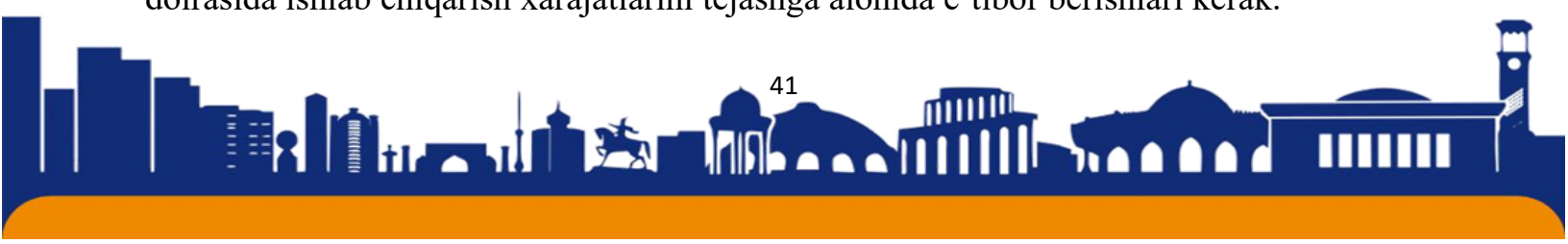
Annotatsiya: Bu maqola narxning iqtisodiy mohiyati, qo'llaniladigan narx turlari va narxlarning shakllanishini takomillashtirish yo'llari, narxning bozorda o'zgarishiga nimalar sabab bo'lishi haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Bozor iqtisodiyoti, investitsiya, ulgurji narx, qiyosiy narxlar, sug'urtalash, moliya-kredit munosabatlari

Bozor iqtisodiyoti erkin tovar-pul munosabatlariga asoslangan bo'lib, bu munosabatlar narxlar yordamida amalga oshadi. Narx tovar qiymatining puldagi ifodasidir. Uning darajasi bozor munosabatlari sharoitida samarali, cheklangan xarajatlarga asoslanadi, ya'ni ular narxning iqtisodiy asosini tashkil etadi. Har qanday xarajatlar ham samarali hisoblanmaydi. Shuning uchun ma'lum bir miqdorgacha bo'lgan, ya'ni maqsadga muvofiq sarflangan xarajatlarga e'tiborga olinadi. Narx shakllanishida ushbu maqsadga muvofiq xarajatlarga asoslaniladi, undan yuqori xarajatlarni bozor tan olmaydi. Ya'ni, ishlab chiqaruvchi o'z mahsulotining tannarxi yuqoriroq bo'lganligi uchun uni bozorda shakllangan narxga nisbatan yuqoriroq narxda sota olmaydi. Bozor munosabatlari sharoitida talab va taklif o'rtasidagi munosabat ham narx shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omil hisoblanadi. Talab qonuniga ko'ra, bozorda taklif o'zgarmagan holda mahsulotga bo'lgan talab ortsa, mahsulotning narxi oshadi

Taklif qonuniga ko'ra esa bozorda mahsulotga bo'lgan talab o'zgarmagan holda mahsulotning taklifi oshsa, narx arzonlashadi. Bozordagi biror mahsulotning narxi ushbu mahsulotlarga bo'lgan talab va ushbu mahsulotning taklifi o'rtasidagi muvozanatli nuqtada shakllanadi.

Raqobatli bozorda talab va taklifning o'zgarishi narxlar darajasi o'zgarishiga bevosita ta'sir etadi. Shuning uchun korxonalar bozor talabini hamda taklifini chuqur o'rgangan holda qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirishlari lozim. Bunda ular imkoniyat doirasida ishlab chiqarish xarajatlarini tejashga alohida e'tibor berishlari kerak.

Buning uchun mahsulot yetishtirish jarayonlarini mexanizatsiyalashtirishga, ilg'or texnologiyalarni joriy etishga hamda mavjud bo'lgan barcha tabiiy va iqtisodiy resurslardan yil davomida oqilona va samarali foydalanishga alohida e'tibor berishlari lozim.

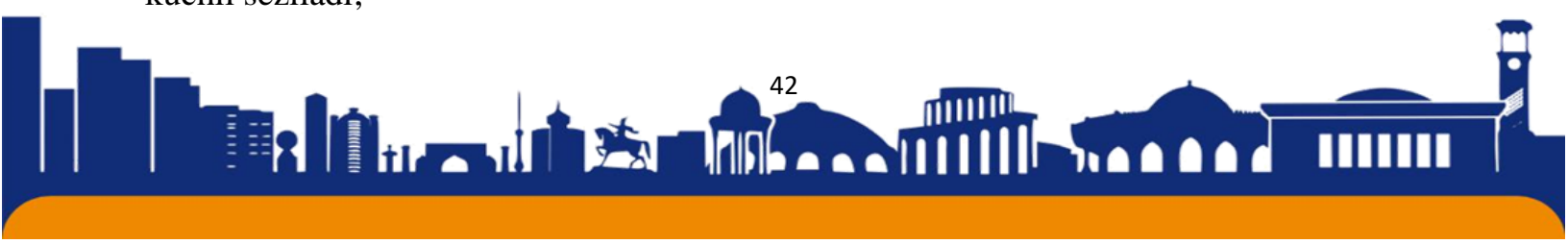
Qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talab hozirgi davrda quyidagi omillarga bog'liq: iste'molchilarning soni, daromadi, didi, o'rindosh tovarlarning narxi va boshqalar. Mahsulotlarga bo'lgan talabni o'rganishda xalqimizning milliy urf-odatlarini ham inobatga olish kerak. Jumladan, xalqimizning non va non mahsulotlarini, guruchni ko'proq iste'mol etishga moyilligini inobatga olish lozim. Qishloq xo'jalik korxonalari o'z mahsulotlarini xaridorlarning talabini e'tiborga olgan holda taklif etishlari shart. Bunda ular yetishtiriladigan mahsulotlar uchun ishlatiladigan resurslar narxiga, qo'llanilayotgan texnologiyalar darajasi va samarasiga, raqobatchi ishlab chiqaruvchilarning soniga va boshqalarga asoslanishlari lozim.

Qishloq xo'jalik mahsulotlari narxining shakllanishiga mahsulotlarning naflilik darajasi ham ta'sir ko'rsatadi. Agar mahsulot insonlar ehtiyojini qondirishda qanchalik yuqori naflilik darajasiga ega bo'lsa, uning narxi shunchalik yuqoriroq shakllanadi va aksincha bo'lsa narx pastroq shakllanadi. Mahsulotlarning naflilik darajasi mavsumlar bo'yicha ham o'zgarib turadi. Masalan, yoz oylarida salqin ichimlikning bizga keltiradigan naflligi yilning boshqa fasllariga nisbatan ancha ortadi. Bu esa o'z navbatida yoz oylarida salqin ichimliklarga bo'lgan talabni oshiradi va uning narxi ko'tarilishiga olib keladi.

Qishloq xo'jalik mahsulotlarining narxi shakllanishiga tarmoqning quyidagi o'ziga xos xususiyatlari ham ta'sir ko'rsatadi:

- qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishning mavsumiyliigi. Qishloq xo'jalik mahsulotlarini yetishtirish jarayoni tabiiy omillar bilan chambarchas bog'liq ekanligi, o'simliklar va chorva mollari ishlab chiqarish vositasi sifatida qatnashishi, o'simliklarning hosil bergunicha ma'lum vegetatsion davrni bosib o'tishi lozimligi yilning ma'lum davriga kelib barcha ishlab chiqaruvchilarning mahsuloti deyarli bir vaqtda tayyor bo'lisiga olib keladi. Bu esa bozorda qishloq xo'jalik mahsulotlarining taklifi keskin ortishi va o'z navbatida narxning pasayishiga olib keladi;

- qishloq xo'jalik mahsulotlarining saqlash uchun noqulayligi. O'zida qayta ishlovchi korxonalari bo'lmagan qishloq xo'jaligi korxonalari yetishtirgan mahsulotlarini tezroq sotishga harakat qiladi. Bu ham qishloq xo'jalik mahsulotlari narxining pasayishiga olib keladi. Bu ayniqsa ho'l meva, sabzavot, go'sht va sut mahsulotlari yetishtirishda kuchli seziladi;

- turli tabiiy-iqlim sharoitlari ham narx shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, 2007-yilning qish oylarida haroratning keskin pasayib ketishi natijasida ayrim o'simliklar va chorva mollari nobud bo'ldi. Bu esa qishloq xo'jalik mahsulotlari taklifini kamaytiradi va narxning ko'tarilishiga olib keladi. 2008-yilda suv taqchilligi oqibatida mamlakatimizda sholi hosili keskin kamaydi, bu hol bozorlarda guruch narxining 3-4 barobar oshib ketishiga olib keldi.

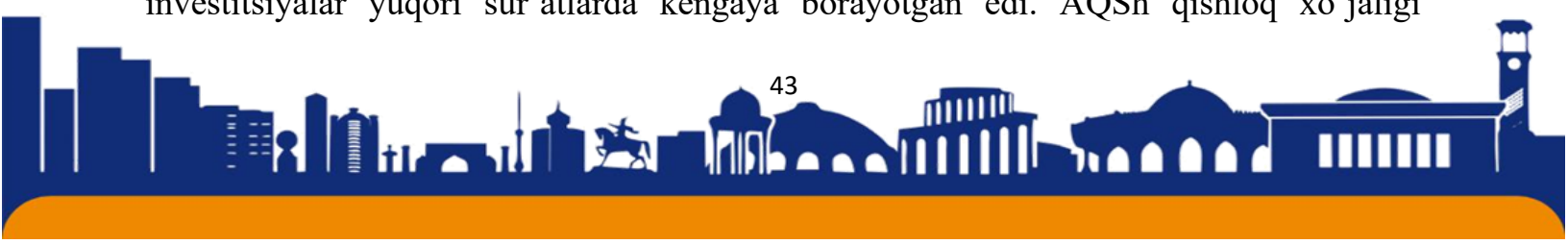
Qishloq xo'jaligida shakllanayotgan muvozanatli narxlar xo'jalik nuqtai nazaridan quyidagi vazifalarni bajarishi lozim:

- qishloq xo'jalik korxonasining ishlab chiqarish xarajatlarini qoplash;
- qishloq xo'jalik korxonasining davr va moliyaviy xarajatlarini hamda tasodifiy zararlarini qoplash;
- xo'jalikka kelajakda rivojlanishini ta'minlaydigan miqdorda foyda keltirish.

Qishloq xo'jaligida shakllangan narxlar yuqorida keltirilgan xarajatlarni qoplash imkonini bermasa, oxir-oqibat qishloq xo'jalik korxonasining faoliyatida salbiy oqibatlarga olib keladi. Shu sababli xarajatlarni tejash orqali tannarxni pasaytirish, mahsulot sifatini yaxshilash orqali narxning yuqoriroq shakllanishiga erishish natijasida olinadigan yuqoriroq daromad olishni ta'minlash lozim.

Iqtisodiy jihatdan asoslangan muvozanatli narxlarni shakllantirishda qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talab va taklifni e'tiborga olish lozim. Aksariyat qishloq xo'jalik mahsulotlarining bir vaqtda tayyor bo'lishi va saqlash uchun noqulayligi ma'lum muddatda ularning taklifi keskin oshib ketishiga olib keladi va natijada ularning narxi keskin pasayadi. Shu sababli qishloq xo'jalik korxonalarida marketing faoliyatini rivojlantirish orqali bozor talabidan kelib chiqqan holda mahsulot yetishtirish, qishloq xo'jalik mahsulotlarini saqlovchi inshootlarni ko'paytirish maqsadga muvofiqdir.

Narxlarning shakllanishiga davlatning aralashuvi va uni nazoratga olishi mamlakat iqtisodiyoti va aholisi farovonligi uchun ayanchli oqibatlarga olib kelishi mumkin. Buni ayrim mamlakatlar tajribasi ham isbotlaydi. Narx shakllanishiga davlat tomonidan aralashuvning oqibatlarini Argentina misolida ko'rib chiqishimiz mumkin (B.Hoshimov, "Tarix saboqlari yoxud Argentinada go'shti narxiga davlat aralashuvi qanday oqibatlarga olib kelgani xususida", kun.uz. sayti, 2017-yil 27-iyul). Argentina har doim yuqori sifatli, mahalliy fermerlar va aholining faxri bo'lgan mol go'shti bilan taniqli bo'lib kelgan. 2005yilda Argentina jahonda mol go'shtini eksport qilish bo'yicha uchinchi o'rinda bo'lgan. Mollarning bosh soni muttasil oshib borayotgan, chorvachilik sohasiga investitsiyalar yuqori sur'atlarda kengaya borayotgan edi. AQSh qishloq xo'jaligi

vazirligi (USDA) prognozlariga ko'ra, go'sht yetishtiruvchilarning bunday o'sishi va samaradorligi hisobga olinadigan bo'lsa, bir necha yildan so'ng Argentina mol go'shti yetishtirish va eksport qilish bo'yicha jahonda mutlaq birinchi o'ringa chiqib olishi kerak bo'lgan. Bu sohaga investitsiyalarning ortishi tufayli boshqa sohalar ham shiddat bilan rivojlana boshlaydi: yem ishlab chiqarish, transport logistikasi, kushxonalarning innovatsion usullari, sovutkichlar sanoati, bug'langan go'sht va kolbasalar ishlab chiqarish, hattoki konservalash uchun jez bankalar ishlab chiqarish sanoati ham ravnaq topadi. Hamma ushbu sohada yuqori sur'atlardagi taraqqiyotni kutayotgandi, investitsiyalar esa bir zum to'xtamayotgan edi.

Lekin 2006-yilning 8-martida Argentina prezidenti Nestor Kirshner narxlarning doimiy oshib borayotganini oldini olish uchun mol go'shti eksportini 180 kunga ta'qiqlash haqida qat'iy chora qabul qiladi. Ta'qiq "Go'shtni eksport sektoridan mahalliy bozorga qaytarib, uni oddiy argentinaliklar bemalol xarid qila oladigan darajaga tushirish" maqsadida joriy etildi, deb yozgandi o'shanda The Economist jurnali. Bu ta'qiq birdaniga ro'y bermadi, avvaliga hukumat "Go'sht hamma uchun" deb nomlangan dastur doirasida go'sht narxi oshib ketishi oqibatlarini yumshatish maqsadida Buenos-Ayresda mol go'shtining o'ndan ziyod nomdagi mashhur bo'laklarini past narxlarda taklif eta boshlaydi. Dasturga ko'ra, eksport qilinayotgan har 2,5 tonna go'shtga, mahalliy bozor uchun eksport narxining 50 foizi miqdorida 1 tonna go'sht chiqarilishi kerak bo'lgan. Shunday qilib, fermerlar ichki bozorga imtiyozlar taqdim eta boshlashgan. Kutilganidek, bu dastur mutlaqo samarasiz bo'lib chiqadi. Bu choralar bilan birgalikda hukumat eksport bojini 5 foizdan 15 foizga ko'tarib qo'yadi, buning oqibatida argentinaliklarning go'shti eksport boji to'lanmaydigan Mercosur'dagi hamkorlariga nisbatan raqobatbardosh bo'lmay qoladi. Mercosur – janubiy Amerika savdo bloki bo'lib, 1991-yil 26-martda Paragvayning Asunsion shahrida asos solingan, uning to'liq a'zolari Argentina, Braziliya, Paragvay va Urugvay.

Narxlar prezident kutgan darajaga tushmaydi va 2006-yilning oxirida hukumat va go'sht ishlab chiqaruvchilar (shu jumladan, sotuvchilar) o'rtasida uzoq muzokaralar boshlanadi. Hukumat yetarli darajada siyosiy va axborot bosimi o'tkazib, 2006-yilda 2005-yilga nisbatan eksport hajmini 20 foizga qisqartirish haqidagi bitimga erishadi, biroq amalda bu yuz bermaydi. Ayanchli oqibatlardan so'ng hukumat ta'qiqni yumshata boshlaydi va 26 mayga borib (78 kundan so'ng) eksportga ta'qiq olib tashlanadi, buning o'rniga kvotalar joriy etiladi. 2005–2013 yillar oralig'ida ta'qiq va keyin joriy etilgan kvotalar natijasida mol go'shti eksporti hajmi 76 foizga qisqarib ketadi. O'zo'zidan tushunarliki, bu sektorga investitsiyalar tiklab bo'lmas darajada to'xtaydi, 2006-yildan

2010-yilgacha qoramollar soni 28 foizga qisqaradi. 2017-yil holatiga berilgan ma'lumotlarga ko'ra, eksportga ta'qiq olib tashlanganidan 11 yil o'tib, qoramollar soni 2006 yildagidan ancha past. Yirik shoxli qoramollar sonining qisqarishi go'sht narxining keskin oshishiga olib keladi. Bozor oshib borayotgan talabni qondirishga tayyor emas edi va narxlarning yanada o'sishi bilan javob qaytaradi. Boz ustiga, qandaydir vaqt oralig'ida Argentina hattoki go'sht import qila boshlaydi.

Investitsiyalarning to'xtashi, korxonalarining yopilishi, ish o'rinlarini yo'qotilishi, yo'ldosh sanoatlarning barbod bo'lishi – prezident va hukumat tomonidan qo'llanilgan, "ijtimoiy yo'nalgan" ana shunday choralar oqibatlarining qisqacha ro'yxati. Sociedad Rural Argentina iqtisodiy tadqiqotlar instituti rahbari Luis Migel

Etcheverening so'zlariga ko'ra, so'nggi o'n yil "yo'qotilgan o'n yillik" bo'lgan, bu davrda sun'iy arzonlashtirilgan mol go'shti sohaning raqobatbardoshligiga putur yetkazgan va yirik shoxli qoramollar sonining 12 million boshga qisqarishiga sabab bo'lgan. 2017-yil holatiga ko'ra, Argentinada go'sht prezident istaganidek arzon bo'lib qolmadi, aksincha, bir vaqtlar jahondagi eng yirik go'sht eksportchisi esa ro'yxatda 12-o'ringa tushib ketdi. Bu intervensiyaning iqtisodiy oqibatlari mutlaqo halokatli bo'ldi:

faqatgina mol go'shti eksportidan yo'qotishlar milliardlab dollar bilan o'lchanmoqda. Iste'molchilarning yo'qotishlari, ishsizlik va yopilgan korxonalar tufayli ro'y bergan yo'qotishlarni hisoblash qiyinroq. Bu mavzuda bir necha ilmiy maqolalar e'lon qilingan va ulardagi xulosalar aslo optimistik emas: umumiy iqtisodiyotga yetkazilgan zarar juda ulkan va tiklanish uchun juda uzoq vaqtni talab etadi. Bu avantyraning nufuzga daxl qiluvchi chiqimlari (shartnomalarni bajara olmaslik va investorlarning puli havoga sovurilishi) ni qoplash uchun argentinaliklarning yana bir necha avlodi tovon to'lashadi.

Qishloq xo'jaligida barcha talablarni qondirish maqsadida turli xildagi dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlari yetishtiriladi, ishlar hamda xizmatlar bajariladi. Ularni sotishda turli narxlardan foydalaniladi. Narxlar mahsulotlarni ayriboshlash maskaniga, maqsadiga, vazifasiga ko'ra, bir qancha turlarga bo'linadi. Hozirgi vaqtda qishloq xo'jaligi tarmog'ida qo'llanilayotgan narx turlari 2rasmda keltirilgan.

Qishloq xo'jaligi korxonalari o'z mahsulotini ushbu mahsulotlarni tayyorlovchi, saqlovchi va qayta ishlovchi korxonalariga tuzilgan shartnomalarga muvofiq sotadilar. Ushbu narx mahsulot sotuvchi va uni sotib oluvchilar o'rtasida, ularning iqtisodiy manfaatlari hamda bozordagi talab va taklif o'rtasidagi munosabat asosida shakllanadi. U

tarmoqlarning mahsulot oldi-sotdi munosabati bo'yicha tuzilgan shartnomalarida o'z aksini topadi. Shuning uchun ushbu narx shartnomaviy narxlar deb ham ataladi.

Mahsulotlar ayrim hollarda vositachilarga yoki boshqa xaridorlarga ko'p miqdorda, katta partiyalarda ham sotiladi, bunda qo'llaniladigan erkin shakllanuvchi narx ulgurji narx deb ataladi. Ulgurji narx qishloq xo'jaligi mahsulotlari birjalar orqali sotilganda ham qo'llaniladi.

Qishloq xo'jaligi korxonalarini o'zlari yetishtirgan mahsulotlarni dehqon bozorlarida yoki o'zlarining ichki sotish tizimi orqali sotganda chakana narxlar qo'llaniladi.

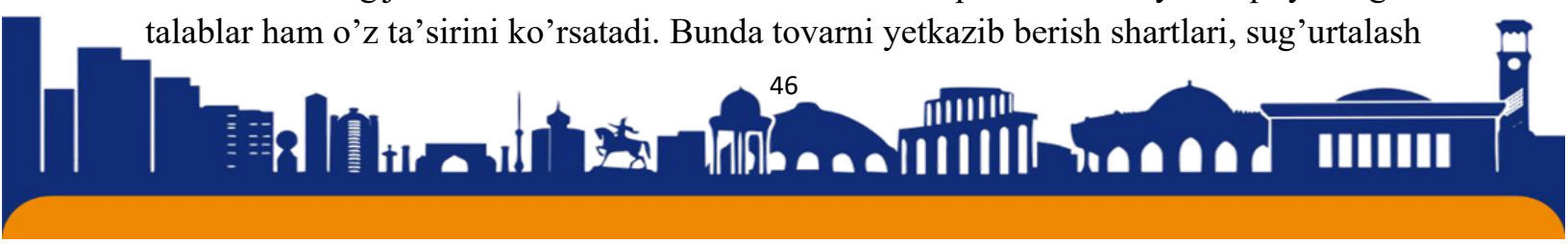
Transfert narxlar – korxonaning ishlab chiqarish bo'linmalari yoki korxonalar tomonidan tashkil etilgan kooperatsiya ichidagi o'zaro hisobkitobda qo'llaniladigan narxlardir.

Indikativ narxlar – qishloq xo'jaligi mahsulotlarining kelgusi yil hosili uchun yoki kelgusida kutilayotgan narxi bo'lib, qishloq xo'jaligi korxonalarini faoliyatini rejalashtirishda ishlatiladi.

Qishloq xo'jaligi korxonalarini o'z ishlab chiqarishini rivojlantirish maqsadida yetishtirilgan mahsulotlarning ma'lum bir qismini o'z ehtiyojlari uchun (urug'lik, yem-xashak, umumiy ovqatlanishga va hokazo) ishlatadilar. Bu jarayonda qatnashadigan mahsulotlarni xo'jalikda hisobga olishda tannarxlarini bo'yicha baholanadi. Shuning uchun bunday narxlar tannarx narxlarini ham deyiladi.

Qiyosiy narxlar - korxonalar faoliyatining ma'lum davr oralig'idagi ko'rsatkichlarini tahlil qilishda foydalaniladigan narxdir. Demak, ushbu narx mahsulotlarning oldi-sotdisida emas, balki korxonalar faoliyatini tahlil qilishda qo'llash uchun tanlab olinadigan biror yildagi haqiqiy narxlaridir. Qiyosiy narxlar asosida mamlakat miqyosida yoki korxonalarda biror qiymat ko'rsatkichining o'zgarishiga obyektiv baho berish imkoniyati paydo bo'ladi. Chunki tahlil jarayonida qiyosiy narxlar qo'llanilganda biror qiymat ko'rsatkichining o'zgarishiga narx o'zgarishining ta'siri yo'qqa chiqariladi. Bu holatga real baho berishda muhim ahamiyatga egadir. Uzoq yillar mobaynida qiyosiy (taqqoslama) narx sifatida 1996-yildagi qishloq xo'jalik mahsulotlarining haqiqiy narxlarini olingan. Inflyatsiya darajasi va boshqa iqtisodiy omillarni e'tiborga olgan holda qiyosiy narx sifatida boshqa yilning haqiqiy narxini tanlab olinishi mumkin.

Qishloq xo'jalik mahsulotlari xorijiy xaridorlarga jahon bozori narxlarida ham sotilmoqda. Uning mutlaq miqdori jahondagi ixtisoslashgan yirik birjalarda belgilanib, mahsulot eksporti va importi shartnomalarida aks ettiriladi. Qishloq xo'jalik mahsulotlarining jahon bozori narxlarini shakllanishida xalqaro savdo bo'yicha qo'yiladigan talablar ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bunda tovarni yetkazib berish shartlari, sug'urtalash

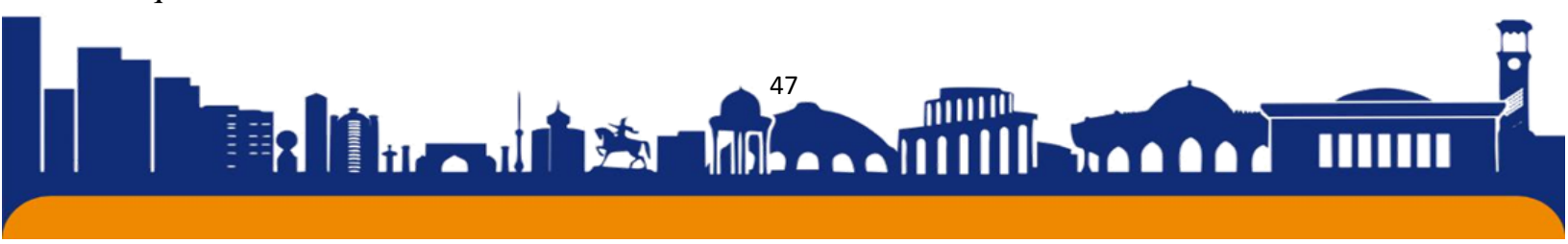
kabi xarajatlarning kim tomonidan qoplanishi inobatga olinadi. Shu bilan birga narx darajasiga dunyo miqyosidagi siyosiy va iqtisodiy barqarorlik ham ta'sir etadi.

2020-yilgacha qishloq xo'jalik korxonalarida yetishtirilayotgan paxta xomashyosi va bug'doy mahsulotlari davlat buyurtmasi asosida davlatga qarashli tayyorlov korxonalariga tuzilgan kontraktatsiya shartnomalari asosida davlat xarid narxlarida sotilgan. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tashabbusi bilan qishloq xo'jaligi tarmog'ida bozor munosabatlarini yanada takomillashtirish bo'yicha izchil islohotlar olib borilmoqda. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining

2020-yil 6-martdagi "Paxtachilik sohasida bozor tamoyillarini keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4633-sonli qaroriga muvofiq, 2020-yil hosilidan boshlab paxta xomashyosining xarid narxlarini belgilash amaliyotidan voz kechildi. Bundan tashqari jahon bozori narxleri tahlilidan kelib chiqib har yili 1-dekabrga qadar kelgusi yil hosili uchun kutilayotgan (indikativ) narxlar e'lon qilinishi hamda bozorlardagi narxlar o'zgarishidan kelib chiqib har chorakda ushbu narxga tuzatishlar kiritish amaliyoti joriy etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-martdagi "G'alla yetishtirish, xarid qilish va sotishga bozor tamoyillarini keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4634-sonli qaroriga muvofiq 2020-yil hosilidan boshlab davlat buyurtmasi asosida boshqoli don yetishtirish amaliyoti bosqichma-bosqich bekor qilinishi belgilandi, davlat xaridi to'liq bekor qilinishi belgilandi hamda fermerlar va boshqa korxonalar tomonidan yetishtiriladigan g'alla barcha iste'molchilarga, shu jumladan donni qayta ishlovchi korxonalar, g'allachilik klasterlari va treyderlarga birja savdolari orqali yoki to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar (fyuchers, forvard va boshqalar) asosida erkin narxlarda sotilishi belgilab qo'yildi. Bundan tashqari, ichki bozorda don va non mahsulotlari narxleri barqarorligini ta'minlash tadbirlarini amalga oshirish uchun zarur miqdorda don O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llabquvvatlash jamg'armasi tomonidan fyuchers, forvard shartnomalari asosida yoki birja savdolari orqali erkin narxlarda xarid qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi O'zbekiston fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi bilan birgalikda jahon bozori, mintaqaviy birjalar narxlarini tahlil qilgan holda, har yili 1-avgustga qadar kelgusi yil g'alla hosili uchun kutilayotgan minimal narxlarni e'lon qiladi hamda bozorlardagi narxlardan kelib chiqib har chorakda ushbu narxga tuzatishlar kiritib, ommaviy axborot vositalarida e'lon qilib boradi.

Respublika ichki bozorida don va non mahsulotlari narxlari barqarorligini ta'minlash tadbirlarini amalga oshirish Moliya vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi zimmasiga yuklatilgan. Ichki bozorda don va non mahsulotlari narxlari barqarorligini ta'minlash tadbirlarini amalga oshirish uchun Moliya vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tomonidan xarid qilinadigan don Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi, Moliya vazirligi va Monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasi bilan kelishilgan holda, Bosh vazirning agrar va oziq-ovqat sohasini rivojlantirish masalalari bo'yicha o'rinbosari tomonidan tasdiqlangan oylik grafik asosida Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tomonidan birja savdolariga sotuvga qo'yiladi.

Don va non mahsulotlari narxlari barqarorligini ta'minlash uchun zarur miqdordagi bug'doyni xarid qilish bilan bog'liq xarajatlar (sotib olish, tashish, saqlash), xarid qilish va sotish narxlari orasida yuzaga kelgan tafovut (ijobiy, salbiy) Moliya vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi moliyaviy faoliyati yakunlariga olib boriladi hamda zarur holatlarda yuzaga kelgan salbiy tafovut jamg'armaga respublika budjetidan qoplab beriladi.

2020-yilga qadar davlat xarid narxlari Moliya vazirligi huzuridagi maxsus komissiya tomonidan belgilanib kelingan. Bunda ushbu mahsulotlarning jahon bozoridagi narxi, uning o'zgarish dinamikasi, mamlakatdagi inflyatsiya darajasi va boshqa omillar e'tiborga olingan. Lekin ushbu xarid narxlari ushbu mahsulotlarning erkin narxlariga nisbatan ancha past bo'lgan va bu tarmoqda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarining faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatgan. Bundan tashqari, davlat xarid narxlarining belgilanishi qishloq xo'jaligi tarmog'ida bozor munosabatlarining takomillashuviga salbiy ta'sir ko'rsatgan. (11.1-jadval). Ushbu jadval ma'lumotlaridan mamlakatimizda davlat xarid narxlari ushbu mahsulotlarning ichki bozordagi narxlaridan ancha past shakllangan. Ayniqsa, 2008-yilda bug'doyni ichki bozordagi narxi uning davlat xarid narxidan 3,64 barobar qimmat bo'lgan. Bunday holat bir tomondan tarmoqda paxta xomashyosi va bug'doy ishlab chiqarish bilan shug'ullanuvchilarning oladigan daromadlarini kamaytirsam, ikkinchi tomondan, ularda o'z faoliyatini yanada rivojlantirishga rag'batlantirmaydi. Shu nuqtai nazardan, prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tashabbusi bilan paxta xomashyosi va bug'doyni davlat buyurtmasi asosida yetishtirishning bekor qilinishi tarmoqda bozor munosabatlarining takomillashishiga, qishloq xo'jaligida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarining faoliyat erkinligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

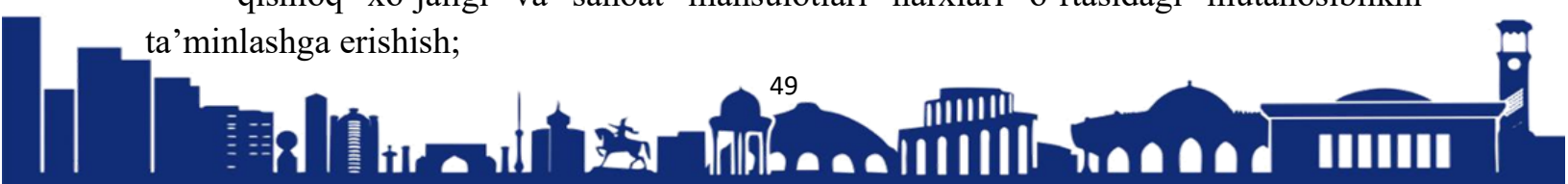
Hozirgi bozor munosabatlari sharoitida qishloq xo'jalik korxonalari o'z mahsulotlarini sotishni to'g'ri tashkil etishlari lozim. Mamlakatimizda yetishtiriladigan qishloq xo'jalik mahsulotlari o'zining sifati, vitaminlarga boyligi va ta'mi bilan butun dunyoga mashhurdir. Shu sababli ularni xorijiy mamlakatlarga ham eksport qilish imkoniyatlaridan unumli foydalanish lozim. Bunda qishloq xo'jalik mahsulotlarini saqlovchi va qayta ishlovchi infratuzilmani rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Qishloq xo'jalik mahsulotlarining narxlari ma'lum omillar ta'sirida, shu jumladan talab va taklif muvozanatining buzilishi natijasida o'zgarib turadi. Masalan, qurg'oqchilik, qahraton sovuq, yog'ingarchilikning me'yordan ko'p bo'lish va boshqa tabiiy ofatlar yuz berishi natijasida biror turdagi qishloq xo'jalik mahsulotini ishlab chiqarish hajmi keskin kamayib ketishi mumkin. 2008-yilda mamlakatimizda bahor oylarida yog'ingarchilikning ancha kam bo'lishi mamlakatimizda g'alla yetishtirishning ancha kamayishi, buning natijasida esa bug'doy, sholi kabi mahsulotlarning narxi ko'tarilishiga olib keldi. 2007-yilda qishning juda sovuq kelishi esa mamlakatimizda uzum, anor, xurmo kabi mahsulotlarni yetishtirishning keskin kamayishiga olib kelgan edi. Bu esa ularning narxiga o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi. Xuddi shunday holatni jahon bozorida ham kuzatish mumkin. Bu esa

mamlakatimizga chetdan olib kelinadigan qishloq xo'jalik mahsulotlarining narxi keskin oshishiga olib kelishi, mamlakatning oziqovqat xavfsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuni e'tiborga olgan holda mustaqillikning ilk davridan boshlab hukumatimiz tomonidan o'zimizni eng muhim oziq-ovqat mahsulotlari bilan to'liq ta'milashga qaratilgan tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda. Bunda mamlakatimizda qabul qilingan Don mustaqilligi dasturi, qishloq xo'jalik ekinlari tarkibining takomillashtirilishi, oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirishni ko'paytirish bo'yicha qabul qilingan me'yoriy hujjatlar hamda ular asosida amalga oshirilayotgan tadbirlarni alohida ta'kidlab o'tish lozim.

Bozor munosabatlari sharoitida talab va taklif o'zgarishini e'tiborga olgan holda narxlarning shakllanishini takomillashtirib borish lozim. Bu nihoyatda muhim masala. Uning ijobiy hal etilishi juda ko'p omillarga bog'liq. Respublika miqyosida bu masalani hal etishda davlatning roli ancha ulkan. Shuning uchun bu jarayonda agrosanoat majmuasini rivojlantirishda qo'llanilayotgan narx va moliya-kredit siyosati quyidagi vazifalarni yechishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak:

- davlatning iste'mol mollari bilan o'zini-o'zi ta'minlashini tezlashtirish;
- qishloq xo'jaligi va sanoat mahsulotlari narxlari o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlashga erishish;

- qishloq xo'jaligi tarmog'ida bozor munosabatlarini yanada takomillashtirib borish;
- qishloq xo'jaligi tarmogida yetishtirilayotgan mahsulotlarni sotish jarayoniga axborot-kommunikatsiyalarni keng jalb etish va shu orqali qishloq xo'jalik mahsulotlari sotiladigan platformalar faoliyatini yo'lga qo'yish;
- qishloq xo'jalik mahsulotlari eksporti uchun zarur infratuzilmani rivojlantirish;
- qishloq xo'jalik mahsulotlarining eksportini qo'llab-quvvatlash va ularning narxlari shakllanishini takomillashtirish uchun xalqaro sertifikatlash tizimlarini keng joriy etish va hokazo.

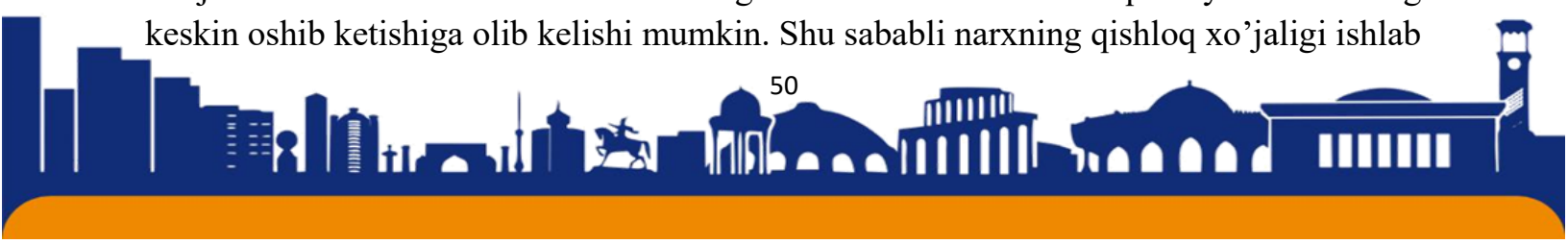
Bozor munosabatlari sharoitida narx munosabatlari quyidagi tamoyillarga asoslanishi kerak:

- narx shakllanishi jarayonlariga bozor munosabatlarini joriy etish;
- tovar ishlab chiqaruvchilarning daromad olishlarini ta'minlash;
- ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirish va samaradorlikni oshirish;
- narx va moliya-kredit munosabatlarining o'zaro aloqasini optimallashtirish;
- talab va taklif ta'siri natijasida muvozanatli narxlarni shakllantirish;
- fan-texnika taraqqiyotini, ilg'or texnologiyalarni rag'batlantirish va boshqalar.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining narxlari shakllanishini takomillashtirishda quyidagilarga e'tibor berish lozim:

- qishloq xo'jaligi va sanoat mahsulotlari narxlari o'rtasida mutanosiblikni ta'minlash;
- tarmoqda yetishtirilayotgan mahsulotlar bozorini rivojlantirish, erkin sotish imkoniyatlarini kengaytirish, jahon bozoriga chiqishni rag'batlantirish;
- qishloq xo'jaligida marketing faoliyatini rivojlantirish;
- qishloq xo'jalik mahsulotlarini saqlovchi inshootlarni ko'paytirish va ular faoliyatini rivojlantirish.

Ma'lumki, qishloq xo'jalik mahsulotlari bir vaqtda pishib yetiladi va ko'pgina turlari saqlash va tashish uchun noqulaydir. Shu sababli mahsulot pishib yetilgan paytda taklif miqdori keskin ortib, ularning narxi past darajada shakllanishiga olib keladi. Bunda narxning keskin tushib ketishiga asosiy sabab bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari taklifining ortib ketishidir. Bu vaziyatdan iste'molchillar naf ko'rishi mumkin, lekin qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarning me'yor darajasida daromad olmasligi yoki zarar ko'rishi ushbu mahsulotni ishlab chiqarishning qisqarishiga va natijada ushbu mahsulot bilan aholining ta'minlanishi izdan chiqishi yoki narxining keskin oshib ketishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli narxning qishloq xo'jaligi ishlab

chiqaruvchilarini qanoatlantiradigan darajada shakllanishi uchun bozordagi qishloq xo'jaligi mahsulotlarining taklifini qisqartirish .

Buning uchun mahsulot pishib yetilgan paytda mahsulotning bir qismini saqlash uchun yo'naltirish lozim. Natijada pishiqchilik paytida qishloq xo'jalik mahsulotlari narxi ishlab chiqaruvchilarni qanoatlantiradigan darajada shakllanadi va shu bilan birga ushbu mahsulotlarni ma'lum muddat saqlab, keyin sotish natijasida qo'shimcha daromad olishga ham erishish mumkin. Bundan tashqari, yil davomida aholini qishloq xo'jalik mahsulotlari bilan ta'minlash, qishloq xo'jalik mahsulotlari narxining yil mavsumlari bo'yicha keskin farq qilishining ham oldi olinadi. Saqlanayotgan mahsulotlarni qish va bahor oylarida chiqarib sotish orqali bozorlardagi ushbu mahsulotlarning taklifi oshiriladi va taklif qonuniga ko'ra, ularning narxi keskin oshib ketishining oldi ham olinadi, aholining xarid qobiliyatini oshirish va ularni yil mobaynida qishloq xo'jalik mahsulotlari bilan ta'minlashga erishiladi. Pishiqchilik paytida qishloq xo'jaligi mahsulotlarining bozordagi taklifini kamaytirish va qishloq xo'jaligi mahsulotlari narxining shakllanishini takomillashtirishda yetishtirilgan mahsulotning bir qismini sanoat korxonalarida qayta ishlashga yo'naltirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash bilan shug'ullanuvchi zamonaviy texnologiyalarga asoslangan korxonalarni barpo etish ham muhim ahamiyatga ega. Shu orqali qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan talabni oshirish va qishloq hududlarida qo'shimcha ish o'rinlari tashkil etishga ham erishiladi.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining narxi shakllanishini takomillashtirishda qishloq xo'jalik korxonalarining o'z mahsulotlarini tashqi bozorlarga eksport qilishini rivojlantirish ham maqsadga muvofiqdir. Hukumatimiz tomonidan bu masalaga ham alohida e'tibor berilmoqda. Jumladan, 2021-yil 14-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2021-yilda O'zbekiston Respublikasining eksport salohiyatini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4949sonli qarori qabul qilindi. Unga ko'ra, Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligining hududiy bo'linmalarida doimiy faoliyat yurituvchi hududiy eksport shtablari tashkil etiladi. 2021-yil 1-fevraldan eksportchi tashkilotlarga eksportoldi moliyalashtirish ajratiladi. 2021-yil 1-apreldan esa mahalliy eksportchi korxonalarining savdo uylarini ochish va saqlash, ofis, savdo va ombor binolarini ijaraga olish, shuningdek, reklama kampaniyalarini tashkil qilish bilan bog'liq chet eldagi xarajatlarining 50 foizi Eksportni rivojlantirish agentligi mablag'lari hisobidan qoplab beriladi.

Qishloq xo'jalik mahsulotlarining narxlari barcha xarajatlarni qoplab, optimal miqdorda foyda olishni ta'minlashi maqsadga muvofiqdir. Buning uchun qishloq xo'jalik korxonalarini fan-texnika yutuqlarini, samarali texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy

etishlari, ishchi va xizmatchilarning bilim va malakalarini hamda tadbirkorlik faoliyatlarini yuksaltirishga erishish orqali mahsulot sifatini yaxshilash va xarajatlarni tejashga erishishlari lozim.

Bunday tartibda shakllangan narxlar iqtisodiy jihatdan asoslangan bo'lib, ular o'z vazifalarini to'liq bajarishlari mumkin. Shunday narxlargina tomonlarning manfaatlarini samarali ravishda qondirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

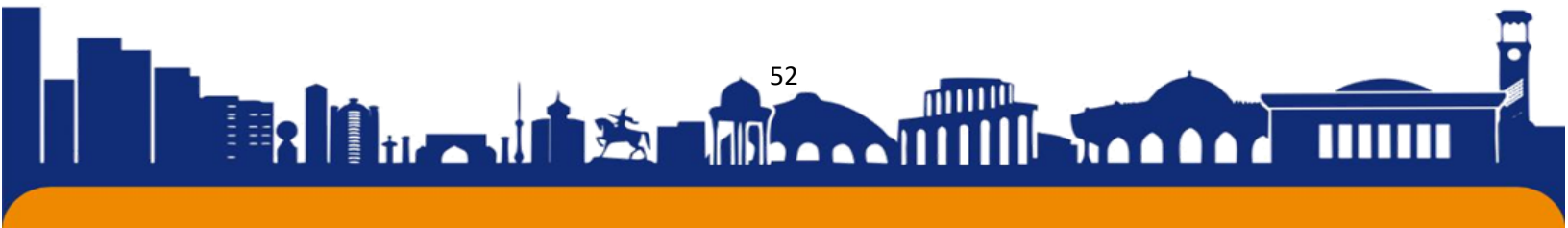
Narx qishloq xo'jaligi iqtisodiyotining eng muhim kategoriyasi hisoblanadi. Uning mutlaq miqdori iqtisodiy jihatdan asoslangan bo'lishi kerak. Narxlar qishloq xo'jalik korxonasida qilinadigan barcha xarajatlarni qoplab, korxonaga o'zining rivojlanishini ta'minlaydigan miqdorda foyda keltirishi lozim.

Qishloq xo'jalik mahsulotlari narxlarining shakllanishida bir qator omillar ta'sir qiladi. Jumladan, talab va taklif o'rtasidagi munosabat, mahsulotning sifati va naflilik darajasi. Bundan tashqari qishloq xo'jaligi tarmog'ining o'ziga xos xususiyatlari ham tarmoqda narxlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Qishloq xo'jalik mahsulotlari narxlarining tadbirkorlar manfaatlarini ta'minlaydigan darajada bo'lishi uchun ularning shakllanishini doimiy ravishda takomillashtirib borish lozim.

Qishloq xo'jaligida narxlarning shakllanishini takomillashtirishda tadbirkorlar marketing faoliyatiga ham alohida e'tibor qaratishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *Bartenev S.A. Ekonomicheskie teorii i shkoli. M.: «Bek», 1996.*
2. *Bartenev S.A. Istoriya ekonomicheskix ucheniy. V 6 t. - M.: «Economist'», 2005.*
3. *Blaug M. Ekonomicheskaya misl v retrospektive. M.: «Delo Ltd», 1994.*
4. *Drozdov V.V. Fransua Kene. M.: Ekonomika, 1988.*
5. *Jid Sh., Rist Sh. Istoriya ekonomicheskix ucheniy. M.: Ekonomika, 1995.*
6. *Iqtisodiy ta'limotlar tarixi T.: «Fan», 1997.*
7. *Kene F. Izbrannie ekonomicheskie proizvedeniya. M.: Sotsekgiz, 1960.*
8. *Kostyuk V.N. Istoriya ekonomicheskix ucheniy. M.: Tsentr, 1998.*

**BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK
MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MEXANIZMINI
TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI**

G'afurova Gulbahor

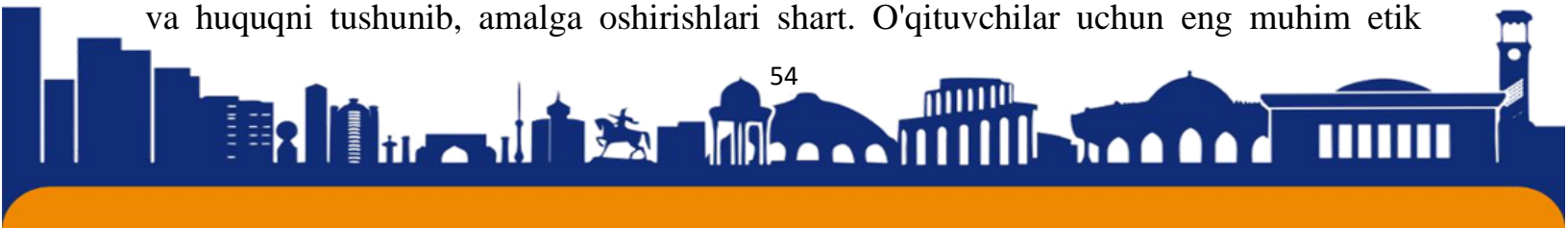
Namangan Davlat Universiteti 1-kurs PhD

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining deontologik madaniyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirishning pedagogik asoslari ko'rib chiqilgan. Deontologik madaniyat — bu o'qituvchining kasbiy axloqi, etik qadriyatlari va mas'uliyatli munosabatini ifodalaydi. Ushbu madaniyatni shakllantirishda o'quv dasturlari, maxsus kurslar, aks ettiruvchi mashg'ulotlar va ilmiy-tadqiqot faoliyatlari muhim o'rin tutadi. Maqolada deontologik madaniyatni rivojlantirish uchun samarali ta'lim texnologiyalari va pedagogik usullar kiritish zarurligi ta'kidlangan. Ularning ahamiyati va pedagogik asoslari tahlil etilib, ta'lim jarayonida amaliyotning ahamiyati ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: deontologik madaniyat, kasbiy etika, ingliz tili o'qituvchilari, pedagogik asoslar, ta'lim texnologiyalari axloqiy tamoyillar, o'qituvchilik amaliyoti, kasbiy axloq.

Bugungi kunda ta'lim sohasida yuqori professionalizm, etik me'yorlar va o'qituvchining kasbiy majburiyatlariga sodiqlik har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ingliz tili o'qituvchilari uchun deontologik madaniyat (kasbiy axloq) darajasining yuqori bo'lishi nafaqat o'qituvchining o'ziga, balki o'quvchilarning kelajakdagi yutuqlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mazkur maqolada bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining deontologik madaniyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirishning pedagogik asoslari yoritiladi. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining deontologik madaniyatini rivojlantirishning mexanizmini takomillashtirish pedagogik asoslari, bugungi zamonning e'tiqodiy va ma'naviy talablari bilan muhim muddatli

qilinadigan masalalar orasida o'rinni egallaydi. Bu mavzu, ta'lim sohasidagi tadqiqotchilar va mualliflar tomonidan keng ko'lamda o'rganilmoqda. O'zbekistonda ham shu sohada amaliy yondashuvlar va ilmiy izlanishlar joriy etilmoqda. Bunday mavzuni o'rganib chiqish, o'qituvchilar uchun yangi avlodni tarbiyalashdan iborat bo'lgan yangi usul va texnologiyalar yaratishni talab etadi. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining deontologik madaniyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirishning pedagogik asoslari haqidagi maqola, bu jarayonni mustahkamlashtirishga yo'l ochadigan strategiyalarni ko'rsatib beradi. Madaniyatni rivojlantirishning olamiy ongiga ega bo'lish uchun ta'lim sifatini yuksaltirish, pedagogik tadqiqotlar amalga oshirilishi kerak. Shuningdek, deontologik prinsiplar bilan amal qiluvchi muhit yaratilishi ham muhim ahamiyatga ega. Deontologik madaniyat ingliz tili o'qituvchilarining amaliy faoliyati ustida asoslangan. Ular, o'quvchilarga bu tilni o'rganishlarini tavsiya qilishadi, lekin muhim bo'lgan narsalarda - jiddiy masalalarda - deontologik prinsiplarga amal qilishadi. Deontologik madaniyat o'qituvchilar uchun huquqiy, etik, ma'naviy qo'llanmalar tizimini ta'minlash va unga rioya etishni talab qiladi. Bu esa, ularning o'quvchilarga etik qiyofalar va salomatlik, adolatli yo'l tutishni o'rgatib borishiga imkon beradi. Jarayonda oshirilayotgan deontologik madaniyat o'qituvchi bilim va tajribasini kengaytirishni, shuningdek, o'quvchilarga etik qarorlar olish va unga rioya etishini o'rgatishni maqsad qiladi. Takomillashtirishning jarayonida deontologik madaniyatni oshirish, o'qituvchilar o'zlarini o'quvchilarning qabul qilishlari hamda ularning o'rganish usullari, faoliyati, o'rganish natijalari va o'zlashtirishlariga ta'lim berishgan pedagogik texnologiya va innovatsiyalarni kengaytirishni ta'minlaydi. Bu esa, o'qituvchilarning amaliy faoliyatlari zarur o'zgarishlarga olib kelishi orqali deontologik madaniyatni tarqatishga yordam beradi. O'qituvchilar uchun etik standartlar va dastlabki prinsiplar o'qitishning deontologik madaniyatini rivojlantirishning mexanizmini takomillashtirishning muhim qismidir. O'qituvchilar etik standartlar va prinsiplar bo'yicha o'zlariga qo'yilgan ma'suliyat va huquqni tushunib, amalga oshirishlari shart. O'qituvchilar uchun eng muhim etik

prinsiplardan biri - ommaviy hurmat, talab qilinadi. O'quvchilarga, o'zaro sheriklarga, va boshqa o'qituvchilarga yoki fakultet fuqarolariga qarshi adolat va hurmat bilan munosib munosabatda bo'lish lozim. Bunday tizim qilish muammoni yechib, ta'lim jarayonini osonlashtiradi va o'quvchi muhitini yanada yaxshilaydi. Boshqaruv, barqarorlik va transparensiyalik o'quvchilar bilan olib borilayotgan muloqotni chuqurlashtirishga yordam beradi. O'qituvchilar o'z o'quvchilariga qarshi mustahkam huquqni himoya qilishi shart. Ular o'quvchilarga qarshi qo'rqituvlarni eslab qolishi, milliy, jinsi yoki diniyatga oid boshqa munosabatlardan saqlanish va unga to'siq bo'lish lozim ekanligini anglatadi. O'yinlar, inqilobiy matnlar yoki o'tishlar o'quvchilarni tashvishga solishi mumkin. O'qituvchilar uchun etik standartlar va prinsiplar bilan tanishish ta'lim muhitini yanada professional darajaga olib chiqishi katta ahamiyatga egadir.

1. Deontologik Madaniyatning Mohiyati va uning Ahamiyati

Deontologik madaniyat bu o'qituvchilarning kasbiy burchlarini anglash, etik me'yorlarga rioya qilish va o'quvchilarga mas'uliyatli munosabatda bo'lishini bildiradi. Bo'lajak o'qituvchilarning deontologik madaniyatini rivojlantirish ularning kasbiy faoliyatida halollik, adolat, hurmat kabi asosiy qadriyatlarni shakllantirishni talab qiladi. Bu esa ta'lim jarayonida faqat bilim berish emas, balki axloqiy mezonlarni ham o'rgatishga yordam beradi.

2. Deontologik Madaniyatni Rivojlantirishning Mexanizmlari

Deontologik madaniyatni shakllantirishda quyidagi asosiy mexanizmlarni ko'rib chiqish mumkin:

- O'qituvchilik etikasi bo'yicha maxsus kurslar tashkil qilish – kasbiy etika va deontologiyani o'rganishga qaratilgan mashg'ulotlar, ma'ruza va seminarlar orqali o'qituvchilarning bilimini boyitish.

- Aks ettiruvchi mashg'ulotlar – muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga yordam beradigan o'z-o'zini aks ettirish va tahlil qilish mashg'ulotlari.

- Rol o'ynash texnologiyalari – talabalar bilan interaktiv va dramatik mashg'ulotlar o'tkazish orqali deontologik xatti-harakatlarni simulyatsiya qilish.

- Ilmiy-tadqiqot faoliyatlari – bo'lajak o'qituvchilar uchun kasbiy axloqqa oid tadqiqot ishlarini joriy etish orqali bilim va ko'nikmalarni chuqurlashtirish.

3. Mexanizmlarni Takomillashtirishning Pedagogik Asoslari

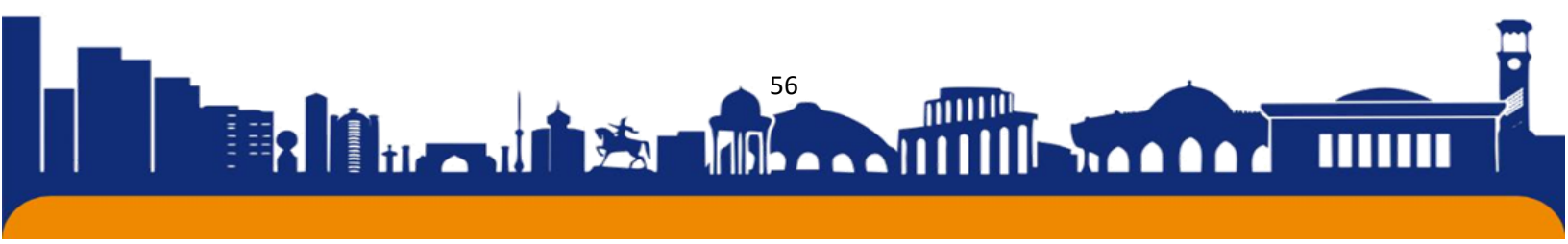
Deontologik madaniyatni shakllantirish uchun quyidagi pedagogik asoslar zarur:

- Ta'lim dasturini moslashtirish – ta'lim dasturlariga kasbiy etika va deontologiyaga oid mavzularni kiritish.

- O'qituvchilik amaliyoti – amaliyot davomida talabalarning o'zlarini real o'qituvchilik vaziyatlarida sinab ko'rishlari.

- Mentorlik va kuzatuv tizimi – mentorlar yordamida kasbiy etika va deontologik xatti-harakatlarni kuzatish va tahlil qilish orqali amaliy tajribani oshirish.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining deontologik madaniyatini rivojlantirishning mexanizmini takomillashtirishning pedagogik asoslari o'quv jarayonida rivojlanish mexanizmlarini amalga oshirishni ta'lim etadi. Bu mexanizmlar, xalqaro standartlarga muvofiq amalga oshirilishi kerak bo'lgan tashqi monitoring tizimlari, o'qituvchilar bilan hamkorlikda so'nggi yangiliklarga boy etish va xizmat ko'rsatishni takomillashtirishning tashqi va ichki yondashuvlari, tajribali mentorlar ta'limi va o'qituvchi-professiyalararo faoliyatini oshirishni maqsad qiladi. Pedagogik asoslar barcha yangiliklarni qabul qilish, shaxsiy o'zini o'chirishga to'g'ri keladigan kollektiv yaratish, o'qituvchilar orasida o'zaro ishonchi va aloqalarni o'z ichiga olgan muhitni yaratishni ta'minlashni o'z ichiga olgan. Amaliyotda o'qituvchilar o'z tajribalarini oshirishi, ilmiy ma'lumotlarga ega bo'lishi, yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etishni bilishlari lozimdir. Yangi maqolalarni, konferensiyalar, veb-saytlar orqali ma'lumot almashish va o'z bilimlarini boshqa o'qituvchilar bilan baham ko'rish ham pedagogik mexanizmlardir.

Xulosa

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining deontologik madaniyatini rivojlantirishda samarali ta'lim texnologiyalarini qo'llash zarur. Bu jarayon ta'lim tizimiga deontologik ko'nikmalarni singdirishga, o'qituvchilarni kasbiy axloqiy tamoyillarga amal qilishga o'rgatishga yordam beradi. Shu sababli, deontologik madaniyatni rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish ta'lim sifatini oshirishda muhim qadam bo'lib xizmat qiladi. Bo'layotgan ingliz tili o'qituvchilarining deontologik madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan mexanizmlar, undan foydalanishning olasiliklari va ularning pedagogik asosiy muammolari muhim bo'lishi zarur. Deontologik madaniyat - etik amaliyotning bosh zaruriyati, shuning uchun bo'layotgan o'qituvchilar o'zining amaliyotida adolat, obro' madaniyat va yaxshi niyatni rivojlantirish uchun kerak bo'lgan mehnatni qo'llab-quvvatlashlari kerak. Buning natijasida, o'qituvchi tilini yaxshi ko'rganligi va o'z faoliyatini mustahkamlashga intilishadi. Bu esa barcha tarixiy-bazaviy o'qitilgan texnologiyalarni qo'llab-quvvatlashni va kuchaytirishni talab qiladi. Bo'lajak o'qituvchilar uchun sa'y, sabr va maqsadlarini aniq belgilama qilinishi muhimdir, chunki ular bilim va ko'nikmalarni olib borayotgan o'qituvchilarga mas'uliyat yuklaydi. Bu esa o'qituvchi va o'qituvchilar o'rtasida tinimsiz munosabatlarni mustahkamlash, xalq bilan birga mehnat qilishga o'tkazishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aristotel, Nikomax axloqi. – T.: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2010.
2. Veber, M. Kasbiy axloq va zamonaviy jamiyat. – London: Routledge, 2011
3. Dewey, J. *Ta'lim va pedagogika asoslari*. – Nyu-York: Macmillan, 1960.
4. Hasanov, X. Pedagogik metodlar va kasbiy etika. – T.: O'zbekiston Ta'lim Nashriyoti, 2019.
5. Brown, H. D. Ta'lim texnologiyalari va interaktiv o'qitish usullari. – London: Pearson Education, 2007.

6. Ivanov, A. Innovatsion pedagogika va o'qitish texnologiyalari. – Moskva: Uchitel' nashriyoti, 2015.
7. Rodgers, C. Aks ettiruvchi amaliyot va o'qituvchilik faoliyati. – Nyu-York: Cambridge University Press, 1980.
8. Peterson, A., & Bowman, D. O'qituvchilikda refleksiya: amaliy va nazariy yondashuvlar. – Boston: Houghton Mifflin, 2005.
9. Creswell, J. W. Tadqiqot metodologiyasi: Ilmiy maqolalar yozish asoslari. – Los-Anjeles: Sage Publications, 2014.
10. Maxwell, J. A. *Kasbiy tadqiqotlarda sifatli tahlil metodlari*. – London: SAGE, 2013.

TALAB VA TAKLIF NAZARIYASI. BOZOR MUVOZANATI

Hasanov Mirhojiddin Ashurali o`g`li,

Ruzatov Jamshid Rustam o`g`li, Rahmatov Bekmurod Nurali o`g`li

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti.

Tadbirkorlik va Boshqaruv Fakulteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada talab va taklif nazariyasining mohiyati, ularning bozor munosabatlaridagi ahamiyati hamda muvozanatni shakllantirishdagi roli yoritilgan. Talab iste'molchilarning mahsulot va xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlari hamda iqtisodiy imkoniyatlarini aks ettirsa, taklif ishlab chiqaruvchilarning bozor ehtiyojlarini qondirishga tayyorligini ifodalaydi. Talab va taklifga ta'sir qiluvchi asosiy omillar, jumladan, narx, daromad, muqobil tovarlar va ishlab chiqarish resurslari tahlil qilinadi. Shuningdek, bozor muvozanati – talab va taklifning muayyan narxda tenglashuvi masalasi ham ko'rib chiqilgan. Ushbu nazariya bozor iqtisodiyoti mexanizmini tushunish va tahlil qilish uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Talab, taklif, bozor muvozanati, narx, iste'molchi, ishlab chiqaruvchi, iqtisodiy omillar, muqobil tovarlar, daromad, bozor munosabatlari.

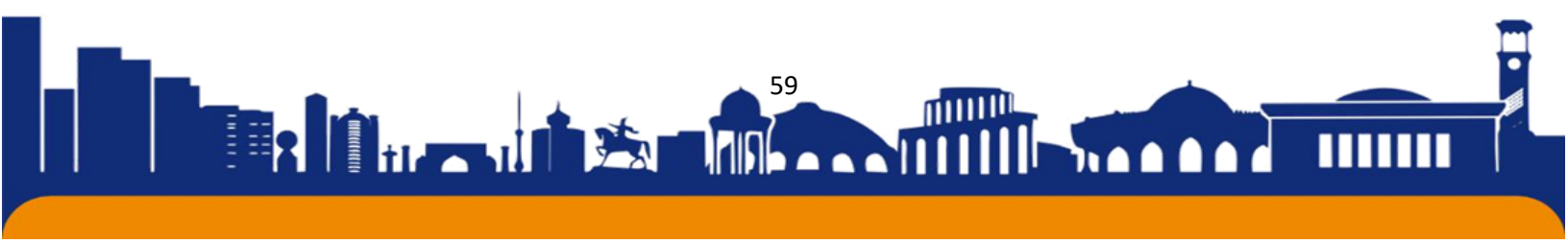
Talab va Taklif: Bozor Muvozanati

1. Talab va taklifning mohiyati

Talab va taklif bozor iqtisodiyotining asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, tovar va xizmatlarning narxi va miqdorini belgilashda muhim rol o'ynaydi:

Talab: Iste'molchilarning muayyan narxda tovar yoki xizmatni sotib olish istagi va imkoniyati.

Taklif: Ishlab chiqaruvchilarning ma'lum narxda tovar yoki xizmatni sotishga tayyorligi.

Talab va taklif — bozor iqtisodiyotining fundamental tushunchalari. Talab (tovarlar va xizmatlarga talab) — xaridor, iste'molchining bozorda muayyan tovarlarni, ne'matlarni sotib olish istagi; bozorga chiqqan va pul imkoniyatlari bilan ta'minlangan ehtiyojlari. Ehtiyoj pul va narx vositasida talabga aylanadi. Rasman olganda talab iste'mol kattaligi miqdoridir. Tovarlar dunyosidagi xilma-xillikka moye ravishda talab hosil bo'ladi. Masalan, oziqovqat tovarlari, sanoat mollari, maishiy va ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan talablar tovarlarga talab tuzilmasini tashkil etadi. Mazmuni va harakati jihatidan haqiqiy, o'sayotgan, barqaror qondirilgan, qondirilishi kechiktirilgan, qondirilmagan, me'yordagi va boshqa talablarga bo'linadi. Har bir iste'molchining, ya'ni alohida shaxs, oila, korxonaga, firmaning biror tovar to'plamiga yoki tovarlarga bildirilgan talablari yakka talab deyiladi. Muayyan tovarga yoki tovarlar to'plamiga barcha xaridorlar bildirgan talab yig'indisi bozor talabi, barcha bozorlarda barcha tovarlarga jamiyat miqiyosida bildirilgan ijtimoiy talab yalpi talab deyiladi. Talab miqdorining o'zgarishiga bir qancha omillar ta'sir qiladi. Ularning o'rasida eng muximi narx omilidir. Tovar narxining pasayishi sotib olinadigan tovar miqdorining o'sishi va aksincha, narxning o'sishi xarid miqdorining kamayishiga olib keladi. Taklif — muayyan vaqtda va muayyan narxlar bilan bozorga chiqarilgan va chiqarilishi mumkin bo'lgan tovarlar va xizmatlar miqdori bilan ifoda etiladi; taklif ishlab chiqaruvchi (sotuvchi)larning o'z tovarlarini sotishga (bozorga) taklif etish istagi. Bozorda tovar narxi bilan uning taklifi miqdori o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud: narx qanchalik yuqori bo'lsa, boshqa sharoitlar o'zgarmagan hollarda, sotish uchun shuncha ko'proq tovar taklif etiladi, yoki aksincha, narx pasayishi bilan taklif hajmi qisqaradi. Masalan, 10 so'm narxda 3 tovar birligi taklif etiladi, agar narx 15 so'mga ko'tarilsa, taklif hajmi 5 birlikka qadar ko'payadi, agar narx 20 so'mga yetsa, taklif hajmi 6 birlikka yetadi. Shunday qilib, taklif miqdorining o'zgarishlari taklif egri chizig'ida bir nuqtadan ikkinchisiga ko'chishida o'z ifodasini topadi. Egri chiziqning ijobiy og'ishi tovar narxi bilan uning taklifi miqdori o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni aks ettiradi.

Tovar taklifiga, tovarning o'z narxidan tashqari bir qator omillar: shu tovarni ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan resurslar narxlari; qo'llaniladigan texnologiya; soliqlar va dotatsiyalar; taqchillik yoki narxlar o'zgarishlarini kutish; bozordagi sotuvchilar soni va boshqa ta'sir ko'rsatadi. Mas., resurelarning arzonlashuvi muayyan tovarni ishlab chikarish xarajatlarini kamaytiradi, bu esa uning taklifi o'sishini stimullaydi. Taklifning o'ziga ta'sir ko'rsatadigan omillar o'zgarishlariga, birinchi navbatda, narx o'zgarishlariga sezgirligi taklif elastikligi deb ataladi.

2. Talab va taklifga ta'sir qiluvchi omillar

Talab omillari: Narx, iste'molchilarning daromadi, muqobil va qo'shimcha tovarlar, iste'molchilarning did va xohishlari.

Taklif omillari: Ishlab chiqarish xarajatlari, texnologiyalar, soliqlar va subsidiyalar, bozordagi boshqa raqobatchilar soni. 1. Narx

Mahsulot yoki xizmatning narxi oshgan sari talab kamayadi, narx pasaysa talab ortadi (talab qonuni).

2. Iste'molchilar daromadi

Daromad ko'payganda odatda iste'molchilar ko'proq xarid qilishadi. Ammo ba'zi arzon tovarlarga talab kamayishi ham mumkin (inferior tovarlar).

3. O'rinbosar va to'ldiruvchi tovarlar narxi

O'rinbosarlar: Masalan, qahva narxi oshsa, choyga talab ortishi mumkin.

To'ldiruvchilar: Masalan, avtomobil yoqilg'isi narxi oshsa, avtomobilga talab kamayadi.

4. Iste'molchilarning didi va afzalliklari

Madaniyat, moda yoki marketing kabi omillar iste'molchilarning didini shakllantirib, talabni oshirishi yoki pasaytirishi mumkin.

Talab va Taklif: Bozor Muvozanati

1. Talab va taklifning mohiyati

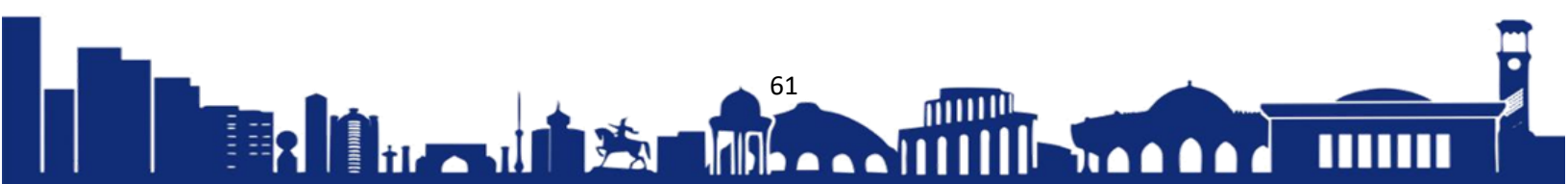
Talab va taklif bozor iqtisodiyotining asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, tovar va xizmatlarning narxi va miqdorini belgilashda muhim rol o'ynaydi:

Talab: Iste'molchilarning muayyan narxda tovar yoki xizmatni sotib olish istagi va imkoniyati.

Taklif: Ishlab chiqaruvchilarning ma'lum narxda tovar yoki xizmatni sotishga tayyorligi.

3. Bozor muvozanati

Bozor muvozanati talab va taklifning bir xil bo'lgan nuqtasida yuzaga keladi:

Muvozanat narxi (E): Talab va taklif miqdori tenglashadigan narx.

Muvozanat miqdori: Muvozanat narxida sotiladigan mahsulot yoki xizmat miqdori.

Muvozanat bozordagi resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlaydi. Narx o'zgarishi talab va taklifni muvozanatga olib keladi:

Agar narx yuqori bo'lsa, taklif oshadi, talab kamayadi, natijada tovarlar ortiqcha bo'ladi.

Agar narx past bo'lsa, talab oshadi, taklif kamayadi, natijada tanqislik yuzaga keladi.

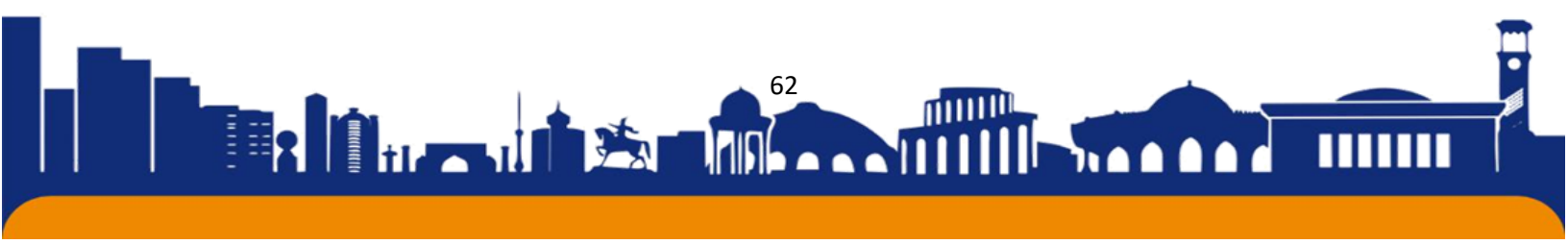
Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Iqtisodiyot nazariyasi Sh.Shodmonov

2.wikipedia website

3.Chat GPT 4

4.Jahon iqtisodiyoti kitobi

LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute Pedagogika fakulteti Boshlang'ich talim yo'nalishi 5-BT-22 guruh talabasi **Ismayilova Gulshoda**

Tel:+99897 350 11 14

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 5-BT-22 guruh talabasi **Yuldoshova Maftuna Juma qizi**

Tel:+99891 719 42 04

Annotatsiya. Mazkur maqolada loyihaga asoslangan o'qitish texnologiyasining mohiyati, uning ta'lim jarayonidagi o'rni, afzallik va kamchiliklari ilmiy manbalar asosida tahlil etilgan. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarda kreativ tafakkurni rivojlantirishda loyihaga asoslangan o'qitish texnologiyasining ahamiyati bayon qilingan.

Kalit so'zlar: kreativlik, kreativ tafakkur, loyiha, loyihaga asoslangan o'qitish texnologiyasi, samaradorlik.

Ta'lim jarayonida bo'lajak mutaxassisda kreativ tafakkurni rivojlantirish bugungi kundagi ta'lim oldiga qo'yilgan asosiy vazifalardan biri, desak mubolag'a bo'lmaydi. Zero, ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar talabalarning atrofdagilar bilan muomala qilishga, mavjud vazifalarni to'g'ri baholashga, mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlashga imkon beradigan o'quv vaziyatlarini tashkil etish zaruriyatini qo'ymoqda. Bu esa ta'lim jarayonida bo'lg'usi mutaxassislarning shu jumladan, bo'lajak o'qituvchilarning individual imkoniyatlariga qarab, ularning bilish faolligini oshirish, kreativ tafakkurini rivojlantirish orqali kelgusi pedagogik faoliyatga tayyorlashning nazariy-amaliy asoslarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Ana shu nuqtai nazardan ilg'or xorijiy tajribalar asosida zamonaviy kasbiy ta'lim mazmunini internatsionalizatsiyalash va modernizatsiyalash, kompetensiyalarga asoslangan innovatsion ta'lim muhitini shakllantirilish, talabalarda kreativ tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladigan interfaol strategiya va vositalarni amaliyotga tatbiq etish asosida talabalarda kreativ tafakkurro

Loyihaga asoslangan o'qitish – bu hayotiy, real muammolar asosida loyihalangan, faol o'rganish orqali chuqur bilimga ega bo'lishi kafolatlangan, o'zgaruvchan sinf-dars yondashuvini o'zida aks ettiradi. Yasseri Dar, Finley M. Patrik, E.Blayne, Devis V. Devid va boshqalarning e'tirof etishicha, PBL aniq dalillarni taqdim etuvchi yoki savol berish, muammolar qo'yish, ularning ssenariylarini taklif qilish orqali bilim olishning ravon

yo'lini ko'rsatuvchi, qog'ozga, yodlashga, o'qituvchi boshchiligidagi ko'rsatmalarga tayanishdan farqli ravishda faol o'rganish hamda izlanishga asoslangan o'qitish uslubi negiziga quriladi. Jon Larmer, Jon Mergendoller va Suzi Bosslarning ta'kidlashicha, loyihaga asoslangan o'qitish kuchli o'qitish yondashuvi bo'lib, uni amalga oshirish davomida quyidagilarga ega bo'linadi: - o'quvchilarni bilim olishga rag'batlantiradi; - o'quvchi va talabalarni oliy ta'limga, kasbga, kasbiy o'sish nuqtalarini belgilashga (individual kasbiy trayektoriyani rejalashtirishga), ijtimoiy faol fuqarolikka tayyorlaydi-

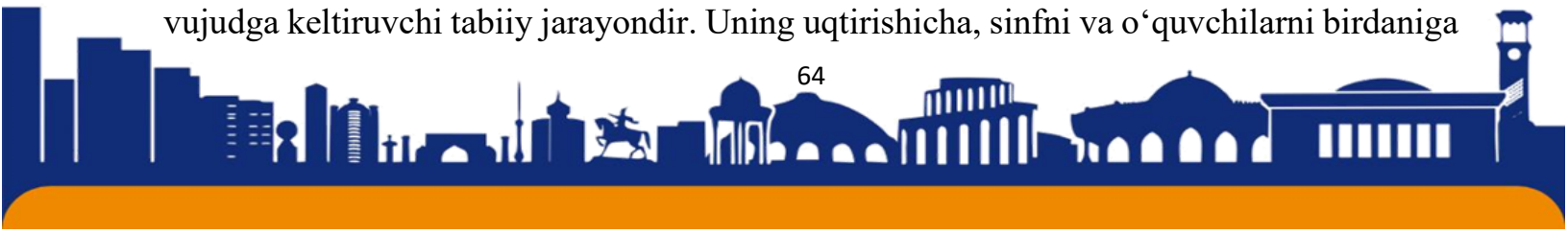
o'quvchi va talabalardan chuqur bilim hamda fikrlash qobiliyatlarini namoyish etishni talab qiladigan topshiriqlarni yaxshi bajarishga (bizningcha, o'qituvchi uchun ijtimoiy buyurtmani bajarishga) yordam beradi;

- o'qituvchilarga yanada qonikarli tarzda dars berish imkonini taqdim qiladi;

- ta'lim tashkilotlarini nafaqat ota-onalar, boshqa jamoalar, balki butun dunyo bilan muloqot qilish va bog'lanishning yangi usullari bilan ta'minlaydi.

Tomas Markxem bilish va bajarishni birlashtiradi, talabalar o'rganilayotgan o'quv dasturidan asosiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydi, uning samarasi o'laroq, hayotiy muammolarni hal qilish va muhim natijalarga erishish uchun bilganlarini amalda qo'llaydi. PBL ta'limni o'quv dasturiga emas, talabaga qaratadi, hamkorlikdagi yuqori sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun raqamli vositalardan foydalanadi va o'quvchilarni bugungi jahonda talab qilinayotgan global taraqqiyot, ijodkorlik, hissiy barqarorlik, chidamlilik, hamdardlik kabi nomoddiy boylik bilan mukofotlaydi. Albatta, bularni darsliklardan tashqarida o'rgatish mumkin emas, lekin tajriba orqali faollashtirish lozim", deya ta'riflaydi. Loyihaga asoslangan o'qitish – bo'lajak o'qituvchilar kreativ tafakkurini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini aniqlashtiruvchi, didaktik imkoniyatlarini yuzaga chiqaruvchi, yo'naltiruvchi savollar, doimiy ishlash, chuqur so'rov, haqiqiylik, taklif va tanlov, refleksivlik, tanqidiy fikrlash vositasida natijaga asoslangan texnologiyadir.

Maktabda turli fan doirasida o'quvchilar bilan ishlashda loyihaga asoslangan o'qitishni qo'llab ko'rayotgan tadqiqotchi Laurens Xeyvudning ta'kidlashicha, o'quvchilar loyihada qo'yilgan ulkan muammoni bosqichma-bosqich hal qiladilar, jarayonda to'xtalishlar paydo bo'ladi, ya'ni har bir bosqichda kichik muvaffaqiyatsizliklar yuzaga kelishi mumkin. Duch kelingan har bir muvaffaqiyatsizlik o'quvchilarning bilimsizlik sohalarini, nimani xato bajarganliklarini va uni to'g'rilash uchun qanday xatti-harakatni amalga oshirishlari kerakligini bilishga yordam beradi. Ya'ni loyihaga asoslangan o'qitish (PBL) maktabda asosiy bilimlarni egallash uchun qayta murojaat qilishni, o'rganishni vujudga keltiruvchi tabiiy jarayondir. Uning uqtirishicha, sinfni va o'quvchilarni birdaniga

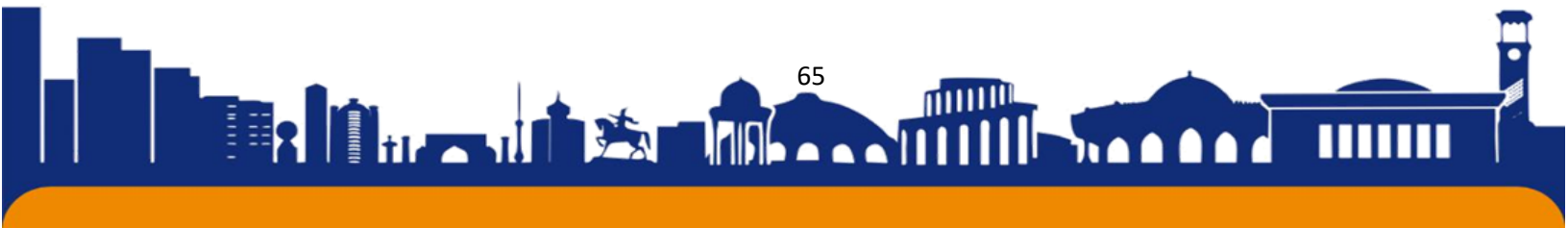
loyihaga asoslangan o'qitishga o'tkazib bo'lmaydi, buning uchun o'qituvchi eng kichik darajadan boshlashi va keyinchalik keng hajmdagi, uzoq muddatli loyihalarga olib borishi mumkin.

XULOSA.

Loyihaga asoslangan o'qitishda loyihani bajarishga kirishish, aniq muammoni belgilash, yo'naltirishni tushunishga doir butun jarayon (o'quv maqsadi, rejasi, mazmuni, shakllari, vositalari, dars jadvali, konsultativ faoliyat, monitoring, baholash) qamrab olinishini taqozo etishi uni "texnologiya" sarhadlaridan chiqish hamda "ta'lim amaliyoti turi" nuqtai nazaridan qarash mumkinligini bildiradi desak bo'ladi.

FOYDANILGAN ADABIYOT:

1. Malikova, D., & Ziyadullayeva, M. (2023). INFLATION: THEORETICAL ASPECTS AND ANALYSIS OF PRICE CHANGES IN UZBEKISTAN. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(2), 204-207.
2. Malikova, D., & Abduganieva, F. (2023). The Role of Consulting in the Modern Economy. *Global Scientific Review*, 12, 1-4.
3. Malikova, D., & Rakhmonov, N. (2023). MONETARY AGGREGATES AND THEIR IMPORTANCE IN THE ECONOMY.
4. Malikova, D., & Ochilova, I. (2023). Analysis of the Current State of Deposit Operations of Commercial Banks of U

**THE THEORY OF COMPOUND SENTENCES AND THEIR STRUCTURAL
AND SEMANTIC CATEGORIES**

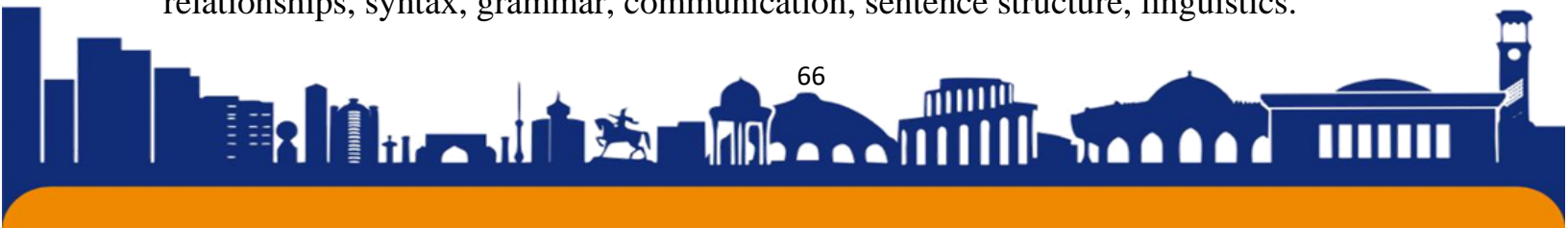
Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek The faculty of Psychology, department of
Foreign languages Phylology and foreign languages

Student of group 302-21: Bo'stonova Mohidil O'ktam qizi

Annotation: This article explores the theory of compound sentences, focusing on both their structural and semantic types. It provides a detailed explanation of the various structural categories, such as coordinated, asyndetic, disjunctive, causal, and adversative compound sentences, illustrating how independent clauses are connected through different linguistic mechanisms. The article also delves into the semantic relationships between clauses, including additive, conditional, temporal, concessive, and resultative compound sentences, emphasizing how these structures convey specific meanings and logical connections. The analysis highlights the versatility of compound sentences in language, showing their importance in creating more complex and nuanced communication. This piece is an informative resource for understanding the grammatical and semantic intricacies of compound sentences, making it valuable for students, linguists, and language enthusiasts alike.

Key words: compound sentences, structural types, semantic types, coordinated compound sentences, asyndetic compound sentences, disjunctive compound sentences, causal compound sentences, adversative compound sentences, additive compound sentences, conditional compound sentences, temporal compound sentences, concessive compound sentences, resultative compound sentences, linguistic theory, clause relationships, syntax, grammar, communication, sentence structure, linguistics.

Compound Sentence Theory and Its Structural and Semantic Types

Introduction

In linguistics, a compound sentence refers to a type of sentence that consists of two or more independent clauses joined by a coordinating conjunction or punctuation. These sentences are key components of syntax and grammar, offering more complex structures than simple sentences. Understanding compound sentences involves examining both their structure and meaning, which can vary significantly based on how the clauses are connected. This article explores compound sentence theory by analyzing its structural and semantic types.

Structural Types of Compound Sentences

The structural categorization of compound sentences primarily deals with how the independent clauses are linked. There are several ways to classify these sentences based on their syntactic structure.

Coordinated Compound Sentences

Coordinated compound sentences are the most common type. They consist of two or more independent clauses linked by a coordinating conjunction. These conjunctions are typically **for, and, nor, but, or, yet, and so**. The clauses in a coordinated compound sentence are of equal syntactic value and can stand alone as separate sentences.

Examples:

- "I wanted to go to the party, but I was too tired."
- "She loves hiking, and he enjoys cycling."

Asyndetic Compound Sentences

An asyndetic compound sentence is one in which the clauses are not connected by a conjunction. Instead, punctuation (usually a comma or semicolon) is used to join the clauses. These sentences are often used for stylistic reasons to create a sense of immediacy or emphasis.

Examples:

- "She smiled, he laughed."
- "I finished my homework; I went to bed."

Disjunctive Compound Sentences

A disjunctive compound sentence contains clauses connected by **or**, expressing alternatives or choices. These sentences imply that only one of the options can be true or occur.

Examples:

- "You can have tea, or you can have coffee."
- "We could go to the beach, or we could visit the museum."

Causal Compound Sentences

Causal compound sentences involve clauses connected by conjunctions like **because**, **so**, or **for**. The relationship between the clauses is one of cause and effect. The first clause presents a reason or cause, while the second clause presents a result or consequence.

Examples:

- "She failed the test because she didn't study."

- "He couldn't attend the meeting, so he sent an email."

Adversative Compound Sentences

These sentences express contrast or opposition, and the clauses are connected by adversative conjunctions like **but**, **however**, **yet**, and **nevertheless**. The relationship between the clauses is one of contradiction or contrast.

Examples:

- "I wanted to go for a walk, but it started raining."
- "She is very talented; however, she lacks confidence."

Semantic Types of Compound Sentences

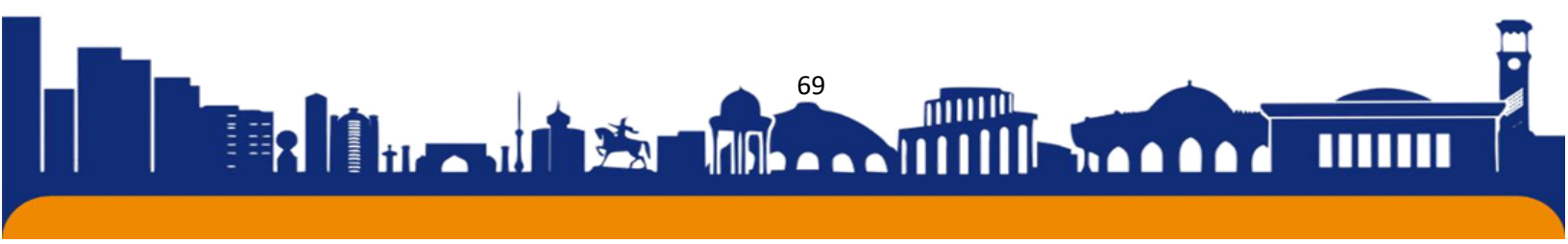
In addition to structural types, compound sentences can be classified according to their semantic relationships. These categories focus on the meaning behind the connection between clauses.

Additive Compound Sentences

Additive compound sentences combine clauses to add information that is related or supplementary. The conjunctions **and**, **moreover**, **furthermore**, and **besides** typically appear in these sentences. The clauses are generally equal in significance and add extra details to the main idea.

Examples:

- "He enjoys reading books, and she likes watching movies."
- "The team practiced every day, moreover, they worked on their strategies."

Conditional Compound Sentences

Conditional compound sentences express hypothetical situations and their consequences. The clauses in these sentences are linked by conjunctions such as **if**, **unless**, or **provided that**. The first clause states a condition, while the second indicates a result or outcome.

Examples:

- "If you study hard, you will pass the exam."
- "I would go to the party, unless it rains."

Temporal Compound Sentences

Temporal compound sentences convey time relationships between the clauses. The conjunctions used in these sentences include **when**, **while**, **before**, **after**, and **since**. The clauses in these sentences express events that occur in a particular order or at the same time.

Examples:

- "I will call you when I get home."
- "He was reading a book while waiting for the bus."

Concessive Compound Sentences

Concessive compound sentences highlight an unexpected or contrasting relationship between clauses. Conjunctions like **although**, **though**, **even though**, and **while** often connect the clauses. The first clause introduces a condition or situation that seems to contradict the second clause, but the result remains valid despite the contrast.

Examples:

- "Although it was raining, they went for a walk."
- "He finished the project on time, even though he was very busy."

Resultative Compound Sentences

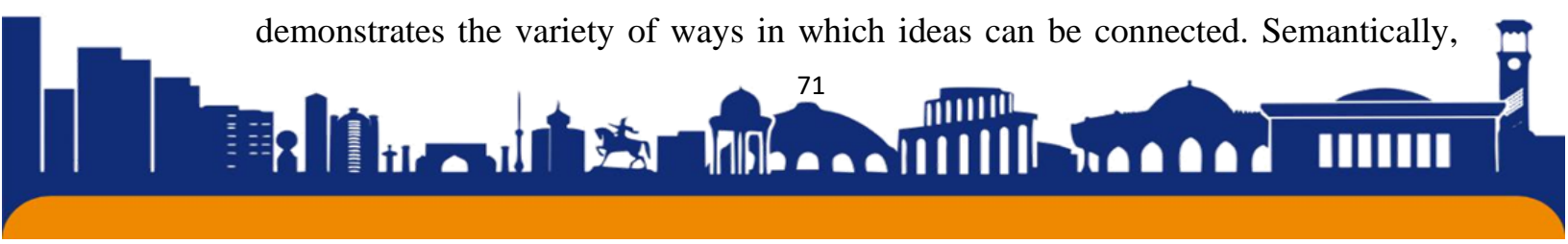
In resultative compound sentences, one clause shows the result of the action or state described in the other clause. These sentences typically use conjunctions such as **so**, **therefore**, and **as a result**. The result expressed in the second clause follows logically from the situation in the first clause.

Examples:

- "She studied hard, so she passed the exam."
- "The team lost the game, therefore they didn't make the playoffs."

Conclusion

- Compound sentences are an essential part of syntactic and semantic structure in language. Their use allows for more sophisticated and nuanced expression, providing greater detail and complexity in communication. Understanding both the structural and semantic types of compound sentences is crucial for analyzing language, as it helps to unravel the relationships between clauses and how they convey meaning. From coordinated to adversative to causal constructions, the versatility of compound sentences enriches both written and spoken discourse, making them a vital area of study in linguistics. In summary, compound sentences offer a flexible framework for expressing complex thoughts by linking multiple independent clauses. Their structural diversity—ranging from coordinated to asyndetic constructions—demonstrates the variety of ways in which ideas can be connected. Semantically,

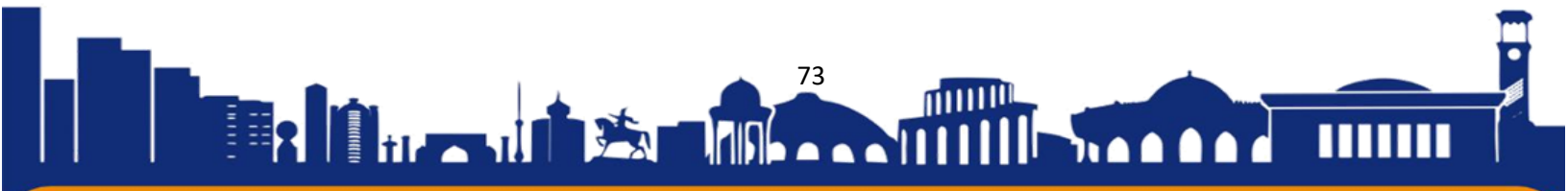
compound sentences allow for the exploration of different relationships between ideas, such as causality, contrast, and condition, further enhancing their communicative power. By mastering both the structural and semantic types of compound sentences, speakers and writers can craft more effective and nuanced expressions, facilitating clearer and more dynamic communication. Understanding these elements is not only essential for linguistic analysis but also for improving one's ability to convey intricate ideas in both everyday conversation and formal discourse.

REFERENCES

1. Blakemore, D. (2002). *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge University Press.
2. Carter, R., & McCarthy, M. (2006). *Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide*. Cambridge University Press.
3. Chomsky, N. (1995). *The Minimalist Program*. MIT Press.
4. Greenbaum, S., & Quirk, R. (1990). *A Student's Grammar of the English Language*. Longman.
5. Hudson, R. (2000). *Syntax*. Oxford University Press.
6. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.
7. Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. Longman.
8. Teshaboyeva, N., & Mamayoqubova, S. (2020). COMMUNICATIVE APPROACH TO LANGUAGE TEACHING. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 409-414).

9. Teshaboyeva, N. (2020). LINGUISTIC PERSONALITY, ITS STRUCTURAL CHARACTERISTICS IN THE NEW PERSPECTIVE DIRECTIONS. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 415-420).
10. Teshaboyeva, N. Z. (2019). TEACHING ENGLISH THROUGH LITERATURE INTESL AND TEFL CLASSROOMS. In СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ (pp. 82-84).
11. Хидирова, Д., & Тешабоева, Н. (2022). Pedagogical conditions for the development of the healthy thinking in students. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar, 1(1), 120-122.
12. Gaybullayeva, N. D. K., & Kizi, T. N. Z. (2022). THE ROLE OF INNOVATIVE METHODS FOR LISTENING COMPREHENSION IN TEACHING LANGUAGE LEARNERS FOREIGN LANGUAGES AND MAINLY ENGLISH. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(10), 8-10.
13. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, Jurayev Muhammadrahim Murod o'g'li, & Mamirova Munisa Rajab qizi. (2021). Language Learning Culturally and the Role of Literature in Teaching Process. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 2(3), 1-5. Retrieved from <https://www.cajotas.centralasianstudies.org/index.php/CAJOTAS/article/view/84>
14. Teshaboyeva, N. (2023). THE IMPORTANCE OF TOURISM IN PRESENT DAY. Журнал иностранных языков и лингвистики, 5(5).
15. Teshaboyeva, N. (2023). THE MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES. Журнал иностранных языков и лингвистики, 5(5).
16. Teshaboyeva, N. Z. (2023, November). Adjective word group and its types. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 11, pp. 59-61).

17. Teshaboyeva, N. Z. (2023, November). Modifications of Consonants in Connected speech. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 11, pp. 7-9).
18. Teshaboyeva, N., & Rayimberdiyev, S. (2023, May). THE IMPORTANCE OF USING MULTIMEDIA TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH CLASSES. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 8, pp. 149-153).
19. Nafisa, T., & Marina, S. (2023). TEACHING AND LEARNING OF ENGLISH VOCABULARY IN TESL AND TEFL CLASSROOMS. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 465-469.
20. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla kizi, & Akramov Ibrohimjon. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. "XXI ASRDA INNOVATION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 109–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itftdm/article/view/3187>
21. Teshaboyeva, N., & Yakubova, N. (2023). CHANGES OF MEANING OF WORDS. Центральноеазиатский журнал образования и инноваций, 2(12), 126-129.
22. Sharifova Dinora Tohir qizi, & Teshaboyeva Nafisa. (2023). "NOUNS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES". Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 292–297. Извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/13128>
23. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla kizi, & Akramov Ibrohimjon. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. "XXI ASRDA INNOVATION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 109–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itftdm/article/view/3187>

24. Qodirova Aziza Yunusovna, & Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi. (2023). "VERBS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES". *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 280–283. Извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/13126>
25. Tuxtayeva Aziza Ilhom qizi, & Teshaboyeva Nafisa. (2023). Word Formation: Compounding. "Conference on Universal Science Research 2023", 1(12), 113–115. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/3185>
26. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla, & Iskandarova Sarvinoz Shukurullo qizi. (2023). THE CLASSIFICATION OF SYNONYMS AND THEIR SPECIFIC FEATURES. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 126–131. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/ifttdm/article/view/3191>
27. Тешабоева, Н. (2023). Teaching writing as a major part of productive skills in mixed ability classes. *Информатика и инженерные технологии*, 1(2), 652–656. Извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/computer-engineering/article/view/25759>
28. Teshaboyeva, N., & Yakubova, N. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 2(12), 187-192.
29. Teshaboyeva, N. (2023). Compound sentences in the English language. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 2(2), 68-70.
30. Nafisa, T. (2023). THE USA ECONOMY, INDUSTRY, MANUFACTURING AND NATURAL RESOURCES OF GREAT BRITAIN. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY*, 1(9), 94-97.
31. Nafisa, T. (2023, December). Secondary ways of word formation. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 12, pp. 109-112).
32. Nafisa, T. (2023). VOWELS AND THEIR MODIFICATIONS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 298-305.

- 33.Nafisa, T. (2023, December). Secondary ways of word formation. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 109-112).
- 34.Nafisa, T. (2023). THE EDUCATION SYSTEM OF THE USA: PRESCHOOL EDUCATION, SECONDARY AND HIGHER EDUCATION, SCHOOL FORMS. *The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development*, 1(6), 53-57.
- 35.Qizi, T. N. Z., & Umedovich, M. Y. (2023). AMERICAN-BASED PRONUNCIATION STANDARDS OF ENGLISH. *Scientific Impulse*, 2(15), 563-567.
- 36.Nafisa, T. (2023, December). Word Formation: Compounding. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 113-115).
- 37.Nafisa, T. (2023). NOUNS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 292-297.

INFORMATION TYPES

Scientific advisor: Abduraxmonova Zilola Yoqubjon qizi

abduraxmanova@jbnuu.uz

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek The Faculty of Psychology, the department of
Foreign languages Philology and teaching languages

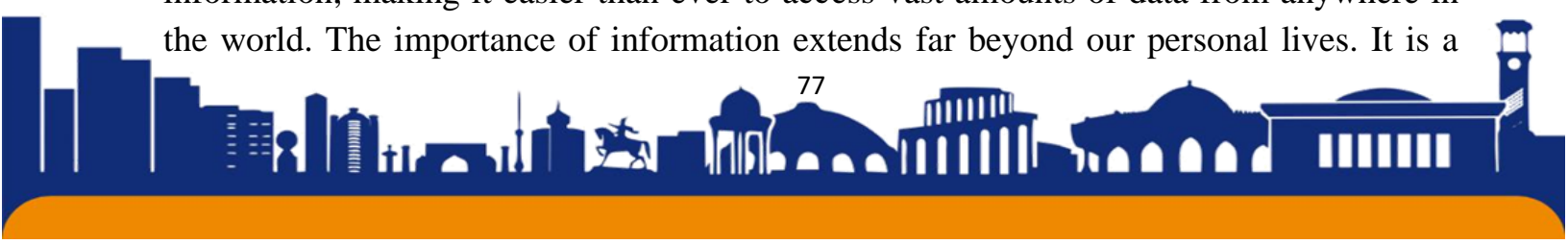
Student of group 401-22: Davletova Charosxon Muhammad qizi

davletovacharos40@gmail.com

Abstract: This article explores the diverse world of information types, highlighting their significance in navigating the digital age's overwhelming abundance of data. We delve into the classification of information based on its nature, purpose, and structure, outlining key categories including factual, conceptual, procedural, persuasive, and narrative information. Recognizing these distinct types empowers individuals with the ability to critically evaluate information sources, communicate effectively, and cultivate information literacy. This article emphasizes the interconnectedness of these information types and explores how they interact within complex communication scenarios. Ultimately, understanding the system of information types equips individuals with the tools necessary to navigate the information landscape and leverage knowledge for informed decision-making in our modern world.

Key words: Information types, Information classification, Critical evaluation, Factual information, Conceptual information, Procedural information, Persuasive information, Narrative information. Scientific information, Historical information, Statistical information, Philosophical information, Propaganda

Information is a vital component of our everyday lives. It is the raw material that fuels our decision-making, enables us to learn and grow, and helps us to communicate with one another. In essence, information is the building block of knowledge, and without it, we would struggle to make sense of the world around us. And also, Information comes in many different forms, including written text, images, videos, and audio recordings. It can be accessed through various channels, such as books, the Internet, and social media platforms. The rise of digital technology has revolutionized the way we produce, consume, and share information, making it easier than ever to access vast amounts of data from anywhere in the world. The importance of information extends far beyond our personal lives. It is a

critical resource for businesses, governments, and institutions, helping them make informed decisions and stay competitive in a rapidly changing world. From scientific research to financial analysis, information plays a crucial role in driving progress and innovation across all sectors of society. As we continue to navigate the complexities of the digital age, understanding the nature and power of information has never been more important. By harnessing its potential and using it wisely, we can unlock new opportunities and solve some of the world's most pressing challenges.

Information has its varieties. David B. Hertz and Albert B. Rubenstein (2014) have identified six types of information [Fulbright, R., & McGaha, S. (n.d.)]. These are as follows: Conceptual information, Empirical information, Procedural information, Stimulatory information, Stimulatory information, Policy information, Directive information.

- **Conceptual information:** Conceptual information refers to information that relates to abstract or theoretical ideas, concepts, or principles. It is often used in academic or philosophical contexts to discuss broader ideas or concepts unrelated to specific examples or instances. Examples of conceptual information may include theories of psychology, philosophical concepts such as justice or morality, or mathematical concepts such as calculus or probability theory. Conceptual information is often used to build a framework or foundation for understanding more specific or concrete information. It can also be used to explain complex ideas or to make connections between seemingly unrelated topics.

- **Empirical Information:** Empirical information is derived from observation, experimentation, or direct experience. It is based on data that can be measured or verified through objective and systematic methods. Empirical information is often used in scientific research, collected through experiments, surveys, or other forms of data collection. Examples of empirical information may include the results of a clinical trial, data on the effects of climate change, or observations of animal behavior. Empirical information is valued because it is based on objective evidence and can be replicated and verified by others. It is often used to inform decision-making and to support or refute theories or hypotheses.

-**Procedural Information:** Procedural information refers to information that provides instructions, directions, or steps on how to perform a task or complete a process. It is often presented as a manual, guide, or standard operating procedure (SOP). Procedural information is commonly used in manufacturing, healthcare, and transportation industries,

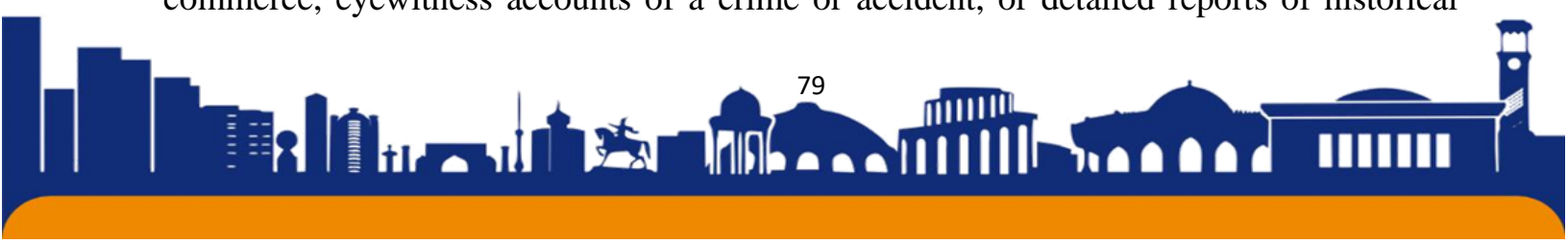

where precise and consistent procedures are critical to ensuring safety, quality, and efficiency. Examples of procedural information may include instructions on operating a piece of machinery, guidelines for administering medication, or a step-by-step guide for performing a medical procedure. Procedural information is designed to be clear, concise, and easy to follow, and it may include visual aids such as diagrams or illustrations to help clarify the steps involved.

-Stimulatory Information: Stimulatory information refers to information intended to provoke or stimulate a reaction or response from the audience. This type of information is often used in advertising, marketing, or public relations campaigns, where the goal is to capture the audience's attention and encourage them to take action. Stimulatory information may be designed to evoke a particular emotion, such as excitement, fear, or curiosity, or it may be intended to challenge or inspire the audience to think differently. Examples of stimulatory information may include provocative advertisements, political campaigns that use emotionally charged slogans, or motivational speeches that inspire people to take action. Stimulatory information can influence behavior, but it can also be controversial or divisive, depending on the context and the message being communicated.

-Policy Information: Policy information refers to information that pertains to government policies, laws, regulations, and guidelines that affect individuals, organizations, and society as a whole. It includes information about policy objectives, processes, outcomes, policy implementation, and evaluation data. Policy information is often used to inform decision-making and monitor policies' effectiveness over time. Examples of policy information may include reports on the impact of environmental regulations, data on the effectiveness of public health interventions, or analyses of the economic effects of tax policies. Policy information is essential for ensuring transparency and accountability in government decision-making and facilitating public participation and input into policy development processes. It is often disseminated through official government websites, public records, and media outlets.

-Descriptive information: Descriptive information refers to information that describes a particular object, person, event, or situation in detail. It may include appearance, size, shape, color, texture, or behavior. Descriptive information is often used to create a mental image or picture of something or to provide a complete understanding of a particular topic or concept. Examples of descriptive information may include product descriptions in e-commerce, eyewitness accounts of a crime or accident, or detailed reports of historical

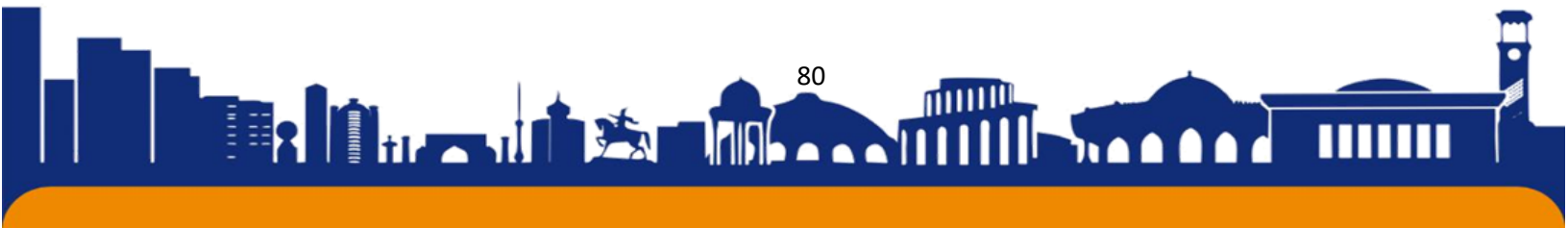

events or cultural phenomena. Descriptive information facilitates communication and understanding between individuals and groups and provides context and background information in various fields such as literature, art, and science.

Propaganda is communication that is primarily used to influence or persuade an audience to further an agenda, which may not be objective and may be selectively presenting facts to encourage a particular synthesis or perception, or using loaded language to produce an emotional rather than a rational response to the information that is being presented. Propaganda can be found in a wide variety of different contexts. Beginning in the twentieth century, the English term propaganda became associated with a manipulative approach, but historically, propaganda had been a neutral descriptive term of any material that promotes certain opinions or ideologies.

THE LIST OF LITERATURE

1. Watters, C. (1992). Dictionary of Information Science and Technology. Academic Press.
2. Fulbright, R., & McGaha, S. (n.d.). The Effect of Information Type on Human Cognitive Augmentation.
3. Ma'ripov J. Antroposentrizm–tilshunoslikning zamonaviy yonalishi sifatida //Иновационные исследования в современном мире: теория и практика. – 2022. – Т. 1. – №. 28. – С. 62-68.
4. Solnyshkina M. I. et al. IMPORTANCE OF SETTING GOALS. SMART GOALS //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 11. – С. 318-320.
5. Маърипов Д. Psychological value of the novels by agatha christie //Информатика и инженерные технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 630-632.
6. Ахмедова С. Р. Таълим ва тарбия жараёнлари узвийлигининг самарадорлиги //Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 9. – С. 369-373.
7. Ахмедова С. Р. и др. Иновацион технологияларни таълим жараёнларига татбиқ этиш йўллари //Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 10. – С. 492-496.

МИГРАЦИОННАЯ СПОСОБНОСТЬ УРАНА

Abdugʻaniyeva Dildora Joʻrabek qizi

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar
universiteti 1-kurs magistiri.

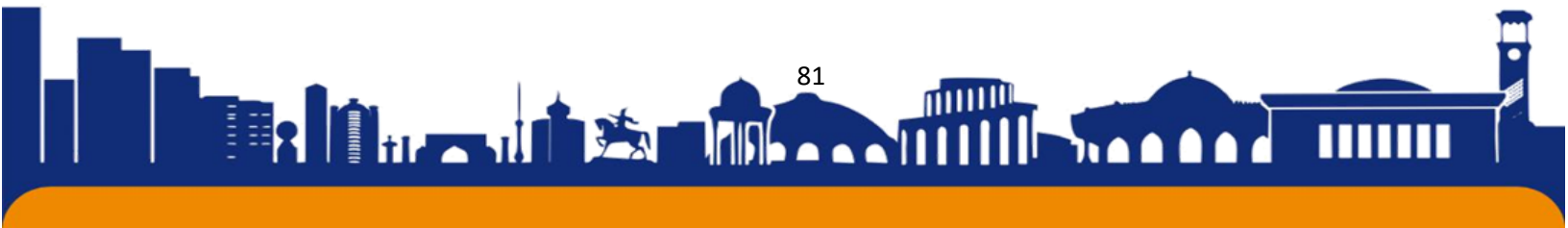
Аnotatsiya: Ishda uranning xatti-harakati uning fizik-kimyoviy xususiyatlarini, migratsiya qobiliyatini va yuvish, uzatish va choʻktirish jarayonlarining xususiyatlarini tahlil qilish asosida koʻrib chiqiladi. Uranning togʻ jinslari va tabiiy suvlarda boʻlish shakli tasvirlangan. Uranning xattiharakatlari qonuniyatlarini tahlil qilish asosida uranon toʻplanishining gidrogeologik va fizik-kimyoviy sharoitlari, minerallar va elementlar assotsiatsiyasi jarayonlari koʻrib chiqiladi. Tayanch iboralar: uran, kompleks hosil boʻlishi, erimaydigan minerallar, karbonat komplekslari, sorbsiya, migratsiya.

Аннотация: В работе поведение урана рассматривается на основе анализа его физико-химических свойств, миграционной способности и особенностей процессов выщелачивания, переноса и осаждения. Описана форма нахождения урана в горных породах и природных водах. На основе анализа закономерностей поведения урана рассмотрены процессы гидрогеологических и физико-химических условий уранонакопления, ассоциации минералов и элементов. Опорные слова: уран, комплексообразования, труднорастворимые минералы, карбонатные комплексы, сорбция, миграция.

Параметром, определяющим миграционную способность урана в объектах окружающей среды, является его растворимость, которая, в свою очередь, зависит от pH, окислительно-восстановительного потенциала, температуры, структуры почв, содержания органических и неорганических соединений, влажности и активности микроорганизмов.

В почве уран находится в виде осажденных или восстановленных, сорбированных комплексных соединений, и в зависимости от форм нахождения, обладает различной мобильностью в окружающей среде.

Например, за счёт своей хорошей растворимости в воде, карбонатные и сульфатные комплексные соединения урана могут мигрировать на значительные расстояния.

Наряду с шестивалентной формой, уран в природе встречается и в четырехвалентной форме. Как правило, уран, в почве находится в окисленной форме, в воде присутствует в виде уранил-гидроксилкарбонатных комплексов [1].

В почве, уран, привнесенный извне, может концентрироваться адсорбцией, хемосорбцией на минералах, ионным обменом или сочетанием нескольких механизмов. Изменение подвижности урана в почве обуславливается изменением физико-химических параметров почвы, что влечёт изменение механизма сорбции.

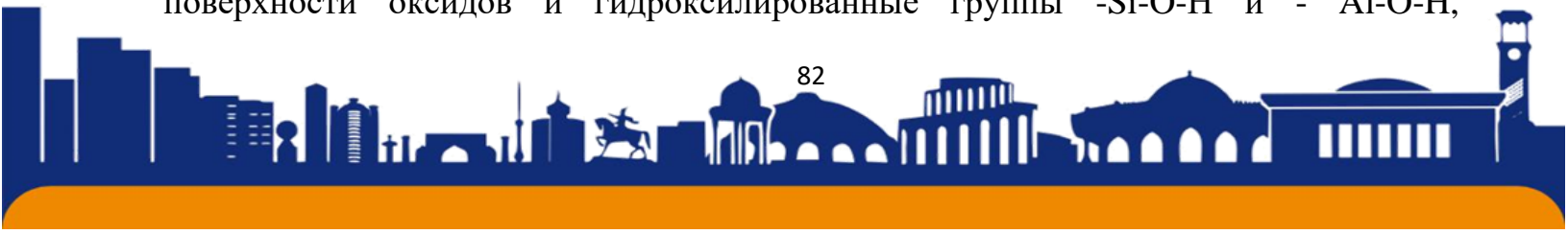
В окружающей среде подвижность урана определяется процессами комплексообразования и окислительно-восстановительными реакциями.

Эти процессы обуславливают преобразование нерастворимых форм урана в растворимые, и, как следствие, мобилизацию урана в объектах окружающей среды [2]. Наряду с сорбцией и хемосорбцией урана в почве на минералах идут абиотические и биологические процессы.

В результате этого образуются комплексы с неорганическими и органическими лигандами. Восстановлению шестивалентного урана до четырехвалентного, а также повторному окислению четырехвалентного урана за счет абиотических и биотических процессов, уделяется большое внимание. На подвижность урана в окружающей среде существенно влияет степень окисления урана. В восстановительных условиях четырехвалентный уран устойчив. Принято считать четырёхвалентный уран относительно неподвижным, который образует труднорастворимые минералы, такие, как уранинит (UO_2). В большинстве восстановительных условиях, встречающихся в природе, растворенный U (III) легко окисляется до U (IV). В водных растворах U (V) (UO_3^+) легко диспропорционирует в U (IV) и U (VI).

В природных условиях уран хорошо ассоциируется с органическим веществом. Широко распространенные в природе гуминовые кислоты, фульвокислоты образуют гуматы и фульваты урана, которые обладают различной растворимостью в зависимости от кислотности растворов.

К основным сорбционным фазам почв, сорбирующим шестивалентный уран, относятся оксиды железа и марганца, а также глинистые минералы. Для сорбции урана доминирующими поверхностями рассматриваются гидроксильные группы на поверхности оксидов и гидроксильные группы $-Si-O-H$ и $-Al-O-H$,

расположенные по краям глинистых минералов. Однако сорбция на таких участках переменного заряда контролируется значениями рН почвенной вытяжки.

Исследователи [9], изучавшие сорбционные свойства гетита и ферригидрита относительно урана, определили, что максимум адсорбции достигается при рН=4-5. Сорбция уранил-иона на поверхности карбонатов наблюдалась вблизи нейтральной рН среды. Сорбция карбонатно-сульфатных анионных комплексов уранила $[UO_2CO_3SO_4]$ 2- и трикарбонатного анионного комплекса уранила $[UO_2(CO_3)_3]$ 4- на гетите была показана в работе [10]. В то же время Пейн и Уайт [11] показали возможность сорбции нейтральных карбонатных UO_2CO_3 , бикарбонатных анионных $[UO_2(CO_3)_2]$ 2- , трикарбонатных анионных $[UO_2(CO_3)_3]$ 4- комплексов уранила на аморфных гидроксидах железа ($Fe_2O_3 \cdot H_2O$).

Позднее Уэйт и другие доказали, что ферригидрит так же сорбирует UO_2CO_3 , а Дафф и Амрейн [12] обнаружили сорбцию анионного комплекса $[(UO_2)_2CO_3(OH)_3]$ - на гетите.

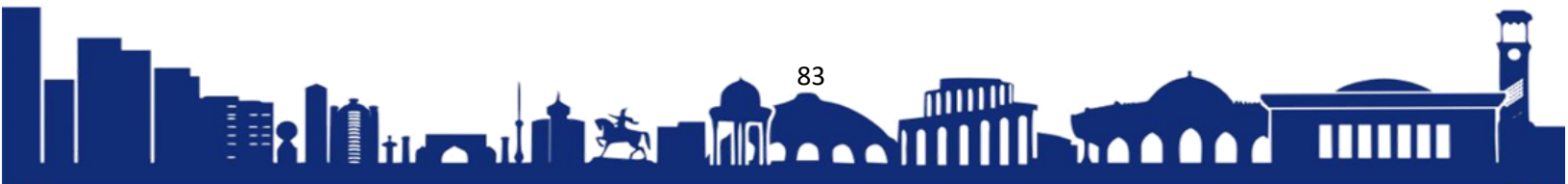
В работах [13] авторами рядом спектроскопических исследований было доказано формирование на поверхности минералов, таких, как гематит и кварц, тройного U-карбонатного вида, типа $[SO_2UO_2(CO_3)_x]$.

Изучение зависимости сорбции от кислотности среды показало, что ионы водорода H^+ конкурентно сорбируются с уранил-ионом на сорбционных поверхностях; при повышении кислотности среды, сорбционные свойства H^+ начинают превалировать, при достаточно низких значениях рН становится основным собирающимся агентом, образуя на сорбционной поверхности положительно заряженный депротонированный слой ($-Si-OH_2^+$).

При повышении значений рН, уранил-ион вытесняет ионы водорода и связывается с гидроксильной группой на поверхности алюмосиликатных минералов. Однако, подобное взаимодействие уранил-иона и гидроксильной группы наблюдается только в водных растворах.

Библиографический список:

1. Петухов О.Ф., Истомина В.П., Рудниев С.В., Хасанов А.С. Уран: химия, минералогия, обогащение, геотехнология, металлургия. Учебник для вузов. – Тошкент, 2014. – С. 56-58.

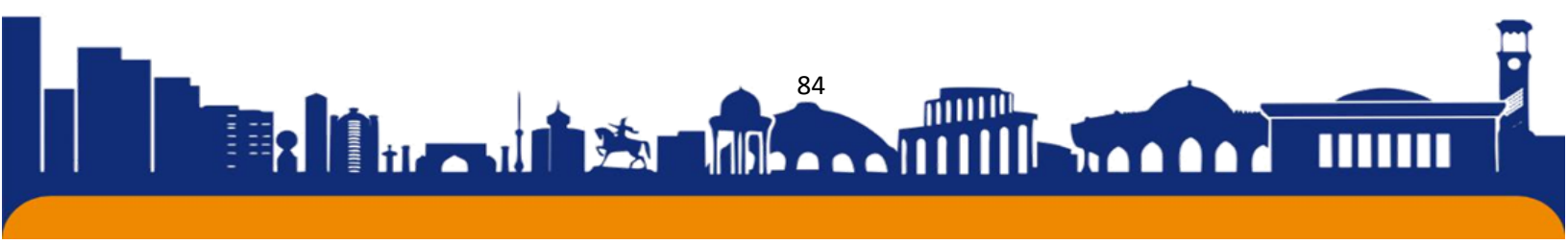

2. Каплунов Д.Р., Рылникова М.В., Радченко Д.Н. Проблема использования возобновляемых источников энергии в ходе разработки месторождений твердых полезных ископаемых // Физико-технические проблемы разработки полезных ископаемых. Москва, 2015. – № 1. – С. 88-96. 3. Петухов О.Ф., Хасанов А.С. Metallургия радиоактивных металлов. 4. Чекушина Т.В., Чекушина Э.В. Переработка минеральных отходов урановых рудников с помощью ресурсосберегающих

3. Петухов О.Ф., Хасанов А.С. Metallургия радиоактивных металлов. – Ташкент: Мухаррир, 2011. – С. 85-87

4. Чекушина Т.В., Чекушина Э.В. Переработка минеральных отходов урановых рудников с помощью ресурсосберегающих.

5. Лисовский Г.Д., Лобанов Д.П. и др. Кучное и подземное выщелачивание металлов – М.: Недра, 1982. – С. 27-28.

LEXICOGRAPHY

Abduraxmonova Zilola yakubjan qizi

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek The faculty of Psychology, department of
Foreign languages Phylology and foreign languages

Student of group 402-22: Mustapoyeva Sarvinoz Akbar qizi

Annotation: Lexicography is the art and science of dictionary-making. It involves the systematic collection, analysis, and organization of words and their meanings, often resulting in the creation of dictionaries or lexicons. Lexicographers study language usage, gather information about word origins (etymology), and document various meanings, pronunciations, and grammatical functions of words.

Key words: syntax, usage examples, corpus linguistics, lexical entries, bilingual dictionaries, glossary, word formation, neologism, descriptive lexicography, prescriptive lexicography, onomastics, phraseology.

3. Etymology and Usage Examples: Understanding the history of a word (etymology) can provide context for its current meaning. Lexicographers research the origins of words, tracing their roots through Latin, Greek, Germanic, and other language influences. Additionally, they often include examples of how a word is used in context, drawn from the corpus, which aids users in understanding proper usage.

4. Pronunciation and Grammar: Modern dictionaries often include phonetic transcriptions, using systems like the International Phonetic Alphabet (IPA), to indicate pronunciation. Grammatical information, such as part of speech (noun, verb, adjective, etc.) and inflection (plural forms, verb conjugations), is also provided to help users understand a word's syntactic role.

5. Revisions and Updates: Language is constantly evolving, and lexicographers must regularly revise dictionaries to reflect these changes. New words and expressions emerge, while others fall out of use. Lexicographers update entries to capture these shifts, incorporating slang, technological terms, and words influenced by social and cultural trends.

Challenges in Lexicography

Lexicography presents various challenges due to the fluid and subjective nature of language. Some of the major challenges include:

1. **Subjectivity in Definitions:** Language is inherently subjective, as words can mean different things to different people. A single word may carry multiple meanings, and lexicographers must determine which ones are most common, relevant, and appropriate to include. Deciding on the best way to define abstract or controversial terms can be difficult, as words often have emotional or cultural connotations that may vary among users.

2. **Bias and Representation:** Lexicographers face the challenge of ensuring that dictionaries are inclusive and free from bias. Language reflects societal attitudes, and dictionaries have historically mirrored dominant cultural perspectives. Modern lexicographers strive to achieve neutrality and inclusivity, avoiding biased definitions and ensuring that diverse dialects, gender-neutral language, and culturally sensitive terms are represented.

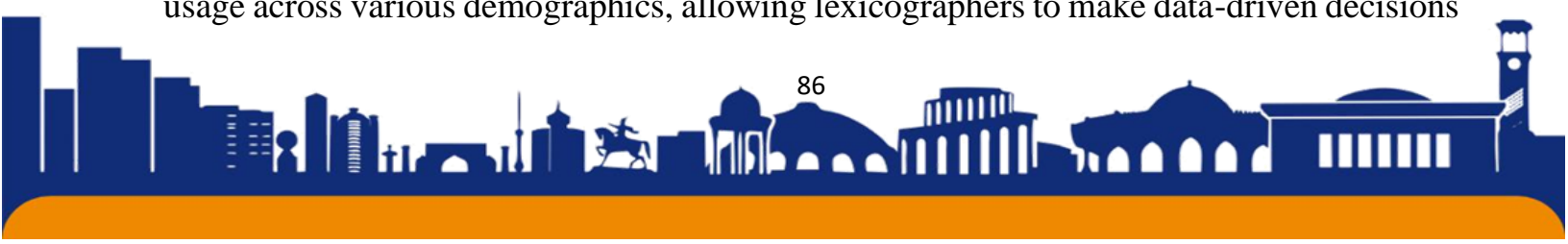
3. **Adaptation to Language Change:** Lexicographers must adapt to the rapid changes in language, especially with the influence of technology, social media, and global communication. Words like "selfie," "emoji," and "hashtag" exemplify the integration of digital culture into everyday vocabulary. Lexicographers must decide which neologisms are significant enough to merit inclusion and how to document meanings that may still be evolving.

4. **Digital and Online Lexicography:** The transition from print to digital formats has transformed lexicography. Online dictionaries allow for continuous updates, interactive features, and multimedia additions like audio pronunciations. However, digital lexicography also raises concerns about accuracy and standardization, as many online sources lack rigorous editorial processes.

Modern Applications and Trends in Lexicography

In the 21st century, lexicography has embraced technological advancements to meet the demands of a digital society. Some of the latest trends include:

1. **Corpora and Big Data:** Lexicographers now use advanced software and machine learning to analyze massive datasets. Large-scale corpora and big data offer insights into language usage across various demographics, allowing lexicographers to make data-driven decisions

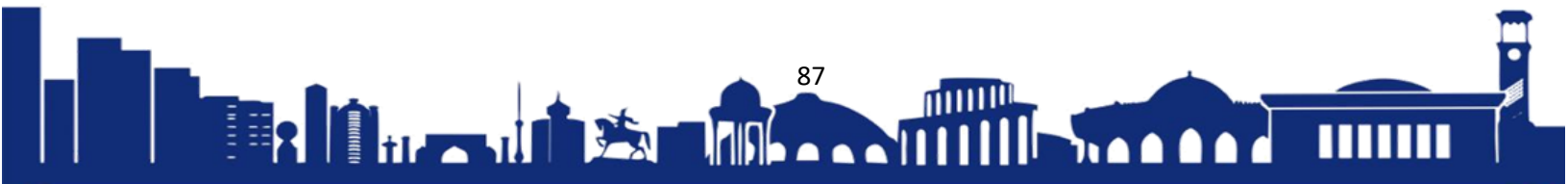

on word inclusion and definition. This approach also aids in identifying regional variations, slang, and shifts in meaning.

2. Interactive and User-Centric Dictionaries: Digital dictionaries are designed with user engagement in mind. Many online dictionaries offer personalized word lists, quizzes, and interactive features that promote language learning. Additionally, they often allow user feedback, enabling lexicographers to refine definitions based on real-world use and reader perspectives.

The list of used literature

1. Mamatkulova Malikabonu G'ani qizi, & Xoldorova Hulkaroy. (2024). PHRASAL NOUNS AND ITS SPECIFIC FEATURES. *"Conference on Universal Science Research 2023"*, 2(1), 25–27. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/3896>
2. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, & Qarshiboyeva Marjona Baxtiyor qizi. (2024). GREAT SCHOLARS OF IX-XII CENTURIES INMOVAROUNNAHR AND KHORASAN. *Yangi O'zbekistonda Tabiiy Va Ijtimoiy-Gumanitar Fanlar Respublika Ilmiy Amaliy Konferensiyasi*, 2(4), 166–170.
3. Qarshiboyeva Marjona Baxtiyor qizi, & Xoldorova Hulkaroy. (2024). THEME: CLASSIFICATION OF SET EXPRESSIONS. "XXI ASRDA INNOVATION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 2(1), 49–51.
4. Курпаяниди К.И. Вопросы налогового планирования субъектов малого бизнеса в структуре институциональных преобразований //Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. ISSN 1991-3087. 2012.-№3. С. 24-26.
5. . Miraziz, R., & Oybek, T. (2020). INGLIZ, FRANSUZ VA O'ZBEK SHE'RIYATINI TARJIMA QILISHDA QO'LLANILADIGAN TRANSFORMATSIYALAR. *Oriental Art and Culture*, (V)

BO'LAJAK MUHANDISLARNI MULTIMEDIALI DIDAKTIK VOSITALAR ASOSIDA INTELLEKTUAL KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH

Xo'jjiyev Ma'murjon Yangiboyevich

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti p.f.f.d, (PhD)

Annotatsiya

Ushbu maqolada talabalarning intellektual qobiliyatlarini shakllantirishdagi metodik yondashuvlar va tavsiyalar keltirilgan. Tadqiqotlar natijalari ko'p jihatdan institutning o'quv jarayonida talabalarning intellektual kompetensiyalaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaydi. Ushbu tadqiqotda loyihalash va amalga oshirish uchun nazariy va uslubiy asoslardan foydalanish zarurati talabalarning intellektual kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan o'quv-uslubiy loyihalar o'z isbotini topdi.

Kaliot so'zlar: intellektual salohiyat, intellektual kompetensiya, interfaol loyiha, multipredmetlik, nano-texnologiya, zamonaviy integratsiya.

Аннотация

В данной статье представлены методические подходы и рекомендации по формированию интеллектуальных способностей студентов. Результаты исследования определяют особенности использования интеллектуальных компетенций студентов в образовательном процессе института. В данном исследовании доказана необходимость использования теоретико-методических основ для разработки и реализации учебно-методических проектов, направленных на формирование интеллектуальной компетентности студентов.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, интеллектуальная компетентность, интерактивный проект, многопредметность, нанотехнологии, современная интеграция.

Annotation

This article presents methodological approaches and recommendations for the formation of students' intellectual abilities. The results of the research largely determine the specific features of the use of students' intellectual competencies in the educational process of the institute. This study has proven the need to use theoretical and methodological foundations for the design and implementation of educational and methodological projects aimed at the formation of students' intellectual competencies.

Key words: intellectual potential, intellectual competence, interactive project, multi-subject, nano-technology, modern integration.

Kirish

Ta'lim jarayonida ustuvor yo'nalishlarni o'zgartirish odatiy holga aylanib bormoqda: ta'lim tizimining ochiqligi, talabalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha butun o'quv jarayonini boshqaradigan maqsadlar, jalb qiluvchi omillarning paydo bo'lishi, interfaol loyiha va kompyuter texnologiyalari atrofida markazlashtirilgan. otalabning intellektual salohiyatini rivojlantirish, o'zini o'zi tashkil etish va o'zini o'zi o'zgartirish g'oyasi. Tadqiqot davomida aniqlandiki, yuqori texnologiyali, innovatsion kompetensiyalar, bunda talabni hal qiluvchi omil bo'lib, ularda intellektni rivojlantirish bilan bog'liq xarajatlar hisoblanadi.

Tadqiqotlarning fikricha, mehnat bozorida uning raqobatbardoshligi va talabning asosini tashkil qiladi. Shaxs tovar sifatida, intellektual tarkibiy qisimsiz yoki uning yetarli darajada darajasi bo'lmagan holda, raqobatbardosh emas va mehnat bozorlari tomonidan talab qilinmaydi" (Kuznetsov, 2003; Vlasova, Kirilova va Kurteva, 2016) [1].

Tadqiqotlar davrida jarayonida aniqlangan tendensiyalar bilan bog'liqligi, o'quvchilarning intellektual kompetensiyalarini shakllantirish uchun elektron darsliklar orqali multipredmetlik yondashuvlarni amalga oshirish orqali kasbiy ta'limni o'zgartirishning nazariy va amaliy ahamiyati asoslanadi. Shu nuqtai nazardan, muhim jihat institutning o'quv jarayonida intellektual kompetensiyalarni shakllantirish jarayonining ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqish. Institutlarning o'quv amaliyotidagi bu masalalar hozirgacha tizimli emas, ilmiy jihatdan asoslanmagan. Shuning uchun ham institut amaliyotida sifat jihatidan har xil jarayonlarning aralashmasi mavjud: intellektual kompetensiyalarni shakllantirish talabalarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan belgilanadi[2].

Shu sababli, institutlarning o'quv faoliyatidagi muammoni to'liq va to'g'ri tushunish haqida gapirishga hali erta. Bugungi kunda tadqiqotchilarning e'tibori talabalarning intellektual qobiliyatlarini shakllantirish bo'yicha o'quv-uslubiy loyihalarning konseptual g'oyalariga qaratilmoqda[3].

oliy maktab o'quv jarayoni va pedagogik amaliyotga yo'naltirilgan algoritmnini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

"Intellektual kompetensiya" tushunchasining mohiyati

Ushbu konsepsiyaning nutqi yetarlicha aniq ta'rifga ega emasligi aniqlandi. Didaktikaning yetakchi metodologlari (Eysenck & Camen, 2002; Zimnyaya, 2003; Maxmutov, 1998; Raven, 2002; Shadrikov, 2004; Asadullin va boshqalar, 2016) o'quvchining intellektual kompetensiyalari intellekt tuzilishi orqali o'zgaradi: intellektual qobiliyat (idrok, xotira, fikrlash, baholash va boshqalar); sezgilar orqali idrok etiladigan

konkret material; fikrlashning yakuniy natijalari (elementlar, sinf, munosabatlar, tizim, tahlillar va boshqalar)[4]. Nano-texnologiyaning kashf etilishi tufayli innovatsion sharoitlar insonni badiiy ijod uchun odatiy faoliyatdan ozod qiladigan gibril aqli tizimlardan foydalanishni aniqlaydi. Ushbu pedagogik tadqiqotda intellektual kompetensiyalar shaxsning turli sohalardagi bilimlarini kengaytirish, o'z bilimlarini oshirish, turli yo'nalishlarda g'oyalarni yaratish qobiliyatini namoyish etish, aqliy faoliyatining umumlashtirilgan usullari sifatida qaraladi[5].

O'ziga xos, noan'anaviy g'oyalar, batafsil ishlab chiqilgan g'oyalar paydo bo'ldi. Turli xil muammolardan asosiy muammolarni tanlash va qaror qabul qilishning odatiy usullarini tuzatish.

Institut talabalarining intellektual kompetensiyalarini shakllantirishning o'quv-uslubiy loyihalarining pedagogik algoritmi.

Tadqiqot jarayonida tanlov moduli mazmunini loyihalash uchun o'quv algoritmining samaradorligi isbotlangan:

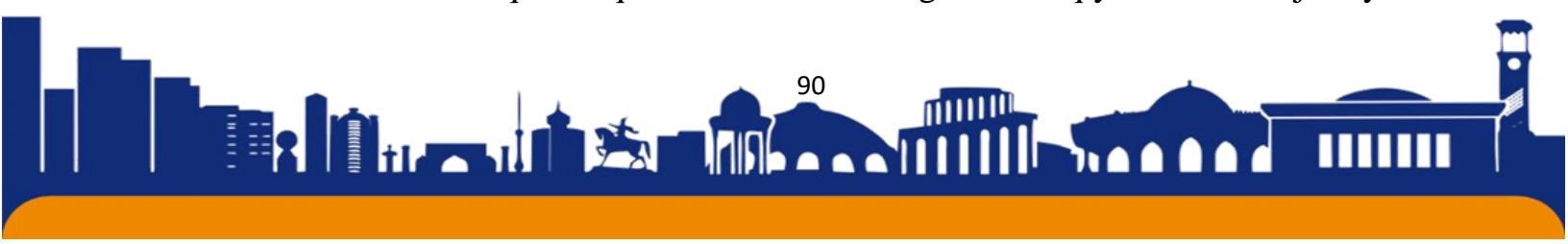
- o'quv mavzusini tanlash - uslubiy loyiha, uning turi, ishtirokchilar soni. Ushbu bosqichda muvaffaqiyatli psixologik-pedagogik, uslubiy, tashkiliy va resurs ta'minoti uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish kerak;

- taklif etilgan mavzular doirasida o'rganish uchun muhim bo'lgan muammolarning barcha mumkin bo'lgan variantlarini aniqlash. Ushbu bosqich maqsadni, uning funktsiyalarini aniqlashtirish bilan tavsiflanadi: ishtirokchilarga nisbatan rag'batlantirish; loyihalash va uning mavzusiga nisbatan transformativ

ishtirokchilar; faoliyat va uning natijasiga nisbatan normallashtirish; yakuniy mahsulotga yo'naltirilganlar; loyiha istiqbollarning tabiati, umuman olganda, qidiruv yo'nalishiga ega;

- loyihani rejalashtirish. Eng muhim bosqichlardan biri: o'quv guruhlari uchun vazifalarni taqsimlash, turli tadqiqot usullarini muhokama qilish, ma'lumot topish, ijodiy echimlar. Muammoni aniqlash natijasida va

Maqsadni belgilash, barcha keyingi harakatlar uchun loyiha bo'yicha ishning barcha ishtirokchilari uchun umumiy motivatsion, ahamiyatli, maqsadli va strategik yo'nalish tuzilgan[6]. Ishning ushbu bosqichining natijasi - bu yondashuvlar, g'oyalar, nazariy pozitsiyalar, printsiplarning amalga oshirilgan tanlanishiga asoslangan kontseptual pozitsiya. Loyiha faoliyati yoki mavjud tadqiqot (diagnostika) ma'lumotlarini talqin qilish asosida quriladi. Ushbu bosqichda loyiha chegaralari maqsadlar, manbalar va vaqt cheklovlarini kiritish orqali aniqlanadi. Ushbu ishning muvaffaqiyati uchun majburiy shart

- bu erishish yo'llari bilan bog'liq rejani ishlab chiqish maqsadlar, elementlarni aniqlashtirish bilan uzoq muddatli amalga oshirish;

- loyiha ishtirokchilarining individual yoki guruh tadqiqotlari, ijodiy topshiriqlar bo'yicha mustaqil ishi. Ishtirokchilarning har biri o'z mantiqiga ko'ra rejalashtirilgan harakatlarini amalga oshirishga kirishdi. Ammo loyiha ustida ishlashning har bir daqiqasida har bir ishtirokchi nimani va nimada ekanligini aniq tasavvur qilishi kerak u bajarishi kerak bo'lgan ketma-ketlikni, natijalarni va ularning umumiy dizayndagi rolini oldindan bilishi kerak[7]. Loyiha ishtirokchisi topshiriqni bajarishda qiyinchilik tug'ilganda qayerdan, kimdan, qanday shakllarda yordam va yordam topishi mumkinligini tasavvur qilishi kerak. Bir holatda, bu o'qituvchi bo'lishi mumkin, boshqasida - talabalar maslahatchisi, repetitor, texnik maslahatchi yoki ma'lumot olish ma'lumotlar bazasi. Ushbu bosqichda talabalarning o'qituvchilari bilan o'z harakatlariga tanqidiy munosabatda bo'lish, hodisalarni kuzatuvchilar va ekspertlarning maxsus protseduralari va usullari yordamida kuzatish qobiliyati mavjudligini nazarda tutadigan o'qituvchilar bilan qayta aloqa tizimi mavjud bo'lishi kerak;

- Loyihalarni himoya qilish va o'zaro baholash. Bu birinchi navbatda talabalarning mustaqil ishi natijalarini namoyish qilishdir. Loyihaning himoya bosqichisiz tadqiqotni yakunlab bo'lmaydi. Loyihani himoya qilish jarayonida talabalar o'zlarining intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish darajasini taqdim etadilar: tahlil qilish olingan ma'lumotlar, o'z pozitsiyasini himoya qilish, tanqidni to'g'ri qabul qilish, tadqiqot mavzusi bo'yicha bilimlarni professional tarzda ifodalash;

- jamoaviy muhokama, tekshirish, umumiy xulosalarni shakllantirish. Yakuniy ekspertiza va loyihani baholash mahsulotning dastlabki rejaga muvofiqligini aniqlaydi. Tashqi baholash uchun quyidagi parametrlar qo'llaniladi:

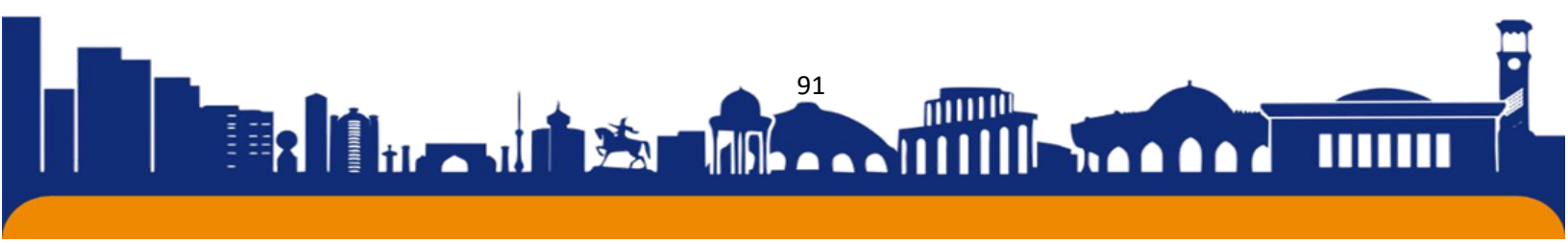
- taklif etilayotgan muammolarning ahamiyati va dolzarbligi, ularning o'rganilayotgan mavzularga muvofiqligi;

- qo'llaniladigan usullar va olingan natijalarni qayta ishlash usullarining to'g'riligi;

- har bir ishtirokchining individual qobiliyatiga muvofiq ijodiy faoliyati;

Xulosa

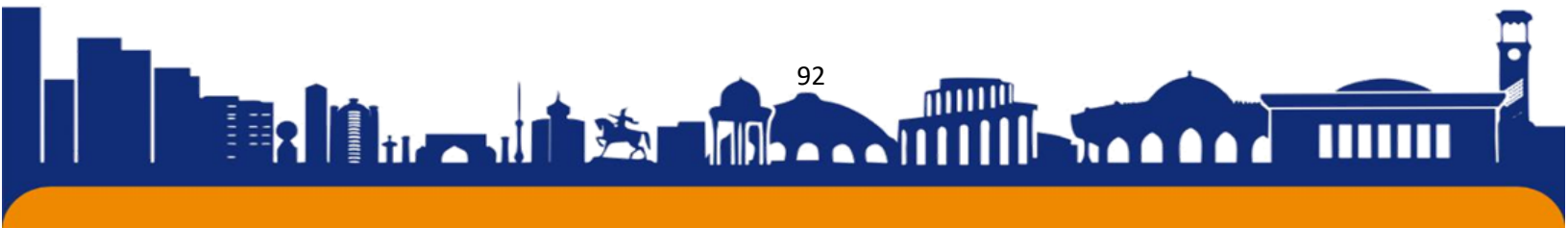
O'tkazilgan tadqiqot institutning o'quv jarayonida talabalarning intellektual kompetensiyalarini shakllantirish muammosining nazariy va amaliy ahamiyatini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, maqola "intellektual kompetensiyalar" tushunchasining nutqini qayta izohlaydi;

talabalarning intellektual kompetensiyalarini shakllantirish bo'yicha o'quv-uslubiy loyihalarning mohiyati, tuzilishi va mazmuni; talabalarning intellektual kompetensiyalarini shakllantirishning o'quv-uslubiy loyihalarining pedagogik algoritmini asoslaydi.

Adabiyotlar

1. Asadullin, R. M., Teregulov, F. Sh., Koletvinova, N. D. and Egamberdieva, N. M. (2016). Fundamental and Applied Education - A New Look. IEJME - Mathematics Education, 11(1), 23-33.
2. Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J. & Hill, W. H. (1956) Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. New York: David McKay domain, 153 p.
3. Bologna process: the search of common of European higher education systems. (2002). Moscow: Research center of quality problems of specialists training, 211 p.
4. Delor, G. (1996). Education: a hidden treasure of UNESCO. Moscow: Pedagogika, 46 p.
5. Dewey, J. (1999). Psychology and pedagogy of thinking. Moscow: The Maze, 192 p.
6. Eysenck & Camen, L. (2002). The nature of intelligence. Battle for the mind. Moscow: Eksmo – press, 352 p.
7. Halpern, D. (2000). The psychology of critical thinking. St.Petersburg: Peter. 512 p.

LEXICOLOGY

Abduraxmonova Zilola yakubjan qizi

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek The faculty of Psychology, department of
Foreign languages Phylology and foreign languages

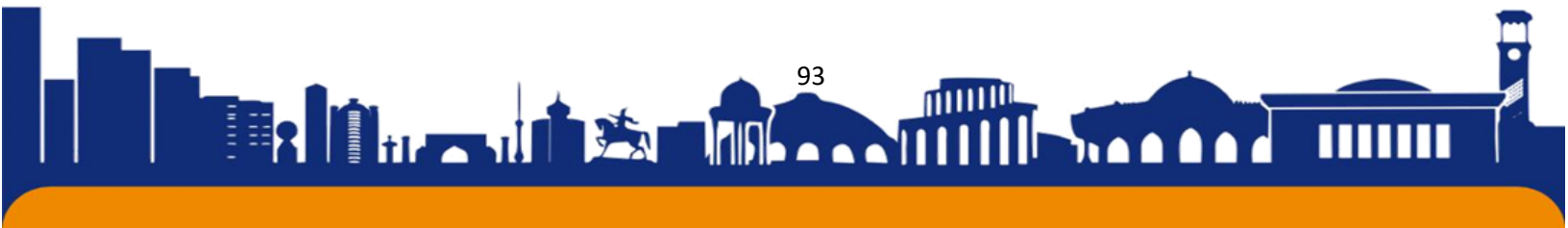
Student of group 402-22: Mustapoyeva Sarvinoz Akbar qizi

Annotation: This article provides an in-depth exploration of lexicology, the branch of linguistics focused on the study of words, their meanings, structures, and evolution. It covers key areas such as word formation, word relationships, semantics, and the historical development of lexicology. The article also delves into various subfields, including descriptive, historical, comparative, cognitive, and applied lexicology, highlighting their contributions to the broader understanding of language. Key concepts like polysemy, homonymy, collocation, and etymology are examined, illustrating their importance in word analysis. The article emphasizes the relevance of lexicology in modern language studies, particularly in fields like lexicography, language teaching, and corpus linguistics, demonstrating its practical and theoretical significance in understanding the dynamics of words and their usage.

Key words: Lexicology, words, semantics, morphology, word formation, meaning, word structure, etymology, historical lexicology, descriptive lexicology, comparative lexicology, cognitive lexicology, applied lexicology, polysemy, homonymy, collocation, neologisms, lexicography, syntax, corpus linguistics, language evolution, word relationships, language study.

The Study of Words and Their Meaning

Lexicology is a branch of linguistics that focuses on the study of words, their nature, structure, and meaning. As a fundamental area of linguistic study, lexicology examines the components of words, their formation, relationships, and their use in communication. Understanding lexicology not only provides insights into the evolution and development of languages but also helps in comprehending the way words function in various contexts. This article will explore the field of lexicology, its branches, historical development, key concepts, and relevance in modern language studies.

The Nature and Scope of Lexicology

Lexicology comes from the Greek word "lexis," meaning "word," and "logos," meaning "study." It, therefore, refers to the study of words as essential components of language. Lexicologists are concerned with the meaning, origin, and usage of words, as well as their internal structure, which includes prefixes, roots, and suffixes. The primary focus of lexicology is to understand how words are formed, their meanings, their relationships with other words, and their evolution over time.

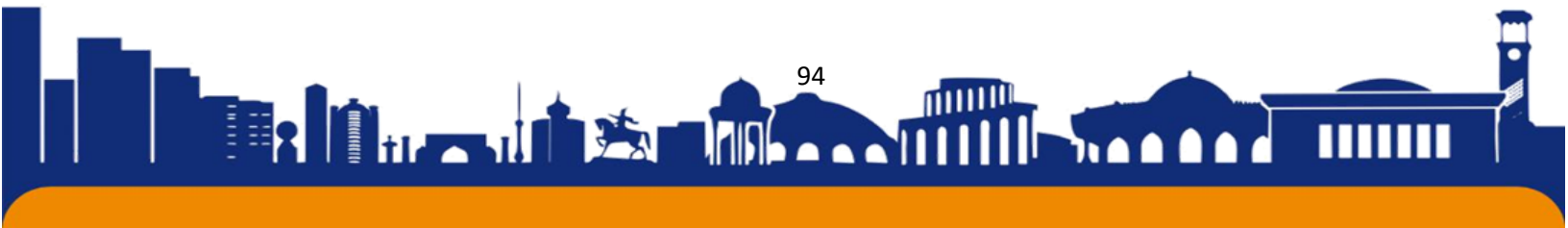
The scope of lexicology includes several key areas of investigation:

1. **Word Structure (Morphology):** This involves the analysis of the internal structure of words, including prefixes, roots, and suffixes. Morphological analysis helps in understanding how words are built from smaller meaningful units, called morphemes.
2. **Word Meaning (Semantics):** Lexicology explores how meanings are encoded in words, including the study of both literal and figurative meanings. This also covers how meanings change over time due to cultural, social, or linguistic shifts.
3. **Word Formation (Derivation and Compounding):** This area looks at how new words are created, either through derivational processes (e.g., adding prefixes or suffixes to base words) or through compounding (e.g., combining two or more words to form a new one).

Branches of Lexicology

Lexicology can be divided into several subfields that address various aspects of words and their usage. These include:

1. **Descriptive Lexicology:** This branch studies the vocabulary of a particular language at a given time. It deals with the classification, meaning, and use of words in contemporary language without reference to historical development. Descriptive lexicology often leads to the creation of dictionaries that document the language at a specific point in time.
2. **Historical Lexicology:** This branch is concerned with the historical development and evolution of words. Historical lexicologists examine how words have changed in form, meaning, and usage over time. They trace the origins of words and their transformations as languages evolve. This field is essential in etymology—the study of the origin of words and their historical development.

3. Comparative Lexicology: This area compares the vocabulary of different languages or dialects. Comparative lexicologists study words that are shared between languages (loanwords), as well as words that have evolved differently in different linguistic traditions. This helps to understand language families and the ways languages influence one another.

Historical Development of Lexicology

The origins of lexicology can be traced back to the earliest efforts to document and classify words. In ancient civilizations, such as Mesopotamia and Egypt, the first dictionaries and word lists were created, primarily for the purpose of translating between languages or preserving knowledge. These early dictionaries were often bilingual and focused on the meanings of words.

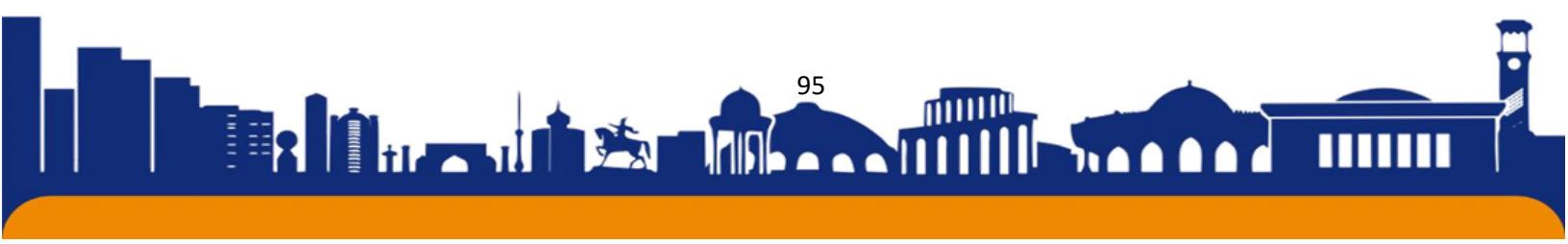
The formal study of lexicology as part of linguistic inquiry began to emerge in the 19th century, with the rise of structuralism and the focus on the scientific study of language. Linguists like Ferdinand de Saussure emphasized the importance of studying language as a system of signs, where words (signifiers) are linked to meanings (signified). This marked a shift from viewing words merely as isolated units to recognizing their roles in a broader linguistic system.

In the 20th century, lexicology became more specialized, with scholars like J.R. Firth and Zellig Harris contributing to the development of semantic theories. The growth of corpus linguistics and the advent of computers also revolutionized the field, allowing lexicologists to analyze large datasets of texts and uncover patterns in word usage and meaning.

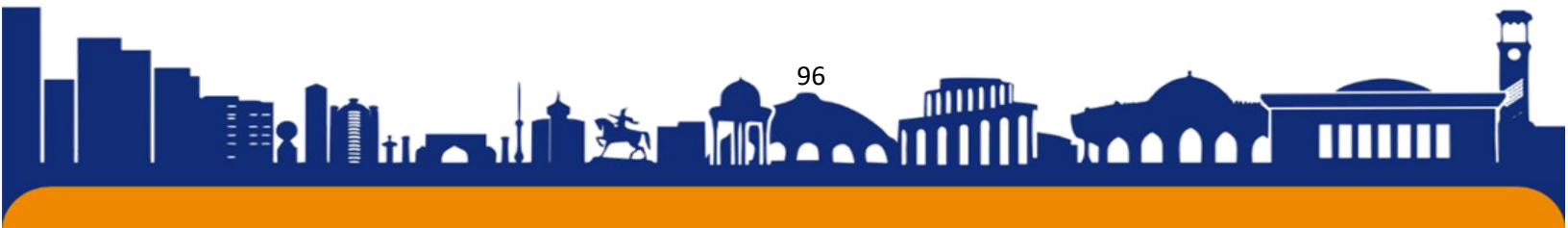
Conclusion

Lexicology is a vital branch of linguistics that offers deep insights into the nature and function of words. From their structure and meaning to their historical development and interrelationships, lexicologists explore every aspect of words, contributing to our broader understanding of language. As language continues to evolve, the study of lexicology will remain essential for documenting and analyzing the dynamic and ever-changing world of words. Whether in theoretical research, dictionary-making, or language teaching, lexicology plays an indispensable role in advancing our knowledge of human language.

THE LIST OF USED LITERATURE

1. .Mustopoyeva Sarvinoz Akbar qizi, & Holdorova Xulkaroy Muzaffar qizi. (2024). CLASSIFICATION OF HOMONYMS AND THEIR SPECIFIC FEATURES. "Conference on Universal Science Research 2023", 2(1), 28–29. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/3897>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10528893>
2. Abduraxmonova, Z., & Davletova, C. (2024). INFORMATION TYPES. Conference on Universal Science Research, 2(12), 77–80. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14555938>
<https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/9056>
3. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, & Mustopoyeva Sarvinoz Akbar qizi. (2024). ENVIRONMETAL PROBLEMS. "Conference on Universal Science Research 2023", 2(5), 107–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/5722>
<https://zenodo.org/records/11201701>
4. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, & Mustopoyeva Sarvinoz Akbar qizi. (2024). POLITICAL PARTIES OF UZBEKISTAN. "Conference on Universal Science Research 2023", 2(5), 98–106. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/5721>
<https://zenodo.org/uploads/11201485>
5. Курпаяниди К.И. Вопросы налогового планирования субъектов малого бизнеса в структуре институциональных преобразований //Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. ISSN 1991-3087. 2012.-№3. С. 24-26.
6. . Miraziz, R., & Oybek, T. (2020). INGLIZ, FRANSUZ VA O`ZBEK SHE`RIYATINI TARJIMA QILISHDA QO`LLANILADIGAN TRANSFORMATSIYALAR. Oriental Art and Culture, (V)

ISH HAQI VA MEHNAT MUNOSABATLARI «CONFERENCE ON
UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023»
VOLUME-2, ISSUE-12 (31-December)
MUNDARIJA

1	ISH HAQI VA MEHNAT MUNOSABATLARI Yunusova Sarvinoz, Mahkamboyeva Dilobar, Jumaniyozova Nazokat	5-9
2	РАЗВИТИЕ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ У СТАРШЕКЛАССНИКОВ ЧЕРЕЗ МЕТОД SHADOWING Мамаджанова Карина Абдукаримовна, Умаров Азиз Авазович	10-15
3	ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ В КОНТЕКСТЕ РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ Мамадаминова Жамила Турабоевна, Умаров Азиз Авазович	16-23
4	THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN TEACHER- STUDENT RELATIONSHIPS AND ITS IMPACT ON LEARNING OUTCOMES Esemuratova Gozzal	24-27
5	O‘ZBEKISTONDA TIBBIYOT TURIZMINING O‘RNI VA IQTISODIYOTGA TA‘SIRI Rashidova Nargizaxon, Badalov Alisher., Pirimov Bexruz	28-30
6	АНАЛИЗ ВЗАИМОСВЯЗИ ГЕНОТИПОВ MTR A2756G; RS1805087, MTHFR C677T; RS1801133 И RFC1 SLC19A1 G80A; RS105126680 A/G ПРИ ВРОЖДЕННЫХ ПОРОКАХ СЕРДЦА У ДЕТЕЙ Саъдуллоева Ирода Курбоновна	31-36
7	IQTISODIYOT NAZARIYASI FANINING PREDMETI VA O‘RGANISH USULLARI Abdurasul O'ralov, Ibragimov Abduvali, Pulatov O'rol, Uralov Lochinbek, Sharifov Abdulaziz	37-40
8	NARXNING MOHIYATI VA SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI Almardanov Ro'zi, Hazraqtqulov Lochinbek., Boborahmatov Asliddin	41-52
9	BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI Gulbahor G'afurova	53-58
10	TALAB VA TAKLIF NAZARIYASI. BOZOR MUVOZANATI	59-62

	Mirhojiddin Hasanov , Ruzatov Jamshid , Bekmurod Rahmatov	
11	LOYIHAGA ASOSLANGAN O‘QITISH Gulshoda Ismayilova , Maftuna Yuldoshova	63-65
12	THE THEORY OF COMPOUND SENTENCES AND THEIR STRUCTURAL AND SEMANTIC CATEGORIES Nafisa Teshaboyeva , Mohidil Bo’stonova	66-76
13	INFORMATION TYPES\ Zilola Abduraxmonova , Charosxon Davletova	77-80
14	МИГРАЦИОННАЯ СПОСОБНОСТЬ УРАНА Dildora Abdug‘aniyeva	81-84
15	LEXICOGRAPHY Zilola Abduraxmonova , Sarvinoz Mustapoyeva	85-87
16	BO‘LAJAK MUHANDISLARNI MULTIMEDIALI DIDAKTIK VOSITALAR ASOSIDA INTELLEKTUAL KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH Ma’murjon Xo‘jjiyev	88-92
17	LEXICOLOGY Zilola Abduraxmonova , Sarvinoz Mustapoyeva	93-96
	MUNDARIJA	97-98